

METHODIKA

VYUČOVÁNÍ V PRVNÍ TŘÍDĚ ŠKOL OBECNÝCH.

ZA PŘÍRUČNÍ KNIHU MЛАДШÍM UČITELŮM

A

CHOVANCŮM ÚSTAVŮV UČITELSKÝCH

NAPSAL

VÁCLAV KNÍŽEK,

UČITEL CVIČNÉ ŠKOLY PŘI C. K. PAEDAGOGIU
V HOŘE KUTNÉ.

S 10 lithogr. tabulkami a 89 dřevoryt. vzorky.

u 314/1

V PRAZE 1882.

NAKLADATEL FR. A. URBÁNEK, KNIHKUPEC
pro literaturu paedag. i hudební a pomůcky učebné.

S L O V U T N É M U

P. T. PÁNU A PANU

PHIL. DRU. G. A. LINDNEROVI,

ŘEDITELI C. K. ÚSTAVU KU VZDĚLÁNÍ UČITELŮ V HOŘE KUTNÉ,
C. K. ZEMSKÉMU ŠKOLNÍMU RADĚ,
REDAKTORU ČASOPISU „PAEDAGOGIA“,
SPISOVATELI A MUŽI NA ROLI ŠKOLSKÉ PROSLULÉMU
ATD. ATD.

NA ZNAMENÍ SVÉ HLUBOKÉ ÚCTY

A
UPRÍMNÉ ODDANOSTI

V È N U J E

SPISOVATEL.

Předmluva.

Paedagogická literatura naše vykazuje hojný počet speciálních děl methodických a rozličných rukojetí dle jednotlivých vrstev vyučování na prvním stupni učení pojmenovaných; nieméně nemá dosud jisté knihy, v níž by podáno bylo vše, co do oboru počátkového učení v první třídě náleží a čeho třeba chovancům III. ročníku ve specialné methodice poznati.

Vyučuje onomu předmětu na ústavě již po delší čas, seznal jsem mnohé obtíže při zápisích žáků; pročež odhodlal jsem se sepsati podobné dílo, které má potřebě této vyhověti, a jež tuto soudu veřejnosti podávám.

Proč dílko mé, jednak na objem sice nepatrné, nedoznalo průměrem obšírného látky spracování, toho příčinou nepoměrná doba vyučování, která specialní methodice ve III. ročníku dosavad vyměřena jest. Vedle toho uvedl jsem ostatně vše, co a jak do oboru učiva pro první třídu náleží, jako jsou: forma a její vývoj, rozvrh a postup učiva, k tomu i prostředky, pomůcky a některé praktické ukázky při vyučování. Taktéž snažil jsem se upraviti spis svůj tak, aby hově potřebám mladšího učitelstva, mohl státi se též vydatnou pomůckou při praxi školní.

Jakou měrou všemu tomu vyhověti jsem dovedl, ponechávám na rozum nepředpojatým znalcům věci žádaje zároveň za nestravné spisu posouzení.

I věda dobře, že práce, jakkoli nesnadná, nedojde uznání všeobecného, podvolím se milerád náhledům zralým a vděčně použiju jich ku vytříbení díla, jež přátelům školství tímto co nejvřeleji doporučuji.

V Hoře Kutné v září 1881.

Spisovatel.

Část první.

§. 1.

Přechod z domu do školy.

První krok dítěte ze soukromého života domácího směřuje do školy, kde vlivu učitelovu se podrobujíc osvojuje si potřebná naučení pro život. Nikoli bez předsudkův o škole, jako místu přísnosti, vstupuje sem mnohý školáček s myslí sklíčenou věda, že mu vstupujícímu do života vázanosti překažen bude jeho dosud volný pobyt v milém domově. Jaký tu náhlý přechod z volného vlivu domácího života — k psychicko-fysickému vychování školnímu! Doma bavily se děti libovolně, zabývavše se věcmi nepatrnými, často i bytosti vyšší jím přisuzujícíce. Zde ovšem jinak jest; neboť přidržujíce tu děti zámrně ku pracím pravidelným, předpokládáme u nich „zdravý smysl, řeč a že škole naležitě odchovány jsou.“ — Blaže škole, nepostrádá-li dětí zvedených, zdravých, čilých a vtipných! Pozorujeme-li zevrubněji onen material dětí, s kterým nám po celý rok jednatí jest, tož střídeme bezděčně nad slabostí, netečností a neúpravností jeho. Najmě zajímají nás děti:

1. samotářské, ostýchavé, které prahu rodného domu hrubě ani nepřekročily, nebo že ve společnosti druhých nikdy nebyly. Tako-vým je nesnadno ve škole lhalitě odpovídati, čile se práce uchopiti a k učiteli svému s plnou důvěrou se chovati;

2. počouchlé a v bujném přepychu vyhejčkané děti, kterým velice nepohodlno bývá důsledné jednání učitelovo;

3. nouzí sklíčené, velmi zanedbané a na pohled spustlé, ježto předem škole získati a z nich řádné školáky vypěstovati úkolem jest učitelovým;

4. jiné zádumčivé a netečně rozhlížející se děti, jichž přirozenosti hlavním příznakem jest lenosť; tyto bezcitny jsouce k hanbě i k pochvale, na ukájení nejvšednějších potřeb se obmezují. I bude velice nutno, věnovati jim tolik pozornosti, by jako choulostivé bylinky pečlivým pěstováním novému životu přizpůsobeny byly;

5. také děti spořádané a pečlivě škole odchované, které dobrými mravy nad jiné vynikajíce, bývají žividlem pořádku a střehoucím překladem konání druhých.

6. Tu a tam též žáčkové z opatroven a zahrádek dětských, kde jim za dohlídky způsobilých pěstounek bylo učiti se věcem mnohým, jako: slušně pozdravovati, k daným otázkám hlasitě odpovídati, něco z paměti odřískávati, ze špalíčků některé věci skládati a při společném veselí mírně se chovati.

Vidouce, kterak dětem nesnadno bývá vyprostiti se z neodměřeného života domácího, a kterak dojmy v nich vzniklé mysl jejich stále obklopují, vysvětlime sobě snadno, proč děti na počátku školního roku velice roztržity bývají. Nepřinášejíce s sebou kromě malé zásoby slov leč povahu těkavou, v pravém smyslu „dětskou“, nejsou s to, aby při vyučování chvíliku zticha poseděly a k dané otázce slušně odpověděly. K tomu druzí se často chybná výřečnost dětí:

1. nesouvislá, zhusta-li v pronášených rčeních nemístné přestávky činí a v nich zbytečně jedno a totéž slovo opakují; na př.: „Když jsem šel, tak šel se mnou také jeden hoch, a ten na mne hodil, uhodil mne semhle, — kamenem uhodil mne do ruky“ a p.;

2. neurčitá a nesprávná, zaměňují-li mnohá ku smyslu řeči náležející slova, jinde zase hlásky nepřiměřeně vyslovujíce, na př.: „Hodiny tutají“ a j.;

3. titerná, jestli jména podstatná a přídavná napořád zdrobňují, říkajíce na př.: „Hezoučké jablíčko“, „tenouneký prouteček“, „maličký koníček“ a j.;

4. příliš smyslná, bez obalu prostá, mluví-li totiž bez ladu a skladu jak jim to napadne; na př.: „bryndal se“, „bouchl mne“ a p.;

5. krajinná č. dialektní, jako ji slýchati často u dětí horských, jimž nesnadno jest odvyknouti formám zdomácnělým a naučiti se mluviti řečí správnou.

§. 2.

Úkol první třídy.

Rádem vyučovacím vyhrazeno jest prvé třídě počátkové učení přípravné, a názvy „stupeň dolní, první školní rok“, jsou měřidly doby, kterou učivo samo projítí má. Toto, stojíc pak samo o sobě na stanovisku počátkovém, a nepředpokládajíc zvláštní předpravy, ani předchozí školky mateřské, neposkytuje třídě I. ani názevu školy „pokračovací“. Účel tř. I. dvojí jest: „formálný a věcný“; onoho dosáhneme umělým pěstováním mómentů vychovatelských a cvičením řeči, tohoto zase, přiměřeně-li duševné vlohy žákovy probouzíme, a také žáka důsledně k samočinnosti přivádíme. — Vzdělávajíce tedy ducha i smysl dítěte hledíme hrnu-

siti jeho vtip a paměť a obohatovati poznávavost, představivost, řeč i cit!*)

Učivo prvé třídy „vymezeno jsouc vůbec z vrstev soustavných“ obsahuje jen tolik, kolik pochopitelno býti může dítěti 6- až 7letému, a jest:

1. „*přípravné*“, po příbuznosti sestředěné, a na zvláštní předměty ještě nerozdělené,

2. „*pokračovací*“, na předměty zvlášť již rozvržené. Prvním uvádíme dítky do života školního, t. j. seznamujeme je s povinnostmi, jakých jim šetřiti jest k sobě a které je zavazují k učiteli i věcem školním. Hlavně pak obíráme se tuto učivem realným více než formálným, přidržujíce žáky: a) ku cvičení sluchu a mluvidel a b) ku cvičení oka i ruky. Cvičení sluchu a mluvidel ukládá, aby žák:

1. smysl řeči rozumem chápal, o poznaných věcech soudy tvořil, o všem srozumitelně a vlastními slovy se pronášel;

2. věty ruče rozkládal, zřetelně dle rozdělovacích znamení na čítance četl, tvary běžného písma slušně nápodobil, v rozsahu čísel od 1—20 počítal, některé jednoduché školní písně zpíval a snadné hry dle určitého pořádku slušně a libitě provozovati dovedl.

Cvičením oka a ruky navádíme žáka, by předepsané vzory nálezitě nápodobil, pořádal, rozeznával a jdoucí po sobě bez chyby spojoval.

§. 3.

Disciplina.

Přihlédaje k osobní povaze dětí má učitel ve své umírněnosti buditi nesmělé a mldé, pobádati netečné a roztržité, a poutati k sobě všechny bez rozdruhu. Klada hlavní důraz na pořádek, poslušnost a pozornost, shledá u mnohých náklonnost k vášním, jako: samolibosti, závisti, a z toho vyplývající škodolibosti. V těchto a jiných podobných okolnostech nemá učitel zakročovati ostře, aniž durdití se hned pro každou malichernost, nebo kárati děti z příčin nepatrnyh.

Mnohé děti jsou z počátku velmi přítlulny a jiné zase příliš horlivy, tak že nemohou se ani dočkat doby, kdy by do školy jítí měly. Přicházejíce sem záhy nenalézají tu užitečné zábavy, z čehož pak snadno všelikým výstřednostem přivýknouti mohou. Vědouce, že děti školní bez dozoru býti nemají, postarejme se jim na tu chvíli o nějakou přiměřenou zábavu; taková dějž se bezo všeho nátlaku a bez nucení.

Dobré jest, vykreslití jím na tabuli nějaký náčrtkek z věcného učení.

Školnímu pořádku u malých dětí vadí často nepohodlné počasí, jakéž na př. panuje za doby zimní, nebo vzdálenost příškolených

*) Viz osnovu vyuč. ze dne 15. bř. 1877. č. 115.

dětí přespolních, kterým na krátkém dni nemožno přijíti do školy v pravý čas; v té příčině třeba ranní vyučování o hodinu počti později a odpolední opět o hodinu dříve.

Není-li ve škole potřebný pohodlí nebo místa, kde by si žáci po případě svrchní oděv odložiti mohli, vzniká tu často nepořádek a řevnívost. Rozsádme děti dle vzrůstu, z předu do zadu a označme jim každé místo; neboť jinak nezbudeme se nesnází ani výstupkův. Jsou-li děti nepokojny, nevytýkejme jim toho hned, ale ustaňme na chvílku u vyučování a dejme jim raději několikrát povstatí: „*Šetřme b edlivě míry trestův!*“ Největším trestem budiž postaviti žáka mimo lavici. Budeme zvláště z počátku povolnými, později ovšem odměrenějšími. Posuzujíce práce dětí pochvalme je, kdykoli bud' správně odpověděly, nebo byvše pozornými něco si náležitě zapamatovaly. Lahodné slovo — pochvalný lístek — nebo vykreslený obrázek na tabulce a znaménko pilnosti v katalogu: jsou ony prostředky, jimiž učitel vládna snadno dítky si nakloniti může.

Slušnost káže, by se žáci na vzájem pozdravovali; zvláště pak úctu starším vzdávati slušným pozdravem nebo poklonou jest jejich povinností. Pozdrav záleží bud' ve formě řeči, — nebo pokloně, — nebo v obojím zároveň: Dětem však sluší slovo více, než affektní či vystrojená poklona.

„Pochálen buď Pán Ježíš Kristus“ jest pozdrav všem katolíkům společný, a mají ho i žáci užívat, kdykoli bud' učitel nebo host do školy přichází; — odcházejícímu na počest slušno dátí společně „S Pánem Bohem!“ Jinak bude na učiteli, zdali a pokud si podobných projevů slušnosti povšimne. Vstupující do školy nebo pozdravující žák nemá nepovšimnut zůstat, nýbrž má se mu alespoň pokynem hlavy spokojenost projevit. Po každé však ukloniž se žák, byl-li z kterékoliv příčiny vyvolán, kárán nebo chválen. Vrcholem vší úcty a oddanosti jest vroucí, dětem přiměřená, společná modlitba; i tato vymáhá na učiteli zvláštní pozornosti.

Nechtějme také, aby žáci po celý čas vyučování ve škole nepohnutě seděli, ale po každé půl hodině poskytněme jim raději pět minut volného oddechu jinak v čas potřeby případnými pokyny k pořádku je zavazujíce; na př.: nedá-li žák k otázce odpovědi úplné, pokýmžme prstem, aby odpověď znova modifikoval; — šepotu, nepozornosti a zevlování učiníme přítrž tlesknutím ruky — po případě i nápadnou modulací řeči nebo pohledem a náhlým se zamílením nelibost svou na jevo dáme. V době počátkového učení nadejde učiteli v I. tř. tolik nesnází a práce, že mu pro samé opravy, napomínání a navádění nemožno dojítí k věci v čas. Vmysleme se v situaci, když jsme jako žáci začali školu navštěvovat! — A jako druhdy blahovolnost učitelova dodavší nám odvahy, zaplašila tesknost a bázeň v duši naší, tak i nyní provázejme děti pohledem milým a otevřeme jim srdce upřímné; neboť zrakové jejich obracejí se na nás, bychom učíce je byli jim vůdci i strážci upřímnými!

§. 4.

Přípravné učení věcné.

A. Rozvoj názorného vyučování.

Methoda názorného vyučování jest zajisté nejvydaňnějším plodem na poli vyučovatelském. Základat se na tom, že se dítkám buď přímo buď nepřímo představují předměty, o kterých se jim zároveň vypravuje. První, který na methodu tuto upozornil, byl Angličan Bacon z Verulamu, který horlivým jsa zkoumatelem přírody nabyl jistého přesvědčení, že základem veškerého vědění „názory jsou.“

V téže době nabyl světla u věci této německý theoretik „Wolfgang Rattich“, jehož náhledům i slavný vévoda „Köttlinský“ [nar. r. 1642] ve vyučování reálném průchodu zjednal.

I veliký náš učitel národa, slavný J. A. Komenský, kněz jednoty českobratrské, proslulý svým jasným rozhledem a bystrým důmyslem ve věcech školských, prohlásil záhy, že největší vadou dosavadního učení jest nepřirozený formalismus a přílišné theorisování. Stojí pak pevně na stanovisku realném zahájil a objasnil zásadu rozumového vyučování památnými slovy: „Vše názorně!“ Aby pak sám dokázal, že nejen pravidla dávat, ale také že prakticky v život je uváděti umí, napsal a hojnými obrazy vystrojil první názorné dílo své „Orbis pictus“, kterým zajisté vyhověti hleděl požadavku, o němž v Did. §§. 54.—55. takto dí:

„Všechno budí pojímano tolika smysly, kolika jen můžeš.“

Podobně doznala zásada tato náležitého povšimnutí u realistů francouzských ve století XVIII., z nichž Rousseau svým „Emilem“ v popředí stojí rozum člověka jen konkretními věcmi vzdělávati doporučoval. Snahy Komenského došly po celé Evropě náležitého povšimnutí. Také v Německu Basedov svým čtyřsvazkovým spisem „Elementarbuch“ o výchově a cvičení dítěk šestiletých velmi důmyslně pojednal. — Zásadám Basedova dostalo se horlivým a vytrvalým Salzmannem následníků mnohých. Tento chtěje pozornost u dětí co nejvíce k věcem poutati, přírodu, jakožto pramen všeho poznání, — za prostředek k nazrání sobě zvlášť obrál. Podobně velkých zásluh o zavedení realií — zvlášť do škol vesnických, získal sobě lidumil svobodný pán z Rochova. Seznav, že lid venkovský vše na pověrečném zdání sobě zakládaje tupostí a neuvědomělostí rozumu pravdě průchodu dátí nechce, zařídil dle principu konkretního učení školu na venkově. Náhledy jeho a výsledky v učení dítěk nezůstaly bez účinku na rozvoj školský. Rochov proslavil se též svým spisem „Přítel mládeže“, kterým vřele přimlouvá učitelům voditi mládež do polí, lesů, — do šíré přírody, by učili ji zde všemu, co v této veliké zásobárně spatřuje.

Ještě určitěji věci té porozuměl a mnohé podstatnější stránky u vyučování samého objevil lidumil nezíštný a slavný Pestalozzi.

Prohlédnuv bystřejí a pocítiv předsudky nepodjatým srdcem upřímněji zakotvil působení své v přirozeném vývoji dítěte, kterému veškeré blaho své věnoval, o čemž svědčí mistrovská díla: „Linhart a Gertruda“, — „Večerní hodina poustevníkova“, — „Krištof a Alžběta“, „O zákonodárství a vraždě“, — „Výzkumy o stycích a vzdělání lidstva“, — „Politické bajky“, — „Kniha elementarního učení“, — a mnohé pomůcky učebné. Opíráje se při tom jedině o známosti těla lidského, pokládal Pestalozzi cvičení smyslův a řeči za věc nejdůležitější. Léč podrobným nazíráním na tělo a neznalostí formy při vyučování nevystíhl Pestalozzi věci úplně, byv přinucen při důležité části učiva obmeziti se na pouhé předříkávání. Rozsah věcného učení uvážil a stručně objasnil nadšený Fichta slovy: „Jasné vědění v důkladném nazírání původ svůj majíc jen potud duševní majetek dítěti zabezpečuje, — dokud zabavená představa své původnosti nepozbyla — a když toho důkaz slovy podati může.“ Cvičení řeči za něho nejdůležitější vyhlásil Grassmann svým „Anleitung zu Denk- und Sprechübungen.“ Velikých zásluh o rozvoj názorného vyučování dobyl sobě dále zakladatel mateřských škol, nalezavý a praktický Froebel, jenž svými dárky počátkovému cvičení dítěk 5—6letých a spisem „Die Menschenerziehung“ velice k objasnění věci přispěl. Podobně Dr. Diesterweg, přední šířitel zásad didaktických a horlivců na roli školského hojnými spisy, z nichž „Der Unterricht in der Kleinkinderschule“ o způsobu věcného učení dovedně pojednává. Podobně o počátkovém vyučování pojednali Klauvel ve spisu „Das erste Schuljahr“, — Wiedemann („Der Lehrer der Kleinen“). Wiedemann díl: „Předmětem prvních rozmluv mohou být věci všem žákům společné, ano veškeré školní učení též společné jest; však věci mimo obor žáků stojící, vzdálené a různé ze života treba odložiti na dobu pozdější.“ Zvláštěho povšimnutí zaslhuje náhled Knaušův „Das erste Schuljahr ohne Lesen und Schreiben“, kterým se čtení a psaní u dítěk šestiletých na sedmý rok odkládá a pro první školní rok také propravné předpisuje vyučování. — Veliké oblibě těší se dále: Harderovo „Handbuch für den Anschauungs-Unterricht“, Denzlovo „Entwurf des Anschauungs-Unterrichtes“, — Ohlerovo „Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichtes“, — Hermannovo „Die Unterklasse“.

Z našich českých spisovatelů množí čestného místa zjednali sobě v řadě paedagogů výtečných jako: Jan Svoboda, učitel na Hrádku, vzorným zařízením školky a vzácným spisem „Školka“, jímž myšlény své do života školní praxe uvedl.

Toužé dobou, okolo let padesátých, rozvinula se ve věcném vyučování největší činnost na uč. semeništi pražské „Budče“ — a jména tehdejších paedagogů: Dr. K. Amerling, Walter, Škoda, Tesař, Bíba, Bačkora, jsou v dějinách našeho školství všeobecně známa. Dalšími šířiteli vyučování věcného u nás byli: P. Řezáč, — P. Škoda, — kanovník Vinařický — a šk. r. Wenzig. Rokem 1870. počínajíc, kdy nové zákony školní v život vešly, ovládá vyučování názorné všechny vrstvy na poli vyučovatelském. Nejvý-

tečnější naši paedagogové jako: Jan Šťastný, J. Prousek, Dr. G. A. Lindner, Jan Lepař, T. Worbes, F. Šimek, Jos. Sokol a j. v. jsou jeho nejpřednějšími osnovateli.

§. 5.

B. Rozvrh věcného učiva.

Vše, cožkoli dítě obklapuje, nač smysly svými naráží, jest látkou zvláštního rozjímání. Obory, ze kterých žákům věci předvádíme, jsou: 1. Škola a věci zde se naskytující; 2. člověk; 3. dům otcovský; 4. příroda; 5. domov.

I. Škola.

(Jeden měsíc.)

Žáci seznamují se vespolek a jmenujíce se příjmením orientují se ve škole, poznávají, kde co mimo ně jest, na jednotlivé věci zvlášt tuto nazírajíce, jako: na školní světnici: strany, stěny, podlahu, strop, okna, dvěře; — školní nábytek: stůl, židli, lavice, tabuli, počitadlo, skříň, kříž, obraz — a psací náčiní: křídou, houbu, tužku, tabulku, kamének, knihu atd.

Mimo vytčené naváděti se budou k pořádku, čistotě, poslušnosti, pozornosti, pilnosti, uctivosti a mravnosti; zvláště mají seznati povinnosti k sobě samým, k osobám druhým a věcem školním.

II. Tělo lidské.*)

(Jeden měsíc.)

Nejprve nazírají žáci na zevnější údy těla, rozeznávajíce a jmenujíce, kde co, — jaké jest a k čemu. Poznavše hlavní části těla mají podobně rozeznávat i vedlejší, — jako: části hlavy, — trupu, paží, — nohou, — takéž čidla a jich používání, spolu i barvy, polohu vět, rozměry, zvuky a hlasy. Zvláště pak poznati mají hlavní potřeby života i pravidla k sebezachování a z těchto vyplývající momenty: „pracovitost, pořádek, čistotu, šetrnost, mravnost, vděčnost a pravdomluvnost.“

*.) Člověk sobě samému nejbližším jest, tedy také předním předmětem pozorování. Poukazujíce k údům lidského těla neopomínejme zmíniti se o ctnostech a dobrých vlastnostech k nim se pojícech; tak při hlavě vykládáme si pojem o myšlení — rozumu; při obličeji o čistotě, — při jazyku o upřímnosti, — při pažích o pracovitosti, — při nohou o hbitosti, — při srdeci o soucitu a t. p.

III. Dům otcovský.

(Dva měsíce.)

Seznamujíce žáky s domem otcovským, učíme je tu rozeznávat jeho vnější i vnitřní uspořádání. Žáci poznávají stavivo, nástroje a práci řemeslníků při stavbě domu zaměstnaných. Zde rozeznávají, co látka, nástroj a výrobek jest, kdo dělníkem, pomocníkem, řemeslníkem, stavitelem, domácím nebo nájemníkem slove. Nejprve nazírají na dům vně, potom vnitř. Poznavše, že zevně domu jsou zdi, střecha, práh, dvěře, okna, řimsa, okap, žlab, hřeben, vikýř, — rozeznávají domy přízemní ode domů jedno- nebo vícepatrových. Při nazíráni vnitra domu poznávají žáci jednotlivá oddělení a v nich důležitější náradí ve světnici, — v kuchyni, — komoře, — sklepě, — na půdě, — dvoře, — ve chlévě, — hospodářské náradí atd. Vedlé toho učí se děti šetřiti cizího majetku a navádějí se k opatrnosti, kterak vésti si jest s ohněm.

IV. Příroda.

(4 měsíce.)

Vycházejíce s dětmi do přírody, staňme nejprve na dvoře, potom v zahradě, v lese a na poli. Naleznemeť tuto dojista látky takové množství, že nebude lze ve příčině této zvědavosti dětské vyhověti. Všude užíří děti něco půvabného, myslí jejich přístupného. Jedenajíce o domácích zvířatech, promluvime obšírněji o kočce, koni, o psu, oslu, kravě, ovcí, koze, vepři, kohoutu, slepici, krocanu, pávu, holubu, o přítulném vrabci a vlaštovce. V zahradě poukážeme opět na ruční práci zahradníkovu, na úpravnu sadu, květnice, zelnice a libosadu; z kvetoucích rostlin zahradních uvedeme: šeřík, dřištál, růži, fialu, macešku, petrklíč, lilii, karafiát, pivonku. Rozmlouvajíce o užitčnosti sadů, poukážme na příklady o ptáčím hnízdě, promluvime dále o pěnkavě, skřivanu, konipásku, o chovu včel a bourcev, — o škodlivých hmyzích a záhubném požívání nezralého ovoce. Z kuchyňských zelin uvedeme: okurky, melouny, tykve, salát hlávkový, kapustu, brukev, zelí, karfiol, řeřice, křen, mrkev, celer, petržel, kopř, kmín.

Přijdouce odtud do lesa, promluvime něco o práci lesníkově, o užitku stromů lesních, o chovu a lově zvěře, o jelenu, srnu, zajici, lišce, bažantu, o houbách, o vycházce na jahody, borůvky, maliny, lískové oršky, dále též o veverce, kukačce, supu, sokolu a výru, o hadu, ještěrce a plži. Za jiné příležitosti promluvime také o bouřce a duze, o rozvodněném potoku a o koupadlech. Rozhlížejíce se po polích, poukážeme opět na práci rolníkovu, — na osení a louku, — promluvime o polní hlídce, — o senoseči, — o čmelu a motýlu, — o křepelce a ženecích, o kvéstí polním, — o užitku plodin hospodářských.

V. Domov (bydliště).

(2 měsíce.)

Posléz ať seznají také žáci vlastní bydliště, č. domov svého obecného vychování. Vymáhají toho mimo účel též zájmy společenské. Žáci poznají nejprve hlavní strany světové a dle těchto orientují se v místě. Předním východištěm k cíli tomu jest škola, nebo nejbližší ulice a náměstí, dále opět některé čelnější budovy, jako: kostel, fara, radnice, nemocnice a t. p. Také upozorníme je po případě na některé závody, jako: kupecký, lékárnictví, mlynářství, krupařství atd., a poukážeme též na různé stavby lidské. Promluvíme něco o obecném zastupitelstvu, o sboru hasičském a j. Rozsah učiva řídí se takto poměry místními; pročež nebudežme zabíhat ani tuto do oborů vzdálených, nebo žákům naprosto neznámých.

§. 6.

Prostředky a pomůcky nazíráni.

Aby se nazírání na věc dařilo, jest třeba:

1. úplné pozornosti nazírajícího;
2. patrného předmětu a vhodného umístění jeho;
3. delšího ponechání téhož před očima nazírajícího;
4. zevrubného na věc poukazování a objasnění.

Náleží sem především věc skutečná nebo její vzorek, a vedle toho věc vyobrazená nebo náčrt.

Ze skutečných věcí uvádíme jen takové, které nezabírajíce mnoho místa snadno přenéstí se mohou. Jsou-li předměty rozměru velkého, užíváme s prospěchem jich napodobenin, t. j. vzorků, plastických obrazů, obrysů č. náčrtů.

Ve školní skříní nalézá se mimo názorný atlas sbírka některých skutečných předmětů jako: vyepaných ptáků, něco ze hmyzů, obojživelníků, dále i vzorky koně, krávy, ovce, jelena, vozu, domu, hodinového ciferníku, krychle, válce a p. Vzorky i obrazy mají být věrnými reprezentanty věci skutečných, provokujících jen to, o čem se právě mluví.

Aby obraz účelu svému vyhovoval, má být „patrný, jednoduchý, jasný a zdařilý.“

Patrným jest obraz potud, pokud na něm zobrazené předměty význačně vystupují; jednoduchým, podává-li předmět jediný a vedlejších okolností prostý; jasným, je-li výraz předmětu jím věrně charakterisován; zdařilým, shoduje-li se ve všech rysech a odstínech svých s poměry skutečnými.

Drobné malby nebo přehnané tony barev nezvyšují dojmu, aniž budí krasocit, který harmonii dobře volených barev jest podmíněn. Podobně jako obraz svojí jednoduchostí osamotnělý předmět uvádí, tak i jednoduchý, křídou na tabuli prostými čarami provedený náčrt nahrazuje dětem skutečný předmět názoru.

Pomůckami v oboru tom jsou:

1. zdařilé obrazy Amerlingovy, představující výjevy jednotlivých dob ročních a ukázky z říše živočišstva a rostlinstva.

2. Obrazy P. Jehličky, v nichž předměty z oboru názornictví vhodně jsou zastoupeny.

3. Chvalné zmínky zasluguje německé dílo „Bilderwerk für den Anschauungsunterricht“, obsahující 10 listů velkého formátu v ceně 40 M.

4. „Neue Bilder für den Anschauungs- und Sprachunterricht“, o 8 listech à 3 M.

Z pomůcek literatury naší, pojednávajících o věcném vyučování ve třídě elementární, uvádíme následující: „Školka“ od J. Svobody.

— „Vyučování v I. třídě“ od prof. T. Worbesa. — „Názorné vyučování v první třídě škol obecných“ od Fr. Tesaře. — „Základní a věcné učení“ od J. Sokola. — „Věcné učení“ dle Šuberta od prof.

M. Blažka, a první část spisu „Návod k vyučování měřickému tvaroznalství ve škole obecné“ od V. Fraňka a M. Kuchynky.

§. 7.

C. Forma a postup přípravného učiva věcného.

Při počátkovém učení věcném záleží mnoho na tom, jak učivo uspořádáme, t. j. zdali vše k věci náležející jest souvislo a bez mezer.

Ve příčině nazírání všímáme si nejprv učiva konkretního, pak formálního. Prvé vystihujeme tím, přiměřeně-li k reflexi slovo pojíme, na věci samé povahu, tvar, sestrojení a upotřebení vyvodíme; druhé opět, jestli ku cvičení řeči zvlášť přihlížíme a některé momenty vychovatelské na paměť dětem uvádíme. Učivo věcné tvoříc o sobě zvlášť obor přípravný, postupuje povlovně od věci k věci, vždy jednotně a zaokrouhleně. Celkem převládá tu forma vyprávěcí a ukazovací. Vypravujíce dětem, mluvme k nim řečí správnou a přímou, tonem láhodným, s rozmyslem a poutavě, ale nikoli ledabyle neb rozvláčně, ani suchopárně nebo strojeně. Ukazujeme-li na věc, učímež to tak, aby názor děti zajímal a v přirozeném vývoji do paměti se vstípil. Šetříce vedle přirozené formy též přirozeného postupu, řídíme se při tom pravidlem: „Na před učiti, pak o pakovati, posléz také cvičiti a zkoušeti.“ Postup učiva rozeznává zvlášť 3 doby: 1. úvod, 2. obsah, 3. závěrek.

V úvodu upravujeme půdu novému učivu a hledíce vzbudit u žáků zájem pro věc, řídíme se při tom pořádkem následujícím:

1. Urovnáme si žáky tak, aby se bez příčiny z pozornosti nevytrhovali.

2. Počneme s reproducí o probrané látce a formou dotazovací, dotkneme se toliko věcí hlavních, známých.

3. Formou doptávací označíme okolí i místo, odkud předmět k nazírání vybrati máme.

4. Podáme návěstí o tom, co nově předváděti, neb o čem žákům vypravovati budeme.

V obsahu učiva zabýváme se vůbec látkou novou, a to především její částí věcnou, po té její stránkou dobnou. Věcná proprava, opírajíc se o názory prostorové, pokračuje takto:

1. Formou vyprávěcí líčíme okolnost věci, při které i případných episod ze života dětského vzpomínáme.

2. Formou ukazovací a dialogickou předvádíme věc dle vzniku.

3. Formou graficko-typickou objasňujeme její záhadné stránky.

4. Formou komparativní pořádáme věci k sobě naležející.

5. Nepokračujeme unáhleně, ani nepřetržitě; nýbrž jen po částech, aby dojmy povstalé nebyly setřeny množstvím dojmů druhých.

6. Počínajíce od vět pojmenovaných, navykáme děti odpovídati větami úplnými.

V závěrku vycházíme z momentů didaktických, jednak dětem mravní stránku předmětu ukazujíce, jednak potřebná naučení pro život jím dávajíce. Forma při tom jest rozdílna; volímeť na př. ve příčině pouček formu vyvozovací, při vyvozování průpovídek také formu předříkávací a při kreslení náčrtů formu typicko-grafickou i napodobovací.

§. 8.

D. Přehled výpravného učiva.

Ku doplnění rozprav o věcech k nazírání určených, jakož i ku výcviku řeči nevyhnutelný jsou kratičké úryvky básnické, z nichž nad jiné platně vynikají „ládanka, průpovídka a říkanka“. Jde tu především o to, aby žák zabavené představy ruče vybavoval a vedle věcné paměti, by slovnou či mechanickou pamětí cvičil. Dítěti jest, má-li mluviti, jistou zásobou slov vladnouti.

Záleží tu zajisté mnoho na praktickém cvičení a konversaci, jimiž dítě samo nebo za pomocí jiného jazyk svůj brousí. Učiteli náleží v té věci podíl hlavní, a že i dosti nesnadný, kdož by popíral. Nesmí tu planými slovy házetí, ani jen občas s dětmi hovořiti; ale jest mu k žákům mluviti neustále: „jednou jim vyprávěti, podruhé se jich vyptávat, je opravovati a povzbuzovati, učiti a. cvičiti“. Cvičení taková, směřující ku správné výslovnosti, zakládají se na formě předříkávací a zkousecí, záležejíce jednak ve volném vypravování, jinak i v doslovné reprodukci didaktických průpovídek, allegorických bajek a pohádek.

1. Hádanky.

Hádanky poskytují dítkám mnoho zábavy. Radují se z toho, podaří-li se jim někdy některou rozrešiti. Aby žáčkům prve třídy snadno bylo uložené hádanky rozluštiti, jest třeba, by tyto alespoň některé vynikající vlastnosti obsahovaly, z nichž možno záhadný smysl snáze postihnouti. Hádanky, u kterých přihlíží se toliko ku znakům vedlejším a méně nápadným, bývají z pravidla široké a připovídají mnohostrannou odpověď. Leč na druhé straně nebude hádanka zase obsahovati všechny význačné vlastnosti, či snad vlastnost třeba jedinou a tak nápadnou, že je hračkou smysl její vyložiti. Jsouc kaménkem, na kterém se rozum dětský brousiti má, musí přímo působiti na vtip a obsahovati také určitou míru nesnadnosti.

Hádanka nebuď dlouhá, ani neurčitá. Dlouhou hádankou obtěžuje se paměť dítěte, jemuž pak nemožno v případech podobných dovtípiti se rozumem. Hádanka, je-li neurčita, bývá pochybena slovem a proto ku bystření vtipu a paměti nikdy nepřispívá. Hojněho výběru poskytují hádanky Erbenovy a Rozumovy, pak „Bud. Zahrádka“, „Štěpnice“, příloha „Školy a života“, „Naší mládeži“ a j.

2. Průpovídky a říkankы.

Podobnou důležitost jako hádanka mají u malých t. z. „průpovídky a říkankы“. Oboje shodují se v tom, že jsou rázu didaktického. Prvá z nich obsahuje v sobě jádro předchozího učení rozpravného. Říkanka naproti tomu jsouc nejprostějším druhem plodů poetických, jest sama sebou celkem, z něhož často rozum dětský sám nebo pomocí učitelovou jadérko mravoučné vybírá.

Jest tedy říkanka rouškou, kterou se průpovídka obláčí nabývajíc takto na rozdíl od předešlé více věenosti a názornosti. Forma průpovídek a říkanek má býti jednoduchou. Nade vše doporučuje se chod jambický nebo trochejský, jenž na př. v našich národních písničkách výhradně oblibě se těší. Neméně důležitý jest rým, který paměti velice napomáhá a harmonii svou cit aesthetický budí. Vybírajíce povídky, bajky a pohádky, volme jen formy vycházející z momentů mravních, vzácných a poučných, *) nikoli ličení událostí všedních, nelidských, vlastností protivných. Nehodí se každá báje, báchorka a p. dětem za pochoutku, třeba i jinak obsahem svým dětskou mysl zajímala; jeť mnoho pohádek a bajek, které na obrazotvornost dětskou škodlivě působí.

*) Také zvířata vyznamenávají se mnohými chvalnými vlastnostmi, kterým, objevují-li se u člověka, název cnosti přísluší. Pes obrazem jest věrností, ovce trpělivosti, kůň neohrozenosti, holubice čistoty, včela pilnosti a p. I v říši rostlinstva s podobným se setkáváme. Na př. Fialka obrazem jest skromnosti, lilie čistoty a p.

Vhodnými jsou: „Povídky“ J. Hraše. — „Padesát bajeck“ V. S. Štulc. — „Sebrané bajky“ Hornof. — „Milé povídky“, sbírka bájí, povídek a pověstí Fr. A. Zeman. I. stupeň.

Sbírku říškanek pro malé dítky tvoří: „Sedmikrásky“, Vrátko. — „Škola deklamatorní“, J. V. Nikolau. — „Drobné básně“, Vinařický. — „Sbírka básní“, K. J. Erben. — „Pisně a básně“, Kulda. — „Deklamovánky“, Ulrich a Weinfurt. — „Krasořečenky“, J. K. Rozum. — „Kvítí z luhů domácích“, F. Štěpánek. — „Jaré listy“, „Letorůstky“, „Poupátko“, „Lípový věnec“, Fr. Doucha. — „Malý vyprávěč“, Štěpán Bačkora. — „Od jara do jara“, B. Peška. — „Kytice z jarých květů“, M. Sahánek. — „Svět v obrazech“, P. Jehlička. — „Veškeré spisy“, Kr. Šmíd. — „Zvonky“, L. Unger. — Jednotlivé ročníky „Stěpnice“, příloha k časopisu „Škola a Život“ a m. j.

3. Výbor hádanek.

1. Kdy bývá pán doma, ale bez hlavy? („Když z okna kouká.“)
2. Nač má mlýnář bílou čepici? („Na hlavu.“)
3. Kdy se rozpláče kuchařka? („Když křen strouhá.“)
4. Jaký je komínk, když z vody vyleze? („Mokrý.“)
5. Do čeho nelze děr vrtati? („Do vody.“)
6. Který lenoch není nikdy ospalý? („Lenoch židle.“)
7. Jaké housky peče každý pekař? („Syrové.“)
8. Není to živé — a jde to. („Hodinky.“)
9. Kdo nosí stále hřeben a nečesá se? („Slepice.“)
10. Kdo má ostruhy a nikdy nejezdí? („Kohout.“)
11. Jaký kohout nekokrhá? („Železný.“)
12. Kdo má peníze, které nic neplatí? („Ryba.“)
13. Kdy bolí zajíce zuby? („Když ho pes kousá.“)
14. Co pálí bez ohně a v ohni shoří? („Kopřiva.“)
15. Jaké hrnce dělá každý hrnčík? („Prázdné.“)
16. Plná škola dětí — a není kudy ven? („Makovice.“)
17. Vypadá to jako sud a přec to sud není? („Soudek.“)
18. Znám soudeček bez obrouček a v něm dvojí víno. („Vejce.“)
19. Který — rok netrvá ani minutu? („Krok.“)
20. 4 rohy, žádné nohy a břicho vytěsané? („Necky.“)
21. Sedí pán na střeše, kouří a nekřeše. („Komín.“)
22. V léti o nás nestojí, v zimě nás však chce. („Kamna.“)
23. Vyhližím jak rohlíček, někdy jako bochníček; v noci rád se na mne díváš, velkou radost ze mne míváš. („Měsíc.“)

24. Jednou je co rohlíček,
po druhé jak bochníček,
někdy je tak jasných,
jindy bledých líček. („Měsíc.“)
25. Mnoho zubů, žádnou hubu;
ostří mám a řeži dosť,
k noži žádná podobnost. („Pila.“)
26. Kdo přede nohama? („Pavouk.“)
27. Co chodí po hlavě do kostela? („Cvoky.“)
28. Kdo jede a jde zároveň pěšky? („Člověk s trakařem.“)
29. Proč skáče zajíc přes plot? („Poněvadž lézti neumí.“)
30. Běží celou noc a den,
nikdy není unaven. („Potok.“)

4. Výbor průpovidek.

Kdo do školy nechodi,
sobě nejvíce uškodí.

Pilný rád se všemu učí,
lenoch jen se prací mučí.

Z pilnosti se štěstí rodí,
lenost' jenom bídu plodí.

Pilně konej vždy svá díla,
co ti škola ukládá;
nedbalec se sám o štěstí
nerozumně okrádá.

Kdo co umí, toho ctíme,
hloupého si nevážíme.

Poslušno bud' vždy mé dítě,
konej rádo práci hbitě.

Poslušné dítky jsou krásné kvítky.

Čistota sluší tělu i duši.

Kdo si slušně česá vlásky,
chvály dochází a lásky.

Denně jest můj obyčej,
mýti ruce, obličeji,
češám také vlásky ;
čistý dojde lásky.

Čistý ať je kabátek,
všední den i ve svátek ;
čisté ať jsou spodky,
klobouk i mé botky !

Kdo na jiné rád žaluje,
tvrdé srdce prozrazuje.

Kdo jinému kazí radosti,
sobě působí jen žalostí.

Dítky, vzdejte stáří čest ;
posměváčky čeká trest !

Co ti milo samému,
to čiň také jinému !

Poděkuj se vždy zdvořile,
za dar, kdo ti uděluje.

Kdo rád jiným udílí,
tomu Pán Bůh nadělí.

Kdo má chleba bochník celý,
ať se s chudým o něj dělí ;
kdo má jenom drobečky,
děl se o ně s vrabčečky.

Kvapné jedení a pití
ukracuje živobytí.

Kdo na mále nepřestává,
ničeho více nedostává.

Střídmost v jídle též i pití
prodlužuje živobytí.

Kdo na cizí statek sahá,
sám si k hanbě dopomáhá.

Pravdomluvný šťastný bývá,
lživý špatný konec mívá.

Netrap hochu zvířátek,
nevybírej holátek ;
cítit bolest jako ty ;
nedělej jim trampoty.

Bedliv vždy buď na svůj sluch,
v stáří abys nebyl hluch !

Pozor dám si, by mne tělo
vlastní vinou nebolelo ;
z nemírnosti, svévolnosti
mívá dítě žalu dosti.

Nehraj nikdy ohněm sobě,
by na škodu nebyl tobě !

Kamením kdo hází,
hanba ho provází.

Nerozumné radování
měnívá se v bědování.

Dítky, nechte lezení,
ať se ve zlé nemění !

Nekaz, kazisvěte, stromků ;
není ovoce na zlomku !

Zdvořile se ke každému měj ;
kloubuk smekni, pozdravení dej !

Važ si času, chop se práce,
zahálky se střez co zrádce !

Kdo dokončil bláze den,
tomu chutná dobré sen!

Nové jitro vstává,
Bohu vzdejme čest;
On nám všecko dává,
čeho třeba jest.

Pole má oči, les uši,
chovej se vždy, jak se sluší!

Čas utíká jako voda,
každé chytilky věčná škoda;
uplyne-li jednou čas,
nevrátí se nikdy zas.

1. Řešení hádanek.

Jak methodou věcného vyučování z předu ukázáno, opírají se hádanky o věcné rozpravy, pročež nelze jich o sobě zvláště nebo hromadně uváděti. Mají-li žáčkové první třídy hádanky s prospěchem řešiti a záhadnému dvojsmyslu porozuměti, předcházej řešení jistý úvod; jinak stala by se hádanka povrchní a minula by se svým cílem. Běží tedy o to, aby žák hlavní znaky záhad znal a doslovnému obsahu náležitě rozuměl. Formou rozpravnou poukážme tedy žákům na hlavní znaky a vyčkejme, aby záhadu přednesené hádanky sami bez další pomoci řešili.

Ukázka I.

Řešení hádanku „Dvě kukačky vedle sebe sedí, jedna druhé nevidí“.

Uč: Dítky! Kdo jste byl již v lese? — Co jsi tam dělal? — Kdy jsou zralé jahody? — Neslyšel jsi tam nikoho volati „ku-ku“? — Co je to? — Co dělá v lese kukačka? — Kukáčka schovává se do houští; proto jí v lese není viděti. Po čem ji tu poznáváme? — Vy také někdy voláte „kukuc“! Kdy tak činíte? — Proč tak činíte? — Cím se ohlížíme? Očima hledíme nebo koukáme. Oči jsou naše kukátky! A jak jsou blízko u sebe! Vidí-li jedno oko druhé? — Co tu překáží? — Kdyby tak blízko seděly dvě kukačky, zdali by jedna druhou viděla? — Když jste tak hezky odpovídaly, řeknu vám hádanku!

„Dvě kukačky vedle sebe sedí,
jedna druhé nevidí.“

Jak jsem to pravil? — Řekněte tak všichni! — Které jsou to kukačky?

2. Kterak naučíme říkankám na paměť?

Učíce žáky říkankám, uvedeme jim na paměť děj, po té i obsah věcný vyložíme. Postup při tom může být následující:

1. Formou vyprávěcí předvedeme po částech říkanku prosaicky, přímou řeč bez proměny uvádějíce.
2. Formou doptávací zopakujeme obsah vypravovaný.
3. Rozdělíme říkanku na kratší oddíly (slohy) na př. a + b + c + d.
4. Předříkáváme slohu „a“ a žáci naslouchajíce zapamatují si ji.
5. Předříkávanou slohu opakují žáci jednotliví a po nich celá třída ve sboru.
6. Předříkáváme slohu „b“ a postupujeme jako při „a“.
7. Spojíme slohy „(a + b)“ a žáci jednotliví a po nich celá třída odříkávají oddíly spojené.
8. Podobně postupujeme při oddílech c + d.

Ukázka II.

Naučiti říkance „Sucho“.

1.

Rosa nepadla,
tráva uvadla
na podolí;
žíznívá luka,
země se puká
tam na poli.

2.

Rosu, rosičku,
vláhu, vlažičku
obloho, dej!
kvítí uvadlé,
byliny zprahlé
hojně zalej!

3.

Děšť na políčko,
na oseníčko,
dá s nebe Bůh;
vlažička spadne —
a zas omladne
pole i luh.

Učitel vypravuje: Polanský byl bedlivým rolníkem; měl statek, zahradu, louku, pole a dobytek. Na vše pilně dohlížel. Časně z rána, když slunce vycházelo, chodíval na pole, aby tam pracoval. Na trávě i na osení leskla se rosa, a kvítí vydávalo příjemnou vůni. Skřivánek a jiní ptáčkové prozpěvovali, a Polanský modlil se a prosil Pána Boha za hojnou úrodu. (Opakovati.)

Kam chodil z rána Polanský? — Proč tam chodil? — Kterou tam konal práci? — Ve kterém čase to bylo? — Co rostlo na poli? — Co na lukách? — Co vydávají květiny? — Pamatuji se: Tráva, obilí a květiny jmennují se také byliny. (Všichni!) — Co bylo z rána na trávě a na osení? — Krúpěje vody občerstvují byliny. Co občerstvuje byliny? — Luka i pole se zelenala. —

Takovým místům říkáme luhy. — Co dělali polní ptáčkové? — Na koho si při tom vzpomněl Polanský? — Co učinil? — Oč prosil Pána Boha? — Tak činil každodenně. Bylo stále pěkně a teplo; slunce hřálo. Za několik dní vyschla země a nebylo ani rosy; země suchem pukala, osení i ostatní byliny zvadly. Polanský přišel s pole domů a smutně pravil:

„Rosa nepadla,
tráva uvadla
na podolí;
žíznivá luka,
země se puká
tam na poli.“

Co pravil Polanský? — Totéž opakují nejprve žáci jednotliví a pak ostatní ve sboru. — I Polanská se zarmoutila; myslila, že sucho osení umoří —, a hleděla na oblohu. Pojednou shlédla na obloze mraky a volala:

„Rosu, rosičku,
vláhu, vlažičku
obloho, dej!
kvítí uvadlé,
byliny zprahlé
hojně zalej!“

Opakují opět jednotlivci a po nich celá třída ve sboru. — Po té spojí se oba oddíly a žáci odříkávají opět. — „Také Polanský díval se na mračna a pravil:“

„Děšť na políčko,
na osenfško,
dá s nebe Bůh;
vlažička spadne —
a zas omladne
pole i luh.“

Tuto poslední slohu jako předešlé odříkávají žáci, a když ji dovedou na paměť bez chyby odřískati, zopakují v souvislosti celou říkanku.

§. 9.

Některé ukázky rozprav z počátkových cvičení.

Rozvrh hodin
na dobu přípravných cvičení počátkových.

D e n	D o p o l e d n e				O d p o l e d n e			
	1. hodina		2. hodina		1. hodina		2. hodina	
	$\frac{1}{2}$ hod.	$\frac{1}{2}$ hod.	$\frac{1}{2}$ hod.	$\frac{1}{2}$ hod.	$\frac{1}{2}$ hod.	$\frac{1}{2}$ hod.	$\frac{1}{2}$ hod.	$\frac{1}{2}$ hod.
Pondělí	náboženství	počty	příprava ku psaní	věcné učení	zábavk. kreslení	zpěv		
Úterý	počty	věcné učení	tělocvik	věcné učení	ří- kanky	příprava ku psaní	0	
Středa	počty	věcné učení	říkanky	p r á z n o				
Čtvrtek	počty	věcné učení	příprava ku psaní	věcné učení	zábavk. kreslení	zpěv		
Pátek	náboženství	počty	tělocvik	věcné učení	ří- kanky	příprava ku psaní	0	
Sobota	počty	věcné učení	příprava ku psaní	p r á z n o				

Ukázka III.

Rozpravy s dětmi na počátku školy.

D i s p o s i c e .

1. Rozsaditi žáky dle zrůstu, menší do předu, větší do zadu.
2. Uvítání žákův.
3. Pobídka jich do školy.
4. Slovo o vzorném dítěti.
5. Cesta do školy.
6. Dítě poprve ve škole.
7. Poznati jména žákův.
8. Vyvolávat žáky dle příjmení.

Provedení.

1. Učitel rozsazuje žáky do lavic, promlouvá s každým několik slov a snaží se, by je poněkud poznal.

2. Uvítání žákův. Učitel: Vítám vás, milé dětičky! Těší mne, že se vás tolik sešlo. Je vás tu mnoho. Dnes jste ve škole poprvé. Jak pozorují, těší vás to, že smíte již chodit do školy. Kdo je tomu rád, že sem smí chodit? — (Ukažte mi to rukou takto: Ukazuje, kterak se mají hlásiti.) — Vstaňte pěkně, abych vás dobře viděl! — Tak, vy jste tedy rády ve škole. Až, jak vám to tu hezky sluší! Jste všechny pěkně ustrojeny, čistě umyty a učesány. Máte hezky zřízené šatečky, čisté ruce i tvářičky. To se mi líbí. Nikdo tu není umazán, žádný tu nemá šatečky roztrhané. Tak je to dobré! Kdo pak vás tak pěkně přístrojil? — Tatínek a maminka jsou vaše rodiče, oni si přejí, abyste se mi líbily. Všechny se mi tu líbíte; jste pěkně spořádány.

3. Pobídka do školy. Rodiče přivedli vás do školy a prosili mne, bych měl na vás pozor, abych vás tu učil. Já jsem vaším učitelem, vy jste mými žáky. Budete chodit do školy, abyste se tu něčemu pěknému naučili. Vstaňte a postavte se! — Řekněte, proč sem budete chodit? — Posadte se a hleďte zase na mne!

4. Slovo o vzorném dítěti. Budu vám něco pěkného vypovovat. Vojtěšek byl také malý hošek; doma měl mnoho hraček, s kterými si často pěkně hrával. Věděl, že bude brzy chodit do školy, i těsil se, kdy půjde do školy. Než ten den nastal, sporádal své hračky a vzal si tašku, kterou mu tatínek koupil, a radoval se, že má tabulku a kuihu. — Nastala škola. — Maminka ho pěkně ustrojila a dala mu snídani. V. se nasnídal, poděkoval maminec, a ona udělala mu křížek na čele, potom na ústech a na prsou. Pak ho políbil a řekla: Vojtíšku, bud' ve škole hodný! pan učitel bude tě mít rád! V. políbil ruku maminec a šel s tatínkem do školy. Když vycházeli ze dveří, řekl V.: S Pánem Bohem, maminko!

— Co řekl V.? — Kdy to řekl? — On se tak s maminkou rozloučil.

5. Cesta do školy. V. neplakal, když šel do školy. On šel veselé. Tatínek ukazoval mu cestu a říkal mu, aby nelezl nikdy do bláta a nechodil, kudy se jezdí. Těž mu připomenul, aby se vyhýbal pocestným a je pozdravoval. Cestou potkali jednoho pána, přede kterým V. slušně smekl. To se pánoni líbilo; neboť pravil: To je nějaký hodný školáček; ten pěkně pozdravuje. — Kdo se líbil tomu pánoni? — Proč se mu tak líbil? — Zdali vy také smeknete před pánum?

6. Žáček poprvé ve škole. Když V. přišel s tatínkem do školy, smekl klobouk s hlavy a poklonil se p. učiteli. P. učitel ptal se ho: Jak se jmenejš? V. hleděl p. uč. pěkně do očí a odpověděl: Jmenuji se Vojtěch Brzorád. P. učiteli líbila se odpověď Vojtíškova, neboť mluvil tak, že mu mohl každý dobrě rozuměti. Tatínek požádal p. uč., aby jeho synáčka často vyvolával. P. uč. pravil: Nestarejte se, pane Brzorádle, u mne bývají žáčkové velmi

často vyvolávání. To je dobré, odpověděl p. B. a poroučel se panu učiteli. Otec Vojtíškův odešel sám domů. Žáčkové vstali a řekli: S Pánem Bohem! Co učinili žáčkové, když p. Brzorád odchází? — Co řekli? — I vy tak učiněte, když odtud někdo půjde. Vojtíškovi nestýskalo se ve škole; on byl rád, že mohl pilně školu navštěvovat.

7. Poznati jména žáků. V. věděl, jak mu říkají, věděl také, jak se jeho tatínek jmenuje. Zdali někdo z vás ví, jak mu říkají? — Jak se ty jmenuješ? (Josef.) — Kdo se ještě jmenuje Josef? — Hle! tento chlapeček jmenuje se také Josef! A zde je ještě jeden Josef! Dávejte pozor! Nyní někoho vyvolám ke stolku. Josefe! pojď sem! — Aj, to není jediný Josef, to je několik Josefů! Sedněte si! — Znovu zavolám: Josefe, vstaň! — Zase nevíte, kdo má vstáti. Abyste věděli, koho to volám, budu vás jmenovat tak, jako říkají u vás tatínkovi. — Jak se jmenuje tvůj otec, Václave? (Bartoš.) — Jak říkají lidé tvému otci? (Bláha.) — Jak tvému? — a t. p. Tak pokračuje dál, dokud by všech žáků nevyštřídala.

8. Vyvolávati žáky dle přijmení. Nyní jsem poznal vaše jména, mám každého zde zapsaného. Abych se přesvědčil, jste-li tu všichni, přečtu vaše jména. Kdo bude čten, ten povstane a řekne: Jsem zde! Po té cvičí žáky dle lavic tím, že ten, na koho ukáže, musí ozvat se plným jménem; na př.: Jmenuji se Josef Bláha. — Jmenuji se Václav Škořepa atd.

Ukázka IV.

Naváděti žáky k pořádku.

D i s p o s i c e.

1. Pořádek při pohledu na učitele;
2. ve stoji a v sedění;
3. v odpovídání;
4. v uschovávání věcí;
5. při vycházem z lavic;
6. na záchodiště;
7. na vycházce ze školy.

P r o v e d e n í.

1. Pořádek při pohledu na učitele. Učitel: Těší mne, dítky, že se vždy hlasitě ozvete, když vás vyvolám. Bude mi také milo, když budete všechny pozorný. Checi, abyste mi hleděly pěkně do očí. Pozorní žáčkové všimají si svého učitele, hledí na něj, když jim něco vypravuje. Poslouchají, nač se jich táže. Zdali také vy to tak dovedete? Vstanete! Hleděte na mne všichni!

2. Pořádek ve stoji a v sedění. Postavte se žák vedle žáka! — (Ukáže to na žáčích v první lavici.) — Stojte tak

všichni! Nyní stojíte pěkně v řadách. Tak je to dobré; tak budete státi pokaždé. Abyste si to pamatovali, udělám před každým na lavici znaménko. (Na př. slabou čárku nebo barevnou tečku.) Tato znamení ukazují vám vaše místa. Ať máte ta znamení vždy před sebou! Sedněte! Posadte se každý přede své znamení! — Vstaňte! Sedněte! — Některí žáčkové nevstávají zticha a jiní také zticha nesedají. — To je vám zticha konati. Vstaňte! Sedněte! Nyní vám nebudu již řískati „vstaňte!“ ani nebudu řískati „sedněte!“ Ukáži vám to jen rukou. (Pozdvihna ruku praví, že to znamená povstati; podobně vysvětlí jim pokyn čili znamení, aby se posadili.) Opakuje několikrát.

3. Pořádek při odpovídání. Dávejte nyní pozor, chci se vás po něčem tázati! Povězte mi, jak se každý jmenuje? (Žáci všelijak ve sboru odpovídají.) Milé dítky! Ani jedinému slovu jsem neporozuměl. Mluvily jste všechny, a každý něco jiného. Tomu nikdo neporozumí, a není to v pořádku. Kdo chce odpověděti, ten ohlaši se takto: (Ukáže pozdvížením ruky). — Co učinil Vojtíšek, když do školy vstoupil? Poví nám Vysypal! — (Pozdravil.) — Pokyne mu, aby sedl. Kterak pozdravil Vojtíšek? Řekne Valenta! — (Pochválen bud' P. J. K.!) — Co udělal dále? — Pověz nám to, Brzoráde! — (Uklonil se p. učiteli.) — Kyne jim, aby povstali. — Ukažte, jak vy se umíte ukláněti! — Kyne jim, aby se posadili.

4. Pořádek při uschovávání věcí. Než Vojtíšek do školy vstoupil, dal klobouk s hlavy. I vy máte tak učiniti, prve než do školy vstupujete. Kde máte nyní své klobouky? — (Ž. se hlásí.) Poví Konečný! (V lavici.) — Do lavic si klobouky dávati nebudete; tam si schováte své tašky. Každý pověsíte si svůj klobouk na věšadlo. (Ukáže.) — Na věšadle jsou kolíčky. — Pamatujte si ono místo, kam si své věci smíte pověsit! Pokyne první lavici, aby povstala a ukáže na první oddělení věšadla. Podobně i ostatní upozorní a poručí žákům, aby vyndali si klobouky na lavici. Načež učí žáky vycházeti z lavic a ukazuje každému místo, kam jim zavěšovati jest klobouky.

5. Pořádek při vycházení z lavice. Žáčkové! Některí jste dupali a také nahlas mluvili. To se mi nelsbilo. Když vystupujete z lavic, jest vám dátí pozor, abyste nekopali do trnožův, a jeden druhému nešlapali na nohy. Při tom sluší se mlčetí a jeden druhému se vyhýbatí. Zkusíme to opět! Tedy pozor! Napřed vyjdou žáčkové z prvních dvou lavic. Vystupujte dva a dva! (Ukáže, totéž provede i s ostatními, vždy po dvou lavicích zároveň.) Jděte zase na svá místa! — (Pokyne sednouti, pak zase povstati.) — Žáčkové z této lavice půjdou si pomalu pro své kloboučky! Pak zase druží atd.

6. Pořádek na záchodišti. Některí chlapečkové říkali mi, abych je dovolil na stranu. Kdo musí jítí ven, ten mi dá takto znamení: (Ukáže to mírně sepjatýma rukama.) Ale abyste věděli, kam chodit na stranu, povedu vás ven a ukáži vám záchod. Kdo tam půjde, dej pozor, aby's tam nic neumazal! (Pokyne všem, aby

povstali, velí vycházet ze dvou lavic najeduou a uvede je až na místo oznámené.) Pak seřadí je a zavede zpět do školy.

7. Pořádek při vycházce ze školy. Milé dítky! Těší mne, že jste byly hezky tichy a že si umíte všechno pěkně spořádati. Nyní půjdete domů. Kdo jdeste stejnou cestou, jděte po dvou, jako jsem vám byl právě ukázal. Než odtud půjdete, povstaňte a vezměte si své věci! Vycházejte ze dvou lavic a řekněte, než dvěře otevřete: „S Pánem Bohem!“

Ukázka V.

Kterak naučiti žáky modlitbě.

D i s p o s i c e .

1. Prohlídka žákův.
2. Slovo o vzorném dítěti.
3. Dělati kříž a zevnější forma při modlitbě.
4. Slova některé modlitby.

P r o v e d e n í .

1. Prohlídka žákův. Učitel: Milé dítky! Chodíte do školy, abyste se něčemu naučily. Abyste se dobré učily, je vám prositi za to Pána Boha. Prve než se počneme učiti, pomodlíme se. Dříve vás všechny prohlédnu, jste-li čistě umyty a spořádány. (Po té vystupují žáci dle lavic a čeho kterému třeba, připomene učitel zvlášť. Jindy může být prohlídka kratší, t. j. uč. pokyne žákům, aby povstali, a přikáže jim, aby mu ukázali dlaně a svršek rukou.) Pak obejde kolem lavic, a žáci stojící zpríma hledí mu do očí. — Nyní se náležitě posaďte a dávejto pozor! Budu vám něco vypravovati.

2. Slovo o vzorném dítěti. Vojtěšek byl hodný chlapeček. Modlival se z rána každého dne i z večera přede spáním. Večer prosil Pána Boha, aby ho i rodiče jeho chránil, ráno zase, aby všecky zdrávy zachoval. Zdali pak i vy tak činíte? Kdy se modlíváš, Housko? (Ráno a na večer.) — Vojtěšek modlival se nahlas. Uměl modlitbu nazepamět. Dokud jí neučil, předříkávala mu ji maminka nebo tatínek. Proč modlil se Vojtěšek večer? (Aby ho P. B. v noci chránil.) — Proč modlil se ráno? (Aby ho P. B. zdráva zachoval.) — Tak prosil za své rodiče. I my budeme prositi P. B., aby se nám učení dařilo. Po učení zase P. B. poděkujeme.

3. Dělati kříž a zevnější forma při modlitbě. Prve než se budete modlit, povstanete a uděláte kříž tou rukou, kterou při jídle lžíci držíte. Ukažte mi tu ruku! Ano, to je ta pravá! Druhou rukou kříž nedělejte, ta není pravá; je to ruka levá. Vyživhněte ruku pravou! — levou! — Zživhněte ruku, kterou uděláte kříž! — Po té poukážte na kříž. Zde visí na stěně kříž, má dva

paprsky, já vám jej vykreslím na tabuli. — První paprsek visí shora dolů, takto: (ukáže rukou;) druhý položen jest přes první. Proto udělám nejprve čáru shora dolů, a přes ni ještě jednu (†). Velí žákům, aby povstali, a praví: Zdvíhněte pravou ruku! Ukažujte na křížek a vládněte po této čáře dolů a přes ni takto! — (Opakuje.) Takto (ukáže) uděláte palcem jeden kříž na čele a řeknete: „Ve jménu Otce!“ † Udělej to B.! — Všichni! — Nyní uděláte kříž na ústech — (ukáže) a řeknete „i Syna!“ † — (Podobně jako prve.) Třetí kříž uděláte na prsou — (ukáže kde) a řeknete: „i Ducha Sv.! Amen!“ † — (Opakuje a cvičí.) Teď již dovedete dělati kříž. Ale ještě jste se nemodily. Při modlení stůjte zpíma a ruce takto (ukáže) sepňte!

4. Slovo modlitby. Kdo z vás umí se již modlit? Kterou modlitbu umíš? (Otče náš!) — Budete se modlit tedy všichni za mnou! (Učitel předříkává a žáci modlíc se říkají po něm.) Po modlitbě uděláme zase kříž. Učiňte tak! — Později (formou předříkávací) naučí je přiměřené modlitbě před školou, jindy zase vhodné modlitbě po škole.

Ukázka VI.

Poznati hlavní směry.

D i s p o s i c e .

1. Orientovati se v pravo a v levo,
2. v před a v zad,
3. nahoru, dolů;
4. orientovati se na tabuli.

P r o v e d e n í .

1. Orientovati se v pravo a v levo. Učitel: Milé dítky! Víte již, která ruka je pravá, která levá. Dejte pozor, já vám budu veleti a vy budete rukama něco konati (pokyne jim, aby povstaly). Ukažte pravou ruku! (Ukáže kterak.) Položte ji na lavici! — Ukažte levou ruku! Položte ji na lavici! — Vyzdvíhněte ruku pravou! — levou! Dejte je na lavici! — Dejte si pravou ruku na hlavu! — Položte levou ruku na hlavu! — Položte obě ruce na lavici! — Ukažte pravou rukou na mne! — Dejte ji na lavici! — Ukažte levou rukou na tabuli! — Dejte ji také na lavici! — Ukažte na sebe rukou pravou! — Ruku na lavici! — Ukažujte na sebe levou rukou! Ruku na lavici! Sáhněte si pravou rukou na čelo! — na ústa, — na prsa! — Ruku na lavici! — Sáhněte si levou rukou na čelo, — na prsa, — na ústa! Obratě se v tu stranu, kde je pravá ruka! Ukažujte na tu stranu! „To je strana pravá“. — Co vidíte na pravé straně? (Dvéře.) — Co je na pravé straně, to je „v pravo“. Co je tu v pravo? (V pravo jsou dvéře.) — Hleďte na

mne! Ukažte mi levou ruku! Obratě se v tu stranu, kde je ruka levá! Ukazujte tam levou rukou! Co tu vidíte? (Okna.) — Na které straně jsou okna? (Na levé.) — Co je na levé straně, to je od vás „v levo“. Co je tu v levo? (Okna.) Hleďte opět na mne! Ukažte pravou rukou v pravo! — levou rukou v levo! — Pravou rukou v levo! — levou rukou v pravo! — Ohlédněte se v pravo! — v levo!

2. Orientovati se v před a v zad. Učitel stojí před žáky praví: Hleďte na mne! Sáhněte si pravou rukou na obličeji! Ukažte pravou rukou na mne, kde jsem! Nejsem od vás ani v pravo, ani v levo, stojím „před vám“. Hleďte na stěnu, která je před vám! Tato stěna je „přední“. — Ukaž C. na stěnu přední! — Ukaž stěnu pravou! — levou! — Vstaňte! Ukažte mi stěnu přední! — Pravou! — levou! — Co vidíte na stěně přední? (Kříž.) — Co je před vám, to je „v předu!“ — Co je tu v předu? (Tabule, stůl, židle, počítadlo. Pokyne žákům, aby sedli.) Šedte každý na svém místě! Opřete se zády o lavici! Vstaňte! Sáhněte si pravou rukou na záda! Ruku na lavici! Ukažte pravou rukou v tu stranu, kde máte záda. — Strana za zády je strana „zadní“. Obratě se a ukažte pravou rukou stranu zadní! Nyní jste obráceni „do zadu“. Obratě se „do předu!“ Ukažte pravou rukou v před! — v zad! — v pravo! — v levo!

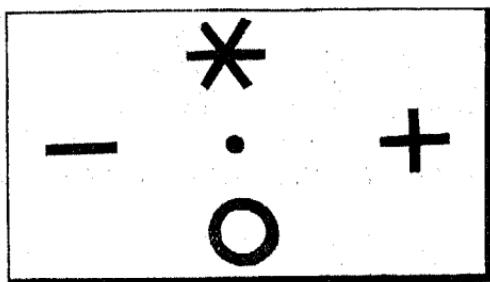
3. Orientovati se nahoru, dolů. Vyzdvihněte pravou ruku! Položte ji na hlavu! Hleďte v tu stranu, kde je položena pravá ruka! Kam hledíte? — Co vidíte nahore? — Kde je strop? — Stůjte zpříma! Ukažte pravou rukou v tu stranu, kde máte nohy. Hleďte tam! — Kam nyní hledíte? — Co je dole? — Stojte zpříma! Ukažte pravou rukou v levo! — nahoru! — dolů! — v před! — v pravo! — v zad! Hleďte v pravo! — v levo! — v před! — v zad! — nahoru! — dolů! —

Reprodukce. (Ukazuje hůlku.) Co je to? Pojd' sem, postav se před lavice a hleď na přední stěnu! Vezmi si hůlku do pravé ruky! Ukaž hůlkou na tabuli! — (Kyne žákům, aby povstali.) Ukazujte takto prstem pravé ruky na tabuli! Tabule má také strany. Na každé straně je kraj. Ukaž pravý kraj tabule! — levý! — horní! — dolní! — Ukazujte všechni nahoru tabule! — dolů! — v pravo! — v levo! — Pojd' sem, Brzoráde! Jdi do zadu, — do předu, — v pravo, — v levo! — Ukaž nahoru, — dolů! — (Kyne, aby se žáci opět posadili.)

4. Orientovati se na tabuli. Ukazuje křídou praví: Hleďte, dítky! Tuto mám křídou! Dívejte se na tabuli, na kterou stranu budu křídou ukazovati. (Nahoru, dolů, v pravo, v levo.) Ale nyní ukazuje do prostřed podotýká: Nebudu na ty strany ukazovati. Kde je nyní křída? (V prostředku.) Přitlačím na křídou a udělám uprostřed tabule znamení. Jak se jmenuje to znamení? (Tečka.) Kde je tečka? (Uprostřed tabule.) Nyní budu vám hůlkou ukazovati a vy mi povíte, na kterou stranu od tečky ukazuji. (Ukazuje na př. v levo.) Na kterou stranu ukazuji? (Na levou.) Poznamenáme si ji! — (Udělá

na př. čárku.) Co jsem to vykreslil? (Čárku.) — Hledte na tečku, všimněte si strany, na které je čárka! Kde je čárka od tečky? (V levo.) Ukazuje hůlkou v pravo tečky praví: Na kterou stranu ukazuji nyní od tečky? (Na pravou.) Poznamenáme si to místo! — (Kreslí křížek.) Co jsem to vykreslil? (Křížek.) Je křížek také v levo tečky? (Křížek je v pravo.) — Co je v levo? (Čárka.) — Ukazuje na tečku táže se: Kam ukazují od tečky? (Nahoru.) Poznamenáme si opět to místo. — (Vykreslí hvězdičku.) Co jsem vykreslil? (Hvězdu.) Kde je hvězda od tečky? (Nahoře.) — Co je v levo? — Co v pravo? Ukazuje dolů od tečky táže se: Kam nyní ukazuji? (Dolů.) — Uděláme si tu nějaké znaménko! — (Kreslí kroužek.) Kde je kroužek od tečky? (Dole.) Co je nahoře? — Co v pravo? — Co v levo? — dole?

Náčrt.

Po té žáci určují věci dle hlavních stran na stole; na př.: Kniha uprostřed, křída nahoře, houba dole, nůž v levo, tužka v pravo. — (Pro rozmanitost cvičení může uč. použít knoflíkového počítadla, na kterémž umisťuje podobné, ze dřeva vyřezané tvary.)

Ukázka VII.

Rozprava o školní světnici, o školních osobách a věcech.

D i s p o s i c e .

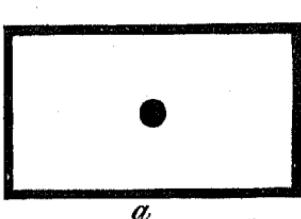
1. Úvod.
2. Výprava (rozbor a soubor).
3. Rozeznávání a jmenování věci dle místa.
4. Udati jich účel.
5. Žák oproti věcem školním.

P r o v e d e n í .

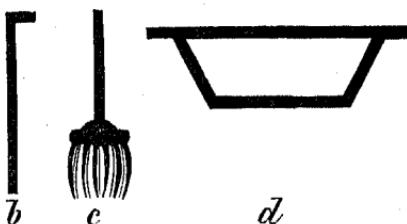
1. Úvod. Těší mne, dítky, že tak rády do školy chodíte! Vidte, že se vám tu líbí? Máme tu pěkné věci a všude pěkný pořádek. Všecko, co tu je, bylo připraveno pro vás!

2. Výprava. Aby se vám tu líbilo, dali jsme vám celou školu upravit. Když jste nechodily ještě do školy, přišli sem zedníci; ti vynesli (ukazuje) lavice, skříň, stůl, židle, tabuli, počítadlo, obraz, kříž, vysadili okna a dvéře a dali to myčkám čistě umyti. Celá světnice byla prázdná. Jeden zedník stál uprostřed a prohlížel všechny stěny a strop. Na stěnách byl prach a vápno na nich bylo odpryskáno. (Opakuje a kreslí podlahu.) Pak si vzali zedníci seškrabovačku (vykreslí) a škrábali vápno po stěnách i po stropě. Po té přinesli sem vápno v trokách a jeden z nich namáčel štětku (vykreslí) ve vápně a natáral stěny.

Náčerty.

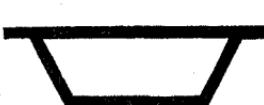
a)

b)

c)

d)

a) tvor podlahy — b) seškrabovačky — c) štětky — d) troku.

Které stěny to bílili zedníci? (Přední, zadní, pravou, levou a strop.) Čím bílili zedníci? — V čem měli vápno? — Také měli zedníci seškrabovačky? Co jim dělali?

3. Rozeznatí a jmenovati věci dle místa. Když zedníci školu vybílili, přišly sem myčky, umyly podlahu a přenesly sem opět ony věci, které před tím zedníci odtud vynášeli. Které věci přenesly sem myčky? — Každou věc postavily na příslušné místo. Lavice postavily do středu a to tak, že stojí jedna za druhou. Kam daly stůl? — Co ještě? — Kam postavily skříň? — Na kterou stěnu zavesily kříž? — Kam obraz? — Kdo mi dovede vyjmenovatí všechno, o čem jsme povídali? — Co je ve škole před námi? — Co za námi? — Co v pravo? — Co v levo? — Co nahoře? — Co dole? — Kde jsou dvéře? — Kde okna? — Kde kamna? atd.

4. Udati účel těch věcí. Všechny věci, jež zde máme, jsou k něčemu potřebny. Dvěře jsou tu proto, byste sem mohly vcházet. Dvěře se otvírají a zavírají. Kdy je otevřete? — Kdy ještě? — Okny sem může světlo. Kdyby tu nebylo oken, měli bychom tu tmu. K čemu jsou zde okna? — Abyste se mohly posaditi, máte zde lavice, já zde mám židli. Nač jsou tu lavice? — Na čem já sedávám? — Na tabuli můžeme psáti a kresliti, na počítadle počítati. Co děláme na tabuli? — Co na počítadle? — Do skříně ukládám si obrazy a knihy. Co dávám do skříně? — Obraz a kříž okrašlují nám stěny. (Opakuje se.)

5. Žák oproti věcem školním. Milé dítčky! Věci, o nichž jsme právě mluvili, nálezejí naší škole; proto jim říkáme „věci

školní". Co je stůl? — Tyto věci jsou pro vás; těch jest vám šetřiti. Nebylo by hezké, kdyby někdo něco pokazil, zamazal, rozlámal. Nesmíte nikdo po stěnách čmáratí, na lavicích rýpati, nikde něčeho zamazati. Co nebudeste dělati po stěnách? — Co na lavicích? — Pokaždě přicházejte sem čistý. Je-li venku bláto, dejte pozor, abyste se nezamazaly. Nenoste sem nic nečistého. Botky a střevíce otřete si venku o rohožku. Nač si máte po cestě pozor dáti? — Co sem nemáte přinášeti? — Kde si otřete botky a střevíce? — Tak to dělejte a budou z vás dítky čistotné. Pamatujte si tuto průpovídku:

„Čistotné dítky,
jsou krásné kvítky.“

(Při poměrech v prostoru sluší rozeznávati polohu a směr. Na př. postavení ptáka ku kleci: v před, v zad, nahoru, dolů, vně, vnitř, u, při, nad, pod, stranou, v pravo, v levo, na, do, ze vnitř, mimo, okolo, daleko, blízko atp.)

Ukázka VIII.

Nazírati na stůl.

Disposice.

1. Úvod.
2. Výprava: a) části stolu (náčrt),
 b) jeho vlastnosti.
3. Řadění věcí a jich používání.
4. Slučování pojmuš a poučky.
5. Hádanka a kreslení náčrtův.

Provedení.

1. Úvod. Dítky! Které z vás dovede mi vyjmenovati věci školní? — Které z těch věcí visí na stěně? — Které jsou před vámi? — Které za vámi? — Které v pravo? — Které v levo? — Dávejte pěkně pozor, dnes budete se učit o stole.

Jednou navštívil jsem Vojtíškovy rodiče. V. byl právě doma, seděl u stolu a pracoval si úlohu. Jak mne uhlídal, vstal, slušně se uklonil a pravil: „Vítám vás, pane učiteli!“ Poděkoval jsem mu a prohlédl mu jeho věci, které měl v šupleti uschované. Tam bylo vše pěkně uspořádáno; na jedné straně měl sešity, na druhé tužky, kaménky a pouzdro, tabulkou ležela uprostřed. Neměl tam smetí, ani drobtů nebo papírových ostřížkův. (Opakovati.)

2. Výprava. Pracujete-li také úlohy své u stolu? Na stole se dobře píše a kreslí! Hleďte na stůl! Tuto nahoře je široká deska, ta je pěkně hladká a rovná. Má rovné okraje a čtyry rohy. Kolik

rohů má deska stolu? — Kolik okrajův? — Jaká je všude? — Hleďte tuto — pod desku! Po stranách jsou také desky, ale ty jsou úzké a jmenují se postranice. Jak se jmenují postranní desky stolu? — Kolik postranic má stůl? — I postranice jsou rovné a mají své okraje. Zde jsou okraje dolní a pod deskou jsou okraje horní. Kolik okrajů mají postranice? — Které? — Jaké jsou postranice? — Tuto jsou také postranní hrany. Počítejte je! Aby stůl pěkně stál, má vespod silné nohy. Počítejte, kolik noh má stůl! — Zde, od podlahy až k postranicím jsou nohy dosti vysoký, a že mají hrany, jsou také hranaty. Jaké jsou nohy zdola nahoru? — Jaké jsou, že mají hrany? — Zde, v předu stolu je šuple. Vytáhne je, ukáže na postranice, dutinu, knoflík a zámek a táže se: Kde je šuple? — Kolik má postranic? — Co má dále, by se mohlo otvírat? — Aby se mohlo zamýkat? — Které věci má tedy šuple? (Opakuje vše a kreslí stolek.)

3. Řadění věcí. Hleďte nyní na stůl a povězte mi, kde co na něm jest. Co má stůl dole? — Co nahoře? — Co po stranách? Jaká je deska? — Co je ještě rovného u stolu? — Na okrajích desky jsou hrany. Jaké jsou okraje stolu? — Co je tu ještě hrana-tého? — Tento stůl pochází od truhláře, který jej udělal ze dřeva. On ho neudělal najednou, nýbrž po částech. Které části má stůl? — Je šuple celý stůl? — Co je tedy šuple? — Z čeho je stůl? — Jaký je? — Aby stůl se nám lšíbil, natřel jej truhlář barvou: obarvil jej. — Jaké barvy je tento stůl? — Jaký je stůl dle barvy? — Co můžeme na stole dělati? — Na stůl můžeme si všelicos položiti. Co klademe na stůl? — Také klademe na stůl věci, jichž používáme, u stolu rádi sedáme, u stolu také pracujeme. Jak se jmenuje stůl, u kterého písář piše? — U kterého krejčí šije? — U kterého si doma hráváte?

4. Slučování pojmu. Včera poznali jste židli, dnes opět poznali jste stůl. Co je židle? — Co je také stůl? — Z čeho je židle? — Z čeho stůl? — Kdo hotoví židle? — Kdo stoly? — Židle má části. Co má stůl? — Které části mají obě tyto věci? — Z čeho jsou obě také zhotoveny? — Co nemáte dělati na židle? — Co nebudeste také na stole dělati? — Židle a stůl jsou školní nářadí. Co jsou židle a stůl? — Které školní nářadí je ještě?

5. Poučky, hádanka a kreslení dle náčrtu. V. šetřil stolu; on choval jej v čistotě a věci v šupleti měl pěkně uloženy. I vy pořádejte si své věci jako V. a zachováte jich dlouho. Pamatuji si tuto průpovídku:

„Všecko, co má svoje místo,
zachová se déle čisto.“ (Opakuje se.)

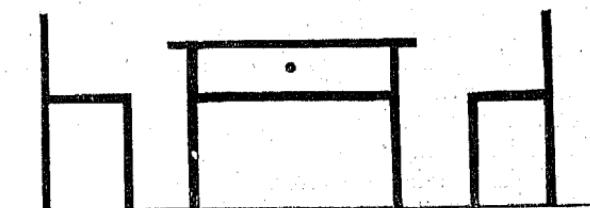
Znáte-li nějaké zvíře, které má rohy? — Co dělá koza ro-hama? — Zdali má také nohy? — Co dělá nohama? — Co ty děláš nohama? — Dávejte pozor! Zdali pak mi někdo rozřešíte há-danku:

„Čtyři nohy, čtyři rohy mám,
nikdy nechodím, ani netrkám;
každému, kdo přijde, sloužím,
nikdy nikoho nesoužím.“

Co je to? (Stůl.)

Hádanku opakuje a naučí jí na paměť.

Náčrt.

Ukázka IX.

První na tělo nazírání.

Disposice.

1. Úvod.
2. Výprava: a) děti při společné zábavě;
b) náčrt na tabuli;
c) vytčení hlavních částí těla;
d) ukazování jich na těle.
3. Řadění pojmuů a používání částí na těle.
4. Poučky a výstrahy.

Provedení.

1. Úvod. Dítky! Víte-li, které roční časy máme? — Co je nyní? (Podzimek.) Co pozorujete na stromech? — Chladný vítr vane a hoši pouštějí papírové draky. Brzy nastane zima a bude padat sníh. Co dělají děti v zimě?

2. Výprava. Jednou v zimě napadlo hodně sněhu. Otakar vytáhl sáňky a šel se vozit s hochy. Poněvadž cesta nebyla ujeta, jali se dělati koule ze sněhu. Jeden z hochů pravil: „Udělejme panáka!“ A hned dali se do práce. (Uč. zároveň kreslí.) Nejprve udělali ze sněhu dva válce a postavili je a dali na ně velký kus; na ten zase váleček krátký a posadili naň kouli; z obou stran přidělali k velkému kusu ještě dva válce. Otakar vzal hůl a zastrčil ji po straně panákovi. — Hoši smáli se a volali:

„Ejhle, hlídač, bílý pán!
stojí, stojí, hrozí nám.
Vítáme tě, hlídači,
hlídej tady bodláči!“

Opakuje se! — Co vidíte na panákovi? — Co je tuto zdola? — Co nahore? — Co pod krkem? — Co má panák po obou stranách? — Jsou-li tyto nohy celý panák? — Které části vidíte na panáku? To vše jest podoba panáka. Při opakování vyvolá jednoho žáka a ukazuje na něm hlavní části těla.

3. Řadění a používání. Kde je hlava? — Kterou částí je hlava? — Kde jsou nohy? — Jaké části těla jsou nohy? — Které jsou postranní části těla? — Která jest prostřední část těla? — Čemu podobá se hlava? — Jaká jest hlava? — Čemu jest podoben krk? — Jaký jest krk? — Co jest tu ještě válcovitého? — Jmenujte kulatou část těla! — Jmenujte válcovité části těla! — Tělo naše žije; ono sebou hýbe. Vstaňte! — Hle! již jste sebou hnuli; polhnuli jste celým tělem. Hleděte v pravo! — v levo! — nahoru! — dolů! — Vládli jste pažema. Ukloněte se! — Vládli jste trupem. Skrčte pravou nohu. — Natáhněte ji! — Skrčte levou! — Natáhněte ji! — Postavte se zpříma! — Vládli jste nohamama. — Můžete všelijak sebou hýbati, můžete údy svými vládnouti. Hleděte v pravo! — v levo! — nahoru! — dolů! — v před! — Čím jste nyní vládli? — Dejte paže v před! — vzhůru! — dolů! — Čím jste vládli nyní? — Ukloněte se! — Čím jste tu vládli? — Skrčte nohu pravou! Natáhněte ji! — Dupněte! — Čím jste právě vládli? — Když člověk svými údy všelijak hýoe, není klidným. Někdy jste klidni, že sebou ani nepohnete. Kdy býváte tak klidnými? — Kdy pohybujeme nohamama? — rukama? atd.

4. Poučky a výstrahy. Jsme-li zdrávi, máme pracovati. Čím můžete pracovati? — Rukama píšete, ústy mluvíte, očima pozorujete, ušima posloucháte atd. — Kdo rád pracuje, jest pilen. Kdo nerad pracuje, jest leniv. Pamatujte si tuto průpovídku:

„Lenivého nic netěší.
Pilný vždy rád pracuje,
při práci se raduje.“

Opakuje se! — Jste děti ještě slabý, nemůžete těžké práce zastati. Kdybyste něco těžkého zdvihaly nebo nosily, snadno byste si uškodily. Ale něco můžete přec vykonati; můžete rodičům něco podati, pro něco někam dojít, můžete jim v něčem posluhovati. Poslužte jen rády každému, budte dítkami ochotnými a lidé vás budou mítí rádi. Kdy vás budou mítí lidé rádi? — Co dělají ochotné děti? — Jakou práci můžete již zastati? — Když vás rodiče někam pošlou, neběžte! Dejte si pozor na cestu, neskákejte a chraňte se úrazu, abyste si neuškodily na těle!

Ukázka X.

Rozprava o částech lidské hlavy.

Disposice.

1. Úvod: *a)* opakování;
b) rozeznati strany hlavy.
2. Výprava: povídka o hodném synu a jmenování předních částí hlavy a) dle polohy,
b) čísla a rodu.
3. Řadění a používání.
4. Slučování učiva.
5. Poučky a výstrahy.

Provedení.

1. Úvod. Učitel: Dítky! Včera jste jmenovaly části těla. Které jsou části těla? — Nyní vystaví učitel jednoho žáka na povyšené místo a ukazuje na hlavu táže se: Co je toto? — Co jest hlava? — Kde spočívá hlava? — Jaká je hlava? — Hlava má strany; zde v předu — je předeek hlavy. Co jest v předu hlavy? Zde ze zadu — jest zadek hlavy. Co jest ze zadu hlavy? — Zde na vrchu — je temeno. Co jest svrchu hlavy? — Tuto — skráň levá, zde — skráň pravá. Co jest po obou stranách hlavy? — V předu hlavy není vlasů, tu jest obličej; na vrchu hlavy ze zadu jsou vlasy. Kde jsou vlasy? — Kde není vlasů? — Dávejte nyní pozor! Budu vám něco nového vypravovat.

2. Výprava. Oldřich rád kreslil; co vykreslil, bylo vždy pěkné. Pan uč. říkával, že z Oldřicha bude jednou malíř, a měl pravdu. Když vystoupil ze školy, dali ho rodiče na malířství; za několik let uměl již malovati, stal se malířem. Rodiče měli z něho radost; O. měl zase rád své rodiče. Ale jednou pravil: Doma nemohu zůstat; zde není pro mne práce, a hotovil se na cestu. Dříve než se O. rozloučil se svými rodiči, vzal papír, sedl si před zrcadlo (načrtne zrcadlo) a kreslil svou hlavu, vlasy a celý obličej, vykreslil svou podobu: udělal podobiznu, kterou dal rodičům svým na památku. Opakuje. — Co dělal O. před zrcadlem? — Proč seděl před zrcadlem? — Komu podobal se obraz? — Jak se jmenuje takový obraz? — Komu dal svou podobiznu? — Ve světě se mu dobré vedlo. Když rodiče jeho sestáli, vzal si je O. k sobě.

3. Řadění a používání. Nyní si zopakujeme. Co vykreslil O. na podobizně? (Vývolá opět některého žáka a ukazuje na něm přední části hlavy.) Tuto — nahore je čelo. Kde je čelo? — Sáhněte si pravou rukou na čelo! — Níže — pod čelem — jsou oči. Kde jsou oči? Sáhněte si na oči! — Zde — nad očima je obočí. Sáhněte si na obočí! Kde je obočí? — Mezi očima je nos. Zde — pod nosem jsou ústa. Co jest pod nosem? — Vespop — je brada.

Sáhněte si na bradu! — Co jest pod ústy? — Tuto v pravo — a v levo — jsou uši. Sáhněte si rukama na uši! — Co je v pravo hlavy? — Co je v levo hlavy? — Tuto — po stranách obličeje jsou líce. Sáhněte si na líce! — Kde jsou líce? — (Opakovati.) Kolik čel je v předu na hlavě? — Kolik očí? — Kolik nosů? — Kolik lící? — Kolik uší? — Kolik úst? — Kolik brad? — Nyní ukazuje, a žáci odpovídají: To čelo, — to obočí, — to oko, — ten nos, — ta líce, — to ucho, — ta ústa, — ta brada. — Je čelo celá hlava? Čelo jest jen část hlavy. Jmenujte ostatní části hlavy! — Všech těchto částí používáme k něčemu. K čemu používáme očí? — Nosu? — Uší? — Úst? — Čím vidíme? — Čím mluvíme? — Čím slyšíme? — Čím cítíme?

4. Slučování. Která část hlavy je obličeji? — Která je horní část hlavy? — Která je horní část obličeje? — Co je proti týlu? — Kde jsou skráně? — Kde uši? — Co je tedy po stranách hlavy? — Co je na hlavě ze zadu? — Co nahore? — Kde není vlasů? — Které části hlavy jsou kryty vlasy? — Které části jsou lysy? — Kolik máme očí? — Kolik uší, — skrání — lící? atd.

5. Poučky a výstrahy. Oldřich nehleděl při kreslení z blízka na papír; on seděl z příma a neskáněl hlavy k papíru. Věděl, že by si pokazil oči a pěkně by nemohl malovati. Také vy nesmíte se při psaní a čtení mnoho skláněti. Co nebudeste dělat při kreslení? — (Proč, poví učitel.) Obličeji váš budiž čistý, vlasy na hlavě mějte vždy pěkně učesané. Tak sluší každému člověku! Pamatujujte si tuto průpovídku:

„Denně jest můj obyčej
mytí ruce, obličeji,
česám také vlásky;
čistý dojde lásky.“

Ukázka XI.

Smyslové cvičení zraku. (Nazíratí na barvy.)

D i s p o s i c e .

1. Úvod.
2. Výprava a) povídka o neopatrném chlapci;
b) barvy povodní;
c) rozeznati barvy předvedené.
3. Řadění: a) používání barev;
b) rozeznati barvy na kotoučích.
4. Slučování: dojem barev na oko (duha).
5. Poučky a výstrahy.

Prostředky: vosk, sláma, zelený lupen, modřidlo, barevný papír, barevné kotouče, stůlky barevné vlny, zbarvené sklo.

Provedení.

1. Úvod. Dítky! Kdo mi může říci, kterých věcí používáme k u psaní? — Čím píšeme na tabuli? — Jaká je křída? — Jaká je tabule? — Které věci jsou ještě bílé? (Mouka, sníh.) — Co je černé? (Uhlí, inkoust.) — Jakou barvu má tento — (bílý) papír? — Jakou barvu vidíte na tomto — (černém) papíře? — Co nosíte na těle černého? — Co bílého? — Znáte již barvy, bílou a černou. Dnes naučím vás, abyste poznali ještě jiné barvy. Dávejte pilné pozor, budu vám dříve něco vypravovat.

2. Výprava. Antonín dostal ode svého strýce pěkný zavíráček; i radoval se, že si jím bude tužku seřezávat. Jednou počal již tužku seřezávat. Nůž byl velmi ostrý a zajel Antonínovi do prstu. I ulekl se ubohý hoch; neboť poznal, že mu prst velmi krvácel. Honem pospíšil k matce a pověděl jí o své nehodě. Matka pravila: „Proč jsi nebyl opatrnlý?“ Vzala pak kousek vosku a přiložila mu jej na prst, aby rána nekrvácela; také na ruku, aby neotekla, přiložila mu zeleného listí. Trvalo dlouho, než se prst Antonínovi úplně zahojil. Co se přihodilo A.? — Proč se ulekl? — Jaké barvy je krev? — Hle! tuto — mám papír. Jaké barvy jest? — Jak je červený? (Jako krev.) — Také mám zde vlnu. Jaké barvy je vlna? (Červené.) — Abyste viděly dobře barvy, vyvěsim každý barevný vzorek na tabuli.

Zde — (ukazuje) mám kus vosku, zdali je také barvy červené? Jaké barvy je vosk? — Tuto jsou stěbla slámy. I ta je žlutá jako vosk. — Pozorujte dále, které barvy je tento — papír? (Žluté.) — Má m zde také vlnu, kterou barvu shledáváte na ní? (Žlutou.) — Nyní budu ukazovati na jednotlivé věci, a vy budete jmenovati jejich barvy! Která je tuto — barva? atd. Nyní všichni!

Čím obložila matka Antonínovi ruku? — Proč tak učinila? — Zde — vidíte luppen. Zdali je žlutý? — Je-li červený? — Je-li černý? — bílý? — Luppen je zelený. Jaký je luppen dle barvy? Je tak zelený jako tráva. — Tuto mám list papíru. Kterou barvu na něm pozorujete? (Zelenou.) Jaké barvy je tento papír? — Nyní vám ukáži vlnu; zdali poznáte její barvu? — Po té zavěsiv oboje na tabuli dá opět jednotlivé barvy žákům jmenovati. — Ukazuje modřidlo praví: Zde mám prášek, jaký zajisté každý z vás již doma viděl. Pradleny dávají jej do prádla. Co je to? (Modřidlo.) Jmenuje se modřidlo, že je barvy „modré“. Co je tak na nebi modrého? — Tuto vidíte opět list barevného papíru. Jaké jest barvy? — Také tu mám vlnu! Kterou barvu vidíte na ní? (Modrou.) Jak modrá je vlna? (Jako obloha.) — Nyní vám budu ukazovati na barvy, a vy každou náležitě pojmenujete! —

3. Rádění. Dítky! Pozorujte nyní barvy, která z nich je nejsvětlejší? (Bílá.) — Která z barev je po bílé nejsvětlejší? (Žlutá.) — Která barva je ještě světlá? (Červená.) — Která barva jest nejtemnější? (Černá.) — Které barvy jsou ještě tmavé? (Modrá a zelená.)

— Bílá, žlutá a červená jsou barvy světlé; zelená, modrá a černá jsou barvy tmavé. Opakovati!

Barev používají lidé ku všelikým věcem. Malíři malují barvami obrazy a pokoje; sochaři barví jimi sochy, natěrači dvěře, truhlaři nábytek. Kterí lidé pracují o barvách? — K čemu používají jich malíři? atd.

Poznaly jste již mnoho barev, podíváme se, zdali je dovedete rozneznati na kotoučích. Po té ukáže na př. černý kotouč s bílým terčem a praví: Jaké barvy je tento kotouč? (Černé.) Vojáci cvičí se někdy ve střelbě do terčů. Zde uprostřed je také terč. Jaké barvy jest? — Abyste kotouč dobře viděli, zabodnu jej do rámu. — Mám tu ještě více kotoučův. Jaké barvy je tento kotouč? (Černé.) — Jaký má terč? (Žlutý.) — Také zabodnu jej do rámu. Podobně provede se při kotoučích barev následujících:

1.	kotouč	černý	—	terč	bílý
2.	"	černý	—	"	žlutý
3.	"	bílý	—	"	černý
4.	"	červený	—	"	bílý
5.	"	bílý	—	"	červený
6.	"	červený	—	"	zelený
7.	"	zelený	—	"	červený
8.	"	modrý	—	"	červený
9.	"	červený	—	"	modrý
10.	"	modrý	—	"	žlutý.

Žáci udávají jednak barvy na kotoučích, jednak i na terčích.

4. Slučování. Kdo z vás viděl duhu na obloze? Které barvy vidáme na duze? Duhové barvy jsou jiskrné, a lesknou se na obloze jako stužky. Abyste poznaly takové barvy, přinesl jsem vám zbarvená skla. Dám každému nějaké a můžete se jedním okem skrze sklo na okna dívat. Při tom vyptává se jednotlivých žáků, jakou barvu právě vidí! — Žáci odpovídají: „Černé sklo ukazuje černě, všecko se černá; modré sklo ukazuje modře, všecko se tu modrá“ atd.

Jak krásné jsou barvy, poznaly jste právě dnes. Čím jste je poznaly? — Očima jste se na ně dívaly a sklo jste prozíraly. Zíráte čili vidíte očima, máte zrak. Co jste poznaly zrakem? (Barvy.) — Které barvy jste poznaly zrakem?

5. Poučky a výstrahy. Děkuje Pánu Bohu, že máte dobrý zrak. Někteří lidé vidí jen slabě, jiní docela nic. Jak jsou nešťastní, kteří nemají zdravého zraku! Mnohé dítě kazí si zrak tím, že při slabém světle čítá nebo píše; jiné zase, že při psaní a čtení hledí z blízka do písma. Jaký je ten, kdo zcela nic nevidí! — Čeho nemá slepý? — Slepý má před sebou neustále tmu. Chraňte svých očí, dejte si pozor, abyste se něčím do oka nepichly. Nezdržujte se také na místech, kde bývá mnoho prachu! Pamatujte si tuto průpovídku:

„Od Boha mám zdravý zrak;
mne nesouží tmavý mrak.“

Ukázka XII.

Rozprava o hlavních potřebách člověka.

D i s p o s i c e .

1. Úvod.
2. Výprava: a) pohádka o osiřelém dítěti. (Ze sbírky bratří Grimů);
b) sirotkovy nesnáze;
c) dobré srdce;
d) důvěra v Boha a pomoc s nebe.
3. Řadění. a) k čemu potřebujeme oděvu, potravy, obydlí?
b) kterak dítě naložilo s penži?
4. Sloučení. a) péče rodičův o dítky;
b) neslušno žebrati a nerozumno vše rozdati.
5. Mravní pohnútky,

P r o v e d e n í .

1. Úvod. Dítky! Kdo z vás má rodiče? — Kdo má jen otce? — Kdo má jen matku? — Kdo nemá ani otce ani matky? — Kdo má bratra? — Kdo sestru? — Kdo vás posýlá do školy? — Rodiče starají se o vás, dávají vám vše, čehokoli potřebujete. Dávejte pozor, budu vám vypravovat pohádku.

2. Výprava. Chudá rodina bydlela ve tmavé komínce: otec, matka a deceruška, které řískali Anežka. Anežčini rodiče žili se naděnnickou prací. Pojednou roznemohli se otec s matkou a brzy zemřeli. Nyní neměla A. nikoho, kdo by se o ni staral. Neměla ani místečka, kde by se ukryla, a nezbylo jí, než prosté šaty, jež na těle nosila, a nějaký kousek chlebíčka, jehož dobrí lidé z útrpnosti jí udělili. (Opakuje se.)

Jednou odešla A. do pole. Na cestě potkala chudého muže, který byl velmi bledý, a žádal o chlebíček. Anežka darovala mu všechn chléb, pro sebe však nepodřžela ani kousku. Žebrák přijal s radostí chlebíček a pravil: „Bůh ti to odplat, dobré dítě!“ a odešel. Později potkala A. chudé děvčátko, jež naříkalo, že je mu zima na hlavu a na tělo. A. dala mu svůj čepiček i sukénku svou a radovala se, že dítěti pomohla. (Opakovat.)

Schyovalo se již k večeru a bylo velmi chladno, když A. docházela do lesa. Zde byla samotna, a zdálo se jí, jako by tu někdo šeptal. Bylo to listí, jež šelestilo na stromech. A. sepjala ruce, pohledla k nebi a modlila se za své rodiče. Pojednou padalo něco lesklého, a byly to samé dukáty. A. sebralala je, dala do klína a spěchala s radostí k domovu. Nyní ujali se jí lidé a kupili jí oděv nový a postarali se o ni, že měla kde bydleti a co jísti. (Opakovat.)

Anežce zemřeli po sobě rodiče. Komu z vás zemřeli již rodiče? — Měla-li A. kde bydleti? — Vy máte kde bydleti, jste

u svých rodičův. Kdo se staral o chudou Anežku? — O vás starají se vaši rodiče. A. byla dítě dobré; ona každému ráda pomáhala. Co darovala chudému stařečkovi? — Co onomu ubohému dítěti? Ona byla dobrého srdce, a myslila často na Boha; věděla, když bude hodna, že ji Pán Bůh neopustí. Ona se také ráda modlila. Zdali vy tak činíváte?

3. Rádění. Jaké byly šatečky Anežčiny? — Byla-li s nimi spokojena? — Které šaty darovala A. onomu děvčeti? — Co nosíte vy na těle? — Tomu všemu říkáme oděv. Proč nosíme oděv na těle? — Oděv je našemu tělu velmi potřebný. K čemu ho potřebujeme? — Kdo vám dává oděv? — A. neměla, čeho by pojedla. Ona měla hlad. Máte-li vy někdy hlad? — Kdo vám dává jísti? — Jídáte-li jen chleba? — Co ještě jídáte? — Všemu tomu říkáme pokrmy. — Některé pokrmy jsou z mouky, jiné z masa. Jmenujte moučné pokrmy! — Masité! — Někdy chcete pít, máte také žízeň. Co pijete? — Někdo pije pivo, jiný zase víno. Voda, víno, pivo jsou nápoje. Pokrmy a nápoje jsou nám potřebny, to je naše potrava. Jak se jmenuje ranní potrava? — polední? — odpolední? — večerní? — A. neměla kde bydleti. Vy bydlíte ve světlých a suchých světnicích, jste u svých rodičův. Rodiče starají se, byste měly kde bydleti. Jak dobrí jsou vaše rodiče! Oni vás posylají také do školy; škola je přibytkem učení. Zde se učíte, aby z vás byli dobrí lidé. Doprémou člověku Pán Bůh pomůže, jako pomohl Anežce.

4. Sloučení. Čeho se nedostávalo Anežce? (Obydlí, oděvu, potravy.) — Které věci náležejí k obydlí? — Co je stůl, židle, postel, skřín? — Které věci náležejí k oděvu? — Které k potravě? — S kým ty — bydlíš? — Každý člověk nemá vlastního domu. Jak říkáte tomu pánu, u něhož bydlite? (Pan domácí.) Mnozí lidé najímají byty, za něž zase nějakou částku platí. Nájemník platí domácímu za byt. Kdo najímá si byt? — Kdo platí domácímu za byt? — Komu platí nájemník za byt? — Jak říkáme tomu, kdo je majetníkem domu? — Jak pojmenujeme toho, kdo si najme celý dům? — Kdo staví domy? — Kteří řemeslníci pracují na domě? — Kdo hotoví oděv? — Kdo připravuje pokrmy? — Kdo nápoje? — Obydlí, oděv a potrava stojí rodiče mnoho peněz.

5. Mravní pohnítky. Jaké dítě byla Anežka, že se jí nedostávalo, čeho potřebovala? — Nuzným nedostává se peněz, oni nemohou si opatrít, čeho právě potřebují. A. sama byla chuda, a přece jiným pomáhala. Co učíte vy, když vás někdo o něco požádá? — Kdyby vás někdo poprosil o kabát neb o boty, dáte mu je? — Proč mu jich nedáte? — Není dobře všecko rozdati. Což, kdyby vás někdo prosil o kousek chleba, zdali byste mu ho poskytly? — Chlebíčka, jenž vám náleží, můžete žebrákovi dát, ale oděv svůj nesmíte rozdati. Potřebných věcí nesmíte rozdávat. Můžete se však za dárek chudému u svých rodičů přimluvit. Co učíte, když vám někdo něco dobrého učinil? — Poděkujte se vždy za dobroru službu a hleďte se zase dobrým odsoužiti. Kdo mi dovede nyní celou pohádku vypravovat? (Žáci vypravují sami.) Pán

Bůh dopustil, že Anežce rodiče zemřeli, ale že byla hodna, neopustil ji.

Pamatujte si tuto průpovídku:

„Pán Bůh dopouští,
ale neopouští.“

Ukázka XIII.

Rozpravy o domácích zvířatech.

Popis koně.

D i s p o s i c e.

1. Úvod.
2. Výprava: a) povídka o Vítovi na vycházce;
b) obraz koně;
c) vyčtení částí těla;
d) náčrt koně na tabuli.
3. Seřazení a) jmenování hlavních a vedlejších částí těla;
b) vytčení jejich vlastností;
c) druh, do kterého náležejí.
4. Sloučení: a) poukazování na zvíře předem předvedené;
b) nejdůležitější o koni.
5. Poučky a výstrahy.

Provedení.

1. Úvod. Kdo z vás, dítky, jel již někdy po voze? — Které zvíře bylo zapřaženo do vozu? — Kdo řídil koně? — Kterak na něj volal? — Kdy volal prr? — Kdo jste viděl již koně? — Kde jste ho viděli?

2. Výprava. Jednou šel Vít s otcem do polí. Před nimi jel kdosi na koni, s nímž se u blízké továrny zastavil. Abyste věděly, kterak onen kůň vypadal, ukáži vám ho. (Ukazuje obraz vymalovaného koně.) — Co má kůň v předu těla? — Co v zadu? — Co nahore? — Co vespod těla? — Co je na hlavě? Co na šíji? (Opakovati!) Učitel načrtne koně na tabuli, a žáci jmenují jednotlivé části těla dle daného náčrtu. Ukázav obraz koně vypravuje dále: Když se Vít s otcem ke kovárně přiblížili, viděli, kterak tu kovář za pomocí jistého muže něco koni na kopyto přitlouká. Byl to kus zahnutého železa, jež takto (kreslí) vypadalo. Jak tomu říkáme? (Podkova.) — Aby se kůň po hladké cestě smekat nemohl, byla každá podkova na konecích a uprostřed zuby opatřena. (Opakovati!) Kdo dělá podkovy? — Z čeho dělá kovář podkovy? — Čemu podobá se podkova? (Oblouk.) — Kolik zubů je na podkově? — Proč jsou zuby na podkovách?

Po nějaké chvíli kráčel Vít se svým otcem blíže jednoho pole, na kterém pásly kdosi klisnu, a malé hřibátka ssálo na jejím vemeně. Proč se to hřibátka také nepase? vyzvídal Vít. Otec odpověděl: Nemá ještě zubů; není mu možno tvrdé píce požití. Po chvíli vschopilo se hřibátko a zařičelo hihihih! jakoby pokřikovalo: Dívej se, hochu, jak umím já běhati! a vesele prohánělo se po poli. (Opakovati!) Co dělala klisna na poli? — Proč se nepáslo také hřib? — Čím se ono živilo? — Co dělalo? — Jak křičelo? — Pak zatleskal otec trochu rukama, a hřibátko i klisna pozdvihly hlavu, nastavily uši a hleděly vzhůru. Otec pak pravil: Nechme zvířat na pokoji; nebo by se snadno mohla poplašiti. (Opakovati!) Co udělal otec? — Co dělaly klisna a hřib? — Čím poslouchaly? — Čím hleděly? — Proč se tak obě zarazily? —

3. Radění. Slyšely jste již mnoho o koni; nyní si vše o něm ještě zopakujeme. Které jsou jeho přední části těla? — Co má kůň na hlavě? — Na trupu? — Na šíji? — Co na nohou? — Čím je tělo porostlé? — Pojd N., ukaž na obraze přední části! — Jaká je hlava koně? — Jaká šíje? — Jaký trup? — Jaké jsou jeho nohy? — Jaký ohon? — Jaká jsou kopyta? — Je-li kůň loundavý? — K čemu má kůň silná kopyta? — K čemu rychlé nohy? — Dlouhý ohon? — K čemu slouží mu hřívá? — Jaké jsou bolce? — K čemu má uši? — Oči? — Nozdry? — Zuby? — Jazyk? — Srst? — Čím se živí kůň ve mládí? — Čím později? — Kdo potřebuje koně? — Kdo ho chová? — Jaké zvíře je kůň? — Jaký dává užitek? — Jak říkáme koni, poněvadž ssaje? — Jak říkáme bílému koni? — Hnědému? — Jak se jmenuje mladý koník? — Jak říkáme jeho matce? —

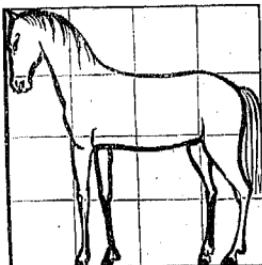
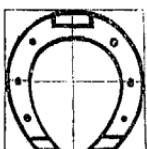
4. Sloučení. Poznaly jste již psa a nyní znáte také koně. Jaké postavy je pes? — Jaký je kůň? — Kde se zdržuje pes? — Kde kůň? — K čemu slouží pes? — K čemu kůň? — Jaká jsou to zvířata? — Čím se živí za mládí? — Co žere pes nejradiji? — Co kůň? — Ku kterým zvířatům nalezní pes? — Ku kterým kůň? — Čím se brání pes? — Čím kůň? — Kterak křičí pes? — Co dělá kůň? — Kteří lidé potřebují psa? — Kteří potřebují koně? — Nemůže-li kůň tahati, dá ho majetník na porážce zabiti. Kůži jeho vydělá koželuhy, a řemenáři dělají z ní pochvy. Srsti užívá se na matrace, a žíněmi potahují hudebničí smyče. (Opakovati!)

5. Poučky a výstrahy. Kůň je v tahu velmi potřebný. Kdyby nebylo koní, nemohli by lidé všechna pole zdělati. Jak po-hodlně sedí se to na voze, když nás dováží někam rychlonohý koníček! Za to mu nemá člověk býti nevděčným, ale má ho každodenně cídit, též snídaně, obědu a večeře jemu poskytovati. Ale člověk zlý týrá často koníčka; nakládá na něj mnoho, mrská ho, a nemůže-li pak vyjeti do vrchu, zlobí se na něj a nedá mu dostatečné obsluhy. Kdyby koníček uměl mluviti, řekl by mu zajisté: „Co nemáš sám rád, nečin také jinému!“ (Opakovati!)

Dítky! neublížujte zvířátkům a nechodte k neznámým koním,

aby vás nehryzli, nebo třeba kopytem neporanili! Nenabíhejte také do cesty, kudy se jezdí, ani sedejte za vůz, aby vás kola nepřejela! Po té zapějí si žáci píseň o koníčkovi.

Náčrt:

§. 10.

Proprava ku psaní.

1. Účel a rozvrh.

Počátkové cvičení oka a ruky záležející v přípravném kreslení, stojí naproti čtení a psaní na stanovisku podřadném. Ačkoliv učebná osnova o kreslení v I. třídě jen formálně zmínku činí a mnozí učitelé je zbytečným mořením dítěk nazývají; tož nelze upříti jemu stránky včené. Ostatně není úkolem první třídy, by odchovávala talenty produktivní; pročež ani nemůže tu být řeči o nějakém kreslení soustavném, aniž vystupovat smí toto v celé své důkladnosti a přísnosti, jak v ohledu technickém vůbec sluší.

Účelem přípravného kreslení jest:

1. Buditi smysl dítěk pro aesthetickou zábavu.
2. Naváděti žáky k pořádku, k čistotě a k samočinnosti.
3. Poskytnouti nezkušenému, těkavému oku cvičebného a zábavného materiálu.
4. Poutati pozornost žáků na jistý bod, směr i tvar.
5. Pocvičiti neobratnou ruku, aby byla s to napodobiti náležitě tvary předepsané.

Aby žáčkové dovedli vzorné tvary snadněji napodobiti, nepostačí, jak mnozí tvrdí, pouhé předpisování hlavních čar nebo náčrtů z včeného učení, nýbrž dlužno přihlížeti k věci zevrubněji.

Vidouce, že základem zdárného vyučování jest důkladná metoda, správný výběr, přiměřený rozvrh a postup učiva, usporádejme si látku tak, aby rádně vyhovovala základům soustavného písma. Prve než se přistoupí ku tvoření písmen, osvojí si žáci základní pojmy: co těleso, plocha, hrana, roh (vrchol), směr; co čára, přímka,

tečka jest. Způsob či methoda při tom je názorná, forma demonstrativná a napodobovací — typická.

Počátkové kreslení jest dvojí: prosté a užité. Prosté kreslení koná se řaděním nespojených teček, přímek a obloukův. Užité kreslení pokračuje dále ve spojování čar, v rhythmicém pořadí nebo v napodobování předmětů z věcného učení.

V obou případech starati se bude učiteli:

1. by žák pojal jasně vzorek s tabule v základě;
2. při kreslení jak náleží se choval a část po části na slovo správně provedl.

Kreslící drž tělo zpříma, mírně k ploše nakloněné a pravou nohu poněkud přednož!

Kraje tabulek ať jsou rovnoběžny s podélnými hranami lavic! Tužka nebo kamének spočívej mezi palcem, prostředníčkem a ukazováčkem; ostatní prsty tyto nechť podporují!

2. Potřeby ku kreslení.

K ruce učitelově slouží černě natřená tabule a plavená bílá křída. Plátěná tabule, nemohouc tlaku křídy odporovat, nehodí se ku kreslení. S jedné strany třeba tabuli čtvercovou sítí opatřiti. — Vzdálenost linek budiž na 1 dm. Pokud možno, má školní tabule viseti na stěně v normální poloze proti kreslicím.

Žákům doporučuje se černá, břidlicová tabulka s měkkým kaménkem. Kamenná tabulka má přednost před papírovou. Aby žáci mohli v určitém rozměru kresliti, má jim učitel na jedné straně hřebíkem dle pravidla učiniti interlineální síť; šířka linek na 1 cm od sebe.

Dobré jest, užívá-li se ve škole hned z počátku kreslicích sešitů; tyto však nechť jsou podobně jako předešlé interlineální síti opatřeny.

Sešity po kreslení sebere učitel a uschová je žákům ve školní skříně, by jich doma zbytečně nepokazili.

Tužky při kreslení nemají býti ani příliš měkké, ani tvrdé; nejlépe hodí se prostřední jakosti na př. Hardtmuthovy č. 1. v bílém dřevě. Aby se předešlo neustálé ořezávání tužek, třeba nařídit žákům, aby měli 2 tužky ku kreslení. Vysoké ministerialní nařízení z r. 1879 co nejpřísněji ukládá dbát toho, by žáci při kreslení a psaní pravidelně sedíce nehleděli do sešitů příliš z blízka, ježto v opačném případě krátkozrakost velmi snadno nastává a mládež již ve škole mimoděk se mrzačí.

§. 11.

Forma vyučování.

1. Směr svislý a vodorovný.

Ukázka XIV.

Napjatá nit, na které visí závaží, nekloní se ani v levo ani v pravo, ani v před ani v zad; ona visí směrem dolů — ona jest svislá.

Aby se učitel přesvědčil, mají-li žáci pojem o tom, co jest svislé, velí: Držte ukazováček svisle! — Kamének, hůlka atd. Na vodě ležící dřevěná tyčinka znázorní žákům směr vodorovný. Hůlka, jež není postavena svisle ani položena vodorovně, naznačuje směr šikmý. Žáci určují polohu přímých předmětů a ukazují hůlkou směr svislý, vodorovný i šikmý.

2. Prostor.

Ukázka XV.

Učitel vykládá: Tato světnice je hodně dlouhá, široká a vysoká; to je světnice velmi prostranná; ona má veliký prostor. Jaký prostor má školní světnice? — Má-li N. vaše světnice tak velký prostor? — Jsouť ovšem i prostrannější světnice. Jmenujte vše, co tuto jest! — Hledte! Mnoho věcí vyplňuje prostor světnice. Tento stůl vyplňuje také část prostoru! Povězte, co zde ještě vyplňuje část prostoru! — Stůl zaujímá tedy také prostor; též lavice, kamna atd. vyplňují prostor. Vyplňuje-li tu Karel také nějaký prostor? — Ano, každý z nás vyplňuje částku prostoru. Prostor může být veliký nebo malý; někdy je plný, někdy prázdný. Vnitřní prostor bývá na všech stranách stěnami opatřen, zevnitřní prostor však není vždy ohrazen. Příklady!

3. Poloha jedné věci ke druhé.

Ukázka XVI.

Nejprve rozeznávají žáci strany v prostoru dle stran těla, která jest totiž pravá a levá, horní a dolní, přední a zadní. Reprodukce tato, záleží-li z prostovíků, jest zajisté nejpraktičtější. Dále seznamují se žáci s polohou dvou předmětů. Učitel se tázá: Co jest v pravo? — Co v levo? — Co nahore? — Co dole? — Co v předu? — Co v zadu? — Co nad? — Co pod? — Co vně? — Co vnitř? — Co vysoko? — Co nízko? — Co daleko? — Co blízko?

Vzhledem k orientování se v prostoru dejme jim nazírat na polohu předmětu pohyblivého, na př. na postavení ptáka ku kleci. Nechář rozeznávají též místní poměry na vlastním těle, na př.: Kde je hlava, díváte-li se na nohy? — Kde nohy od hlavy? — Kde ústa od čela? — Kde čelo od úst? atd. Žák orientuj se, kde co mimo něj jest; on budiž samostatným východištěm do prostoru! Učitel velí: Vstát! Hleděte na stůl a pak na kamna! Na které straně jsou kamna ode stolu? — Já od vás? — Stůl od tabule? — Podlaha od stropu? — Jakou polohu má pták ku stromu? — Klíč k zámku? — Člověk k domu?

Jen mnoho příkladů; soudnost a řeč se tím velice obohacuje.

4. Těleso a jeho rozměry.

Ukázka XVII.

K vyvození pojmu tělo hodí se pravidelné těleso kostka, když jednotlivé strany její různobarevným papírem polepíme. Učitel ukazuje na kostku a táže se: Kdo zná tuto věc? — Zaujmá-li kostka nějaký prostor? — že kostka zaujmá prostor, říkáme jí těleso. Co je kostka? — Jmenujte jiná tělesa! — Co zaujmají tělesa? — Stůl je těleso, on zaujmá prostor, a j. předmětů více. Dále budiž poukazováno na kostku a improvisováno: Hleděte! můj prst pohybuje se na kostce od levé k pravé. Tento jest levý kraj, zde naproti němu je kraj pravý. Kostka rozkládá se od levé strany na pravou.

Vládná prstem od dolejška nahoru táži se žáků: Na kterou stranu kostky ukazuji? — Ku které straně pohybuje se můj ukazováček? Hle! tento — jest kraj horní, tuto — zase kraj dolní. Jaký je tento kraj? Jaký onen? — Kostka rozkládá se také z dolejška nahoru.

Hleděte! tuto — je předeck kostky! Odtud pohybuje se opět můj ukazováček do zadu. Zde — je kraj přední, tuto — kraj zadní. Kostka rozkládá se také ze předu do zadu. (Opakuje se.) Kostka rozkládá se do délky, šířky a výšky. (Opakuje se.) Pohled N. na skříň a ukaž, kde je délka! (Vždy od levé ku pravé.) Kde šířka? (Ode předu do zadu!) — Kde výška? (Zdola nahoru.)

Jen hodně cvičení a to na věcech rozměrů největších, až do rozměrů věcí nepatrných!

5. Plocha a její rozměr.

Ukázka XVIII.

Učitel ukazuje kostku praví: Hleděte, tuto sahám na plochu po jedné straně kostky. Totéž učiní na stole, skříni, tabuli, lavici, kde povrch těla přestává, a poučí: Povrch těla jmenuje se plocha. Po té ukazuje na ostatní plochy a praví: Zde — v předu je plocha bílá. — Nahore plocha zelená. — Zde —

v levo plocha červená. — Tuto — v pravo opět plocha modrá. — V levo plocha černá, v pravo žlutá. — Kolik ploch má tedy kostka? Kostka má 6 ploch. Nyní žáci sami ukazují na věci a určují plochy dle stran. Učitel, vytknuv zvláště jednu plochu kostky a vládna rukou od levé ku pravé, praví: Hledte na tuto plochu. Tato přední plocha rozkládá se od levé ku pravé. Plocha má tedy délku. — Ale ona rozkládá se též z předu do zadu. Má také šířku. Plocha má tedy dva rozměry. Které rozměry má plocha? — Plocha jest povrch těla. — Ukažte povrch tabule! — Kolik rozměrů má plocha tabule? — Toto vysvětliv vezme špalíček, seřízne jej na jedné straně, poučuje žáky, že to, co odřízl, není plochou; nýbrž opět tělem, že tedy plochu s těla sníti nelze. Plochu samu nemůžeme s těla ani sníti, ani od těla odložiti. Co do rukou běžeme, nejsou leč jen tělesa. Jak nazveš plochu tuto, že jest v před? — A jak tuto, že je v zadu? — Jak tuto, že je nahore? — Jak onu, že jest dole? — Plochy zdí jmenujeme stěny. Které rozměry má každá plocha?

6. Čára, bod, tečka.

Ukázka XIX.

Ukazuje učitel na tabuli praví: Tuto máme přední plochu tabule; pojedu po ní. — Hle, ona tuto — přestává, zde — jest její kraj. Jedme po též kraji dolů! — Aj, tu — opět jeden kraj! Jedme i po tomto kraji! Ejhle zase nový kraj! — Kolik krajů jsme objeli? — Vzav křídou do ruky praví: Abyste dobře rozeznali ony kraje, objedu je a křídou přetáhnu. Co jsem učinil po krajích? — Kraju m ploch řískáme čáry. (Totéž provede se i na krychli.) — Pojd' N. a ukaž na tabuli hůlkou čáry! Kolik je tu čar? — Žáci určují dále čáry na jiných tělesích. Nyní následuje měření čar. Žáci poznají, že hrana má jediný rozměr, plocha dva, těleso pak tři rozměry.

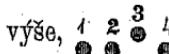
Konečně seřízne ještě jednou hranu na špalíčku a praví: Co myslíte, je to čára? — Má to jediný rozměr? — Nikoli. Má to trojí rozměr, je to těleso. Čáru o sobě nemůžeme s tělesa ani s plochy sníti, ale viděti ji můžeme. Vidíme ji na okrajích plochy. Hledte, pojedu opět prstem po této — levé hrani; ona tu právě končí. Podržím zde chvíliku prst, a druhou rukou pojedu zpět, hle, tu — opět jeden konec! Každá čára má 2 konce. — Mohli jsem čáru s těla sníti? — Co myslíte, mohu-li snad s ní sníti bod? (Nikoli.) Vezmu krychli a ukáži na ní vrcholy představující body. I poznávají žáci na kostce 4 (čtyři) přední a 4 zadní vrcholy. Po té rozehnávají žáci vrcholy na krychli. Uč.: Polož N. prst na dolní pravý vrchol přední strany atd., což provede na tabulce a jiných věcech. — Následuje souhrnné opakování o krychli a učení na paměť řískance: Krychle

podle míry má 6 stran, 12 hran a rohů dvakrát čtyři. Poukazuje opět na krychli praví učitel dále: Tuto krychli položím zadní stěnou na tabuli. Dívejte se a pamatujte si, kde bude krychle spočívat! (Nyní odloží krychli.) Promluviv s dětmi několik slov žádá na nich, aby ukázaly na tabuli ono místo, kde krychle spočívala. Avšak žáci toho nevědí. Položí znova krychli na tabuli; aby to místo dovedli udělat, udělá křídou při dolním pravém vrcholu tečku; ta ukazuje, kde pravý vrchol krychle ležel. Po té odstraniv krychli táz se: Kdo nyní může udělat místo, kde krychle ležela? — Co vám dopomohlo, že jste ono místo našli? — Čím povstalo ono znaménko na tabuli? — Znaménko takové jest tečka. Chceme-li označiti bod, uděláme tečku.

7. Řadová poloha teček.

(Učitel kreslí a žáci nazírají.)

Ukázka XX.

Ukazuje vodorovně krychli, aby žáci viděli jen spodní stranu, praví uč.: Všimněte si této zadní dolní hrany! — Co tu vidíte? — Vidíte zde 2 vrcholy kostky. — Jsou tyto vrcholy stejně vysoko? — Jsou-li 2 vrcholy stejně vysoko, říkáme, že jsou vedle sebe. Jeden vrchol leží v pravo, jeden v levo. Nyní položím krychli na tabuli a označím oba vrcholy tečkami. — Přirovnávejte tyto tečky, která je výše? — Obě jsou stejně vysoko. Na krychli byly vrcholy ty stejně vysoko. Jsou i tečky jedna vedle druhé. Na které straně je tato tečka? — Na levé! Na které tato? — Na pravé. — Ku cvičení vzájemné polohy teček užije učitel knoflíkového počítadla. Knoflíky znázorňují tečky. Vyvolaný žák kreslí na tabuli jednu tečku podle druhé, ostatní žáci nazírají a učitel se jich dotazuje. Zdali druhá tečka je tak vysoko jako první? — Přikázav, aby ukazováčkem ukazovali ve vzduchu tečky na tabuli, udělá dálé více teček v řadě, ale jednu schválně výše, a táz se: Nebylo chyběno? Kde? Ta třetí tečka je výše ostatních. Pojd' X., oprav to! — Podobně i na počítadle provede se s knoflíky. Nakreslí 3 tečky podle sebe v rovné vzdálenosti

 a praví: Hledte na druhou tečku! Na které straně jest od první? — Na které od třetí? — Jest některá výše nebo níže? — Všecky tečky jsou v jedné řadě. Která jest uprostřed? — Mezi těma tečkami jsou mezery. Kolik jest tu mezer? Mezer jest o jednu méně než teček. — Po té kreslí žáci řadové tečky na tabulkách. Aby se souvislost tělesa s kreslením udržovala, poukáže učitel na kostku a upozorniv žáky na 2 vrcholy, na levý horní a na

levý spodní, táže se: Kde leží (ukazuje na př. na horní) tento vrchol ode druhého? — Nahoře atd. — Udělám na tabuli tečku a ta značí horní bod. — Smím-li udělati vedle opět tečku, aby mi značila bod spodní? — Aby byla jako na tělese věrně, jest nám udělati tečku pod tečkou:

Toto provede se též knoflíky na počítadle a ukazováčky ve vzdachu. Tu máme 2 tečky svisle pod sebou. Udělám pod ně ještě jednu, ale schválně stranou trochu v pravo: Děti volají: Chyba!

Pojď N. a oprav! — Podobně sestaví se knoflíky na počítadle, načež následuje kreslení dvojtečkových sloupců na tabulkách.

8. Tvořiti šikmé řady teček.

(Provede se na školní tabuli.)

Ukázka XXI.

Uč.: Nakreslím 2 tečky vedle sebe a pod první opět

jednu: Později takéž pod druhou: Žáci udávají polohu

jedné tečky ke druhé. — Po té pokračuje učitel: Uděláme si tečku

do prostřed: Kde ta pátá tečka? — Ponecháme toliko

1.—5.—4. a ty ostatní smažeme: Tu máme novou řadu teček, které počínají od levé ku pravé. Řada teček není svislá ani vodorovná, ona jest šikmá. Udělám ještě jeden obrázek a smaži zase jiné tečky, aby zbyly 2.—5.—3, i objeví se šikmá řada ods

pravé k levé: Žáci, nazírajíce na rozličné řady teček, kreslí pak na tabulkách.

Další v přehledě podává tab. 1.: Postupná cvičení.

9. Co přímé a co křivé jest.

Ukázka XXII.

Výklad o tom, co přímé nebo křivé, provede se pomocí hůlky. Uč. drží rákosku vodorovně a ohýbaje ji dokládá, že není přímá, ale křivá. Napjatý motouz představuje směr přímý; uvolníme-li jej, značí směr křivý. Nazíráním tímto osvojí si žáci pojmy: přímé a křivé. — Reprodukce.

Aby se zjistilo, zdali všichni žáci tomu rozumějí, poukáže učitel na hrany krychle, řka: Všimněte si této hrany, i ona podobně jako hůlka a natažený motouz rovna jest. Jaké jsou tedy hrany její? — Hleďte na hrany pravídka, stolu, tabule a řekněte, jaké jsou? Kde jsou ještě přímé hrany? Také na válci třeba hrany ukázati. Žáci ať jmenují dále věci, na nichž vidí křivé hrany. Konečně okreslením jedné hrany krychle povstane na tabuli čára přímá č. přímka; dále pak okreslením hrany válcové čára křivá č. křivka.

10. Mezi dvěma body jest přímka nejkratší.

Ukázka XXIII.

Uč. postaví 2 žáky tak, aby stáli proti sobě, a upozorní, že sám půjde k A., ale oklikami čili cestou křivou; zároveň káže žáku B., aby šel přímo k A., poučuje tak ostatní žáky, že přímá cesta kratší je cesty křivé. Dále okáže totéž dvěma motouzy, drží je na koncích před žáky. Pak dokáže totéž i na tabuli. Udělá dvě tečky a upozorní žáky, že vykreslí cestu od jedné tečky ke druhé. Spojív obě tečky přímkou a křivkou přesvědčí žáky, že mezi dvěma body jest přímka nejkratší.

Zákum budí vštipeno pravidlo: Kreslíme-li nějakou přímku, označíme napřed její délku dvěma tečkama a směr na prázdroj napodobíme. Po té následuje postupné kreslení přímek.

11. Výklad přímky šikmé.

Ukázka XXIV.

Uč. drží olovnicí v levé ruce a hůlku v ruce pravé, upozorňuje žáky na směr dlouhého svislého motouzu, dokládá o něm, že nekloní se ani v pravo ani v levo. Totéž i na hůlce. Po té nakloniv hůlku v levo, poukáže na její polohu, řka: Hůlka nemá již směru svislého, kloní se vrchním koncem v levo; má směr šikmý na levo nakloněný. Podobně i na pravo nakloněnou hůlkou učiní, dokládá, že má směr šikmý na pravo nakloněný. Po té

nakresliv na tabuli přímku svislou a vedle ní s obou stran přímky šikmé, v pravo i v levo nakloněné, dá žákům nazírat jejich polohu a jmenovati šikmé předměty jako: podstavec, tabule, pootevřené víko, žebřík. Žáci, napodobujice šikmý smér rukou ve vzduchu a prstem na lavicích, kreslí šikmé přímky na svých tabulkách. Cvičení toto zabírá řady přímek šikmých v pravo i v levo nakloněných a spojené s nimi přímky svislé a vodorovné. (Tab. II.—V.)

12. Kresliti čáry křivé.

Ukázka XXV.

Uč. ukazuje kostku a kouli a poučuje žáky, že koule má, jsoue kulatá, plochu křivo u. Také přirovná válec ke kouli. Žáci rozeznávají podobu, tvar, stěny a hrany válce a přesvědčují se, že válec může ležeti nebo státi. Z polohy válce poznávají dále 2 kruhové plochy přímé a jednu podélnou plochu křivou. Pak jmenují válcovité předměty: tužku, hůl, sloup atd. — Aby žáci seznali příčný průřez válce, obkreslí uč. dle válcové hrany kružnici křídou na tabuli. Uč. připomene předměty, na kterých obyčejně kružnice se nalézá, na př. na ciferníku hodinovém, na terči, na dně sudu atd. Po té ukáže kruhový tvar na penízi, žáci pak sami jmenují některé kruhové předměty a napodobí kružnici ve vzduchu, na lavici a kaménkem na tabulce. Pak přelomí uč. drátěný kruh ve dví a obkreslí oblouky na tabuli. Žáci rozeznávají a napodobí oblouky v pravo a v levo nahoru, dolů vypuklé. (Tab. 7.—8.) Následuje kreslení zábavek.

§. 12.

Počátkové psaní.

Počátkové učení ve psaní společně se čtením z věcného učení vycházející, zakládá se dílem na předchozí propravě v kreslení, dílem s ní v oekonomico-aestheticke stránce souhlasíc, s počátkovým čtením současně pokračuje. Podobně postup i forma jsou tytéž; učit zajisté rozeznávat nejprve tvary, jich polohu, ráz, délku, rozlohu, obmezujíc pak žáka na volné napodobení předepsaných tvarův, oko i ruku jeho zároveň cvičí. Nejsouc osnovou vyučování ani přísně vytěčeno, nevymáhá také na žáčcích vokusů charakteristických. Uspokojit zajisté písmo žáčků, dovedou-li tvary normálnho písma z hruba tvořiti, je na př. tak psáti, by se snadno daly čísti. Pročež nepadá tu na váhu, vypadá-li to a trochu šíšatější, nebo e přimáčknutější atd., než jak dle kaligrafických zásad žádoucno.

Ve příčině stránky oekonomicke hájíme zvláště:
a) rádnou úpravu školních lavic a náležité osvětlení školní světnice;

- b) potřebné náčiní žákův;
- c) pravidelné držení těla a ruky.

Děti pišíce nesedí rády zpříma; buď že se příliš ku psací ploše schylují, nebo, že z blízka do písma hledíce, tužku, kamének a p. křečovitě drží.

Zlozvykům témito zpomůže učitel:

1. postará-li se o řádné osvětlení školní světnice, zabrání-li po případě vzniku silného světla a žákům za soumraku psáti nikdy nedovoluje;

2. dbá-li o důkladné zřízení školních lavic, a žáky ku správnému držení těla i tužky co nejpečlivěji přidržuje. Lavice budťež podle velikosti žáků tak upraveny, by se hořejší část těla, od jamky srdeční počínajíc, nad psací desku vypínala. Plocha sedadla má do předu tak pošinuta být, aby se okrajem svým od svrchní desky ani v nejmenším neodchylovala.

3. Při psaní šetřme následujícího pravidla:

- a) předloktí spočívejž z polovice na desce svrchní a lokty při tom budťež uvolněny;
- b) papír nebo tabulka, na nichž žáci piší, uzavírejte s podélnou hranou lavice $\neq 45^{\circ}$; poloha písma však nesestupuj nikdy pod $\neq 60^{\circ}$;
- c) horní část těla budiž vzpřímena, a hlava ku předu mírně nakloněná řídí se poměrnou vzdáleností oka ode plochy psací, by zornou distancí na 25 cm stále udržovala;
- d) písícímu je třeba zaujmouti stanovisko pevné, by sedě nemusel opírat se špičkama nohou o podlahu; pročež dlužno opatřiti lavice trnoži;
- e) žákům nebudiž nikdy dovoleno do předu se chýliti; o hrany lavic prsoma se opírat, zblízka do písma hleděti, ústa při psaní otevírat, hlavu se strany na stranu ukláněti, rámě krčiti, nebo nohy krížem překládati. Občas nechť žáci napsané přečítají a povstanou!

4. Mají-li žáci dobré náčiní ku psaní. Břidlicová tabulka poměrné velikosti budiž náležitě vyčárkována i houbou k utíráni opatřena! Rovněž i sešity ku psaní budťež lineaturou opatřeny. Perem psáti není proto výhradně úkolem třídy první, anof dětem snadno zatrhuje a neobratnou ruku k neuhledným tvarům snadno svádí. Nebudiž dále zakazováno žákům sešity domů bráti; nechať jen každý vlastním náčiním učí se hospodařiti.

Ve příčině stránky aesthetické bude třeba rozvažovati kde? co? a jak? žák psáti, nebo píše-li, jak konati by měl. Žáčkové rádi při psaní spěchají nebo pišíce přetahují, nedopisují, umazují, tužku sliní a podobně. Naskytá se tu zajisté vyučujícímu z počátku takové množství překážek, že mu někdy ani při nejsvědomitější píli nelze všemu vyhověti.

5. Honosí-li se učitel písmem vzorným; nebo jen to, co sám mám, mohu dátí druhému, učí zkušenosť. Předpisuje jednotlivé tvary

po částech na tabuli, spojí je v celek, z něhož se skládají; na vše pak jak po sobě následuje, zevrubně poukazuje.

Postupné tahy napodobí tu žáci nejprve prstem ve vzduchu a dle taktu prstem na lavici, načež hrubý tvar kaménkem na tabulce i drobně v liniích napisují. Cvičení ve psaní je hromadné, všem žákům společné, a koná se dle taktu nejprve při počátkovém čtení, později diktováním vět po čtení zvláště následujícím. Chybující žák budiž bedlivě opravován a častěji k tabuli vyvolán! Psaní dle taktu udržuje samočinnost žákův a dobrý řád při cvičení; podporující cvik oka i volnou ruku; zadružující kvapící, pohání váhavé a zamezuje úzkostlivost i všelikému lelkování přítrž činí. Nemá-li se psaní dle taktu s účelem svým minouti, nekonej se povrchně a rychle. Přešeli žák nějaké slovo, rozebere je nejprve na slabiky a hlásky; má-li psati některé písmeno, ohláší je, a když pře, počítá zároveň jednotlivé tahy. Děláje slabý tah řekne: 1, — rázny 2; — slovo napsané pak přeče a kde třeba čeho znamenati, učiní. Střídavé taktování učitelem pak žákem jednotlivým i celou třídou oživuje činnost velice. Doba psaní není nijak dobou odpočinku ni učiteli ni žákům —!

§. 18.

Přehled písma a methody čtení.

Rozhodujícím činitelem v dějinách osvěty a osudu lidských je zajisté písmo literní. Zkoumavý duch lidský, vybrav totiž slova z říše sluchu, přenesl je do oboru zraku tím, že prvky řeči rozličnými tvary sobě zohraziv řeč literní sobě utvořil. Vzniklé takto písmo hláskové č. fonetické u mnohých národů liší se tvarem i povahou. Jinaké jest na př. klínové písmo perské, sanskrtské, hebrejské, řecké, egyptské, čínské, latinské, německé, gotické, jiné zase ruské zvané azbuka a cyrilika. (Viz dějiny památek a literatury.) Písmem tříslí se mluví a čtením vzdělává se duch. Než prostředkové tito, jakkoli mocně působí v zušlechtění lidstva, nepronikli ani po staletích všechny vrstvy lidu ze příčin mnohých. Velikou překážku činil nedostatek knih, které sepsovat bylo výhradně skriptorům dovoleno. Konečně bylo vynálezem knihtiskařství dle Němců Janem Guttenbergem, dle Hollandanů Vavřincem Jansenem, řečeným Kostrem, nedostatku tomu zmocněno.

Měl-li však z písma literního všeobecný vzejíti prospěch, bylo třeba jistých návodů či propravných čitanek.

První, který sestavil čítanku, byl Martin Luther (r. 1530). Brzy po Lutherově čítance následovala čítanka Ikelsammerova. Čítanky tyto byly ovšem nedokonalé; obsahovalyť tvary písmen v pořádku abecedním, některé slabiky, mravná naučení pro život, modlitbu Pánu, vyznání víry, desatero Božích přikázání a násobilku.

Rozvoj čitanek podlehl během času mnohým opravám a nedosáhl ani za našich časův úplné dokonalosti.

Vzhledem k uspořádání počátkového čtení v prvních čítankách rozeznáváme čítanky alfabetické, analfabetické a normálnoslovné. Pokud se methody užívané týče, rozeznáváme dvě: starou nepřirozenou, zvanou slabikovací, a novou přirozenou, řečenou hláskovací. Z této pak vyvinuly se zvlášť 1. metoda pouhého hláskování; 2. metoda čtení psaním; 3. metoda analyticko-synthetická řečená normálnoslovná.

A. Metoda slabikovací.

Nepřirozenost staré metody záleží v tom, že se jí dítě příliš zanedbává a zbytečně v pokroku zdržuje. Nemajíc praktické ceny něposkytuje ani v nejmenším cvičení rozumových a unavuje dítě nesmyslným slabikováním.

Metoda slabikovací počíná jménem písmena, pokračuje ke slabikám a skládáním jich povlovně ke slovům. Žáci poznávají nejprve písmena dle pořádku abecedního a vyslovují je dle jména. Na př.: be — a = ba, be — e = be, be — i = bi, be — o = bo, be — u = bu; a naopak: a — be = ab, e — be = eb atd. Prošel-li žák takto slabiky všech písmen, počne slabikovati slova; na př. te — ve — er — zet = tvrz a p. Jak zdlouhavý, duchamorný a nepřirozený to způsob čtení! Věkem XVII. počínajíc odsuzován byl ze mnohých stran tehdejší způsob počátkového učení ve čtení; tak činili: Komenský, Locke, Zeidler, Basedov, Heinicke, Felbiger, Pestalozzi, Gedcke a j., až konečně r. 1780. Hoffmann, na hláskovací metodu upozorniv, metodu slabikovací naprostě zavrhl.

B. Metoda hláskovací.

Methodou hláskovací postupujíce vycházíme od zvuku hlásek, přicházíme k jich znamením č. k písmenům, která spojujeme přirozeně ve slabiky a slova. Již Komenský rozeznával hlásku od písmena, připojiv k vyslovené hlásce obraz její, a učil zároveň malé i velké abecedě; na př.: vrána volá a á A; ovce bečí be — hé, b, B; cvrček cvrká: ci ci ci, c; dudek volá: du-du-du-d, D a p. Locke, anglický filosof († 1704), doporučuje předpravu rozumovou, pokládal počátkové učení ve čtení hračkou a doložil: „Dejme dítěti vše o toliku stranách, kolik písmen ono poznati má, zuamenajíce mu zároveň jedno písmeno po druhém na strany.“

Patrno z toho, že pátral po prostředcích, jimiž by tvary písmen slabé paměti dětské snadněji sprostředkoval.

Basedov, který sepsal r. 1785. „Navedení ku čtení“, navrhoval, aby dávána byla dítkám písmena perníková (!), i doporučoval k účelu tomu pekárny zřizovati. Aby si děti písmena snažněji zapamatovaly, vymyslil zvláštní kartovou hru. Napsav jednotlivé litery na lepenkové lístky, rozdělil je mezi žáky, i pro sebe jeden

díl podržel. Vyhodiv některé písmeno, na př. *d*, kázel žákům, aby je vyslovili. K tomuto připojil žák jiné ze svých písmen, jež vyslovil, a slabiku takto vzniklou atd. přečetl.

Pestalozzi zřídil zvláštní tabulky rozkladné, na nichž jednotlivé litery dětem napisoval.

Gedicke (paedagog v Berlíně) vydal zvláštní hláskovací čítanku, by dítky nejen písmena poznávaly, nýbrž hned slabiky a slova skládaly. Počátkové čtení v první době u dítěk šestiletých zavrchoval říkaje: Nespečeje me! Třeba bylo dítěti 10 let, nic nevadí; neboť ono, majíc později vyvinutější rozum a jsouc v řeči pocvičenější, nezamešká ničeho; ale v kratší době a mnohem snadněji naučí se čísti, než dítě, které se ode 6 let čtením mořilo.

Oliver, filantrop a soukromý učitel ve Vídni, učil taktéž děti nejprve mluviti, z řeči věty vybírat, je pak na slova, slabiky a hlásky rozkládati. Vyslovovav souhlásky se samohláskou e napisoval tvary vždy na tabuli, by psaním písmen pozornost u dítěk vzbudil. Při čtení slabik a slov nebylo žákům dovoleno jménovati písmena o sobě zvláště, nýbrž je ve slabiky a slova přímo spojovati. Přívěskou e na konci souhlásek uchýlil se však Oliver ode přirozené methody, a zabočiv opět do staré koleje zahájil na novo methodu slabikování.

Krug, ředitel obecných škol v Drážďanech, předeslal čtení přísnou propravu hláskovací a to tak, že žáci před vyslovením hlásky mluvidla nastrojili. Nejprve byly tvořeny hlasy t. j. samohlásky; nápotom souhlásky, a z obou též slabiky skládány. Při tvoření hlasů bylo veleno, na př.: Ústa rozšířiti! — Zvuk vyraziti! — é. Ústa otevřiti! — Zvuk vyraz! — á. Ústa zaokrouhliti! — Zvuk ven! — ó. Ústa zmírniti! — Zvuk ven! — í. Rty z předu smrštiti! — Zvuk ven! — ú. Čtení hlasů, zálezející v pravidelném zatvoření úst a v dobném pohybu mluvidel, působilo žákům nesnáze. Rovněž i složky hláskové, pokud se řídily povely složitějšími, činily dětem potíže. Tak na př. bylo veleno: Rty mírně otevři, — je náhle přimkní, — hlas ven! — m. Rty ostře otevři, — silně přimkní, — hlas ven! — p. Ústa mírně pootevři, — jazyk k patru přilož, — hlas ven! — l. Hrdlo sevři, — hlas prudce ven! — k a p. Po této krkolomné práci přistoupil pak Krug ku čtení psaných písmen, jež tolíko jediným zvukem hlásky vyslovoval a ve spojení s druhými hned čísti kázel.

Stefani Jindřich, bavorský školní rada a tvůrce první analfabetické čítanky, spořádal hláskovací methodu tím, že Oliverovu methodu zavrhli a Krugovu opravil, kladá především váhu na průpravná cvičení v řeči, dokud neosvojili si žáci náležitou výslovnost. Stefani nazval Krugovu hláskovací propravu zbytečnou dressurou, která nepřivádí žáka nijak k správnému mluvení, ježto se přirozeně mluví naprostoto příčí. Žákům dal vyslovovati tvary hlásek tolíko dle zvuku; poznání jich dálo se následujícím postupem: *a, e, i, o, u, á, ü, ei, ai, au, äu (eu), j, w, m, n, l, r, h, k, d, t, b, p, f (v), sch (š), z, g, ch*. Učení jeho uznáno bylo nejprve v Německu,

potom v Belgii, ve Švýcarsku a v Rakousku. U nás užíval methody této kanovník Vinařický a vzorný učitel na Hrádku v Praze J. Svo-boda. Od r. 1848 šířila se náhle methoda hláskovací po vlasti naší hlavně přičiněním vzdělavacích ústavů učitelských.

C. Methoda čtení psaním.

Čtení vychází ode zvuku hlásky a sestupuje k písmenu; dítě učí se ji nejen čísti ale i značku její psátí. Methoda čtení psaním jest:

1. geneticko-analytická,
2. analyticky-synthetická.

Původcem prvé jest Wolfgang Rattich, paedagog v Holštýně, původcem druhé Jan Jacotot, filosof v Paříži.

Angličtí paedagogové Bell a Lancaster, učivše slova do písku psati, užívali methody Rattichovy okolo r. 1800 se skvělým výsledkem. Později rozšířil ji Jan Graser, paedagog v Berlíně, který každé písmeno zároveň na tabuli předepsal, je též čísti a napodobiti dávaje. O způsobu vyučování svého sepsal zvláštní methodický návod, zvaný: „Die Schreiblese-Methode“.

U nás zajisté byl původcem methody této slavný Komenský, o čemž zřejmě ve své didaktice praví: „Čísti a psati vždycky v každém jazyku pospolu jítí má. Při dětech nemůž platnější vymyšlena býti ostruha nebo nástraha, než jako, aby písmena znáti, nejinak leč jen psaním učeny byly.“ Praktickou cenu methody čtení psaním doznavají nyní téměř všichni paedagogové.

Professor T. Worbes uvádí následující její výhody:

1. Forma i hlas písmena vštěpuje se žákům psaním písmen hloub v mysl a paměť; neboť co sám činím, to hloub jde a pevněji v duši utkví, nežli co pouze vidím.

2. Rozmnožená samočinnost žáků zaměstnáváním rukou zbaví je dlouhé chvíle a duševního ochabnutí; dodává jim více chuti a horlivosti k učení.

3. Již záhy umožňuje přihodné zaměstnávání malých žákův, aby v době, když učitel nemůže je přímo učit, nemusili zaháleti.

Školní rada Dr. G. A. Lindner soudí dále takto: „Nesmíme se nikterak vzdáti podpory, již poskytuje se při čtení psaním. Pravého názoru o věci nabýváme tím, že ji hledíme napodobiti. Proto zavedeno ve školách kreslení. Zaměstnáváním dítěk činně cvičením ruky více vydá, než trpné nazírání na hotové tvary písma. Kdo hodinu kreslí, získal ve příčině poznávavosti více, nežli kdo 10 hodin nazírá.“

Podobně vykládá ředitel Lepař přednost methody této ve svém „Methodickém připomenutí“ ku první čítance.

Jacotot, francouzský filosof (r. 1830), neuznával dokonce potřeby čítanek dokládaje, že při počátcích čtení není třeba vázati se

čítankou. Podal žákům Fénelona (přsběhy prince královského, sepsané arcibiskupem Cambrayským, Fénelonem), a beze všeliké propravy předčítal hned první větu tak dlouho, až si ji žáci úplně zapamatovali.

D. Methoda analytico-synthetická, řečená normálnoslovná.

Žák četl: „Calypso ne pouvait se consoler du départ d' Ulysse,“ ostatní pak žáci vyslovovali po něm každé slovo nahlas a četli též od levé strany ku pravé i nazpět. Po té přistoupeno k rozkládání slov na slabiky. Tu přečetl větu po slabikách a žáci vyslovujíce slabiky zároveň je ukazovali. Totéž činili při rozkládání slabik na hlásky. Žákům bylo větu bez chyby odříkati a na každé slovo, na každou slabiku i na každou hlásku zvlášt' ukázati. Po té učili se psát; z písmen skládali rozličné slabiky a slova v řadce obsažená. Pak bylo diktováno.

Methoda Jacototova, jsouc obtížna, nedoznala mnoho příznivcův. Jediný, kdož ji jasné pojál a o ní příznivé slovo pronesl, jest Vogel, školní ředitel v Drážďanech, který dí: „Ne vše ve všem a všemu učiti najednou; ne hned celý článek nýbrž jediné slovo, slovo normální, mající význam věci skutečné, budíž střediskem učiva názorného i cvičení ve mluvení, čtení a psaní.“

Voglova methoda čtení psaním zakládá se na slovech normálních, ku kterým přidány jsou mnemotechnické obrazy, představující dětem známější věci. Vedle každého obrázku stojí význačně napsané a vytisklé slovo, jímž se vyobrazený předmět jmenuje. Tak tedy sprostředkujeme pojem o jediném předmětu trojím způsobem: 1. obrazem, 2. slovem písma, 3. slovem tisku.

Ve Vídni užívají na některých školách methody normálnoslovné již po delší čas s dobrým výsledkem.

I u nás nalezla methoda normálnoslovná četných přívrženců, čehož dokladem jsou čítanky: J. Novotného a „Kniha maličkých“ školního rady Dra. G. A. Lindnera.

E. Školní knihotisk.

Zřetelnosť tisku závisí a) na velikosti písmen, b) odlehlosti a délee řádků, c) rozloze jednotlivých tvarů, d) na tiskovém rázu.

Professor Herrmann Cohn v Brünně vykládá ve svém spise „Buchdruck und Schulärzte“ krátce takto: „Ve Francii a Holandsku řídí se litery školního knihotisku poměrnou velikostí typografického bodu č. 1 □ mm dle písmena n ; pro obyčejné písmo perlové toliko na 0.75 mm. Na velikostí písmen záleží pak poměr vzdálenosti čtoucího oka; čím drobnější je tisk, tím kratší distance, a čím hrubší tisk, tím delší je tato. Jedná se o to, vyhovuje-li

písmeno oku svou zřetelností, rázností a rozlohou čili nic. Písmo, které jest drobnější písma perlového, škodí každému zraku. Také na barvě tisku a papíru mnoho záleží; čím tmavší písmo a čím čistší papír (nejlépe barvy nažloutlé), tím jasněji vystupuje litera. Je-li tisk příliš hustý a řádky těsné, nebo jest mdlý a papír leskle bílý, unavuje se zrak velice. I na délce řádek nemálo záleží; neboť kratší řádka má v příčině přehlednosti přednost před řádkou delší. Vůbec nemá délka řádek 90 mm přesahovati. Poměrná vzdálenost jedné řádky ode druhé, čili světlá šířka řádková, má průměrem $2\frac{1}{2}$ mm být.

Rovněž slušno k typickému rázu jednotlivých tvarů přihlížeti. Dávajíce přednost písma zřetelnému a jasnemu přede písmem mdlym, šetřme vždy zásad vychovatelských a neobtěžujme nikdy žáky písmem drobným, neb i těsným, ale naopak: podávejme mu pokud možno písmo rozměru většího, proložené, oku lahodící a plné barvy.

§. 14.

F. Analytická proprava k hláskování.

Ku cvičení ve mluvení pojí se častější rozmluvy o pracích myšlenkových č. cvičení úsudková a pronášení myšlenek, „co sobě o jistém předmětu pomyslit a vypravovati dovedu.“ Cvičení taková postupují současně s počátkovým učením věcným a vrcholí v rozboru vět na slova, slabiky a hlásky.

Učitel upozorní na př. žáky, že o známé věci můžeme si něco mysliti. Ukázav jim třeba obraz koně vyzve je, by si nejprve o koni něco pomyslili, a pak aby mu to řekli. Žáci pronáší myšlenky své, a učitel doplňuje otázkami to, o čem se mluví a o čem se vypravuje. Vyvodiv otázkami některou větu označí ji pak čarou na tabuli na př.: Žák sedí —

Aby žáci slova rozeznávali, jest třeba upozorniti je na přestávky, které sami při hlasitém vyslovení věty právě učinili. Dotyčné přestávky označí učitel sečnou čárkou na větové čáře, na př. Žák, sedí. Žáci čtou větu opět po částečkách, a učitel poznamená tyto kratšími čárkami pod větovou čarou, na př.: — — — —

Aby žáci slova jakožto významné části věty náležitě pochopili, vysloví učitel nějakou nevýznamnou složku, na př. „elubat“ atp. Žáci dovtipují se snadno, že bezvýznamné rčení nelze slovem nazvat.

Po tomto cvičení může již následovati přímé rozkládání vět bez dalšího jich označování. Dovedou-li již žáci slova z vět vybírat, pokročí se k rozkladu slov na slabiky. Opět poznamená učitel vyvozenou větu značkami slov na tabuli, na př.: Papír je bílý. Připomenuv, že na řádné výslovnosti mnoho záleží, upozorní žáky na hnútí úst, jakéž souvisí s vyslovením slov víceslabičných. Žáci

tleskajíce vyslovují slovo po slabikách, a učitel vyznačí tyto sečnami na slovné čáře na př.: Papír je bílý.

Nyní čtou žáci slova po slabikách a učitel označí tyto slabiky zvláštními čárkami ještě jedenkrát na tabuli; na př.: Pa

pí

 je bílý. Tímtož způsobem probere se několik vět; načež rozkládají žáci jednotlivá slova toliko po slechu, aniž jim tu třeba nějakého grafického označování.

Podobně jako při rozboru slova na slabiky, postupuje se v rozkladu slabiky na hlásky. Učitel naznačí nejprve celá a pak rozebraná slova čárkami na tabuli, zároveň první slabiku po hláskách pronášeje a pronesené částky slabikové též sečkami označí. Probrav takto celou větu cvičí nyní žáky v postupném hláskování dle vyznačených částeček, jež zároveň tečkami na tabuli poznamenává.

Rozloženou větu znázorňuje diagram následující:

Tabule je černá

T a b u l e j e č e r n á
T a b u l e j e č e r n á
• • • • • • • •

Připomenutí. Dokud žáci nebyli náležitě do věci uvedeni, dokud smyslovým nazíráním nepocvičili poněkud řeč, oko a ruku, dotud nejsou ani schopni chápati tvary soustavného písma, aniž pak mohou takových sobě pamatovati. Jiný zajisté počátek bývá se žáky pocvičenými, jiný opět s dětmi naprosto nepřipravenými.

Vědouce, že na důkladnosti přípravných cvičení zdar počátkového čtení a psaní spočívá, nedejme se másti lidmi, kteří propravu tuto podcenujíce žáčky hned v prvních dnech čtením možti chtějí. Bláhoví! ani nepováží, že nemožno dětem ani naučiti se hbitě spojovati představu písmena s představou jeho hlásky.

§. 15.

Počátkové čtení.

Soustava čítanky pro obecné školy, díl I. nákladem c. k. knihoskladu.
Sepsali: Šťastný, Lepař a Sokol.

První díl čítanky pro obecné školy pětitřídní záleží ze dvou rozličných částí, z nichž prvá: Počátkové čtení postupné, zabírající 66 stran, ve třech oddílech, obsahuje čtení nesouvislé; druhá, cvičebná či pokračující část: Čtení poučné, poskytuje 60 článkův obsahu souvislého, celkem 42 strany zaujmájící.

A. Počátkové čtení postupné, a sice oddíl I. uvádí latinkou malé tvary na 35 stranách. Jednotlivá cvičení vynikají rázně nadepsanými písmeny a v grafické genesi po sobě, od písmena ke slabice, od slabiky ke slovu, ode slov k větám. Oddíl II. vykazuje na 25 stranách cvičení kursivou a antikvou nadepsaných souhláskovo-vými skupinami. V oddílu III. vystupují na dvou str. velká písmena běžné latinky a na čtyřech str. velké litery písma tiskového.

B. Druhá pokračovací část: Čtení poučné, obsahuje 82 články, vyprávěcího obsahu 11, popisného 45, poetického čtení 25.

Postup při počátkovém čtení hájíme následovně:

a) Uč. předeslav buď nějakou povídku, nebo zopakovav látku z věcného učení, uvede slova s touže hláskou, jež naleží písmenu, kterému učiti chce, a žáci rozeznávajíce dotyčnou hlásku dle místa vyhledávají slova.

b) Uč. napisuje po částech značku hlásky na tabuli, a žáci vidouce, kterak povstává, vyslovují ji a napodobují písmeno prstem ve vzduchu, pak na lavici, a piší je zhruba dle taktu na tabulce.

c) Po té nastane psaní v liniích; učitel předepsav znova písmě upozorní žáky na poměr jednotlivých tahů k liniím a přihlíží ku správnému provedení předepsaného písmena.

d) Následuje čtení z tabule, jest-li učitel k novému písmenu samohlásky připisuje, aneb slabiky na tabuli paprskovitě seřadí, z těchto spolu povstalá slova žákům čísti dávaje.

e) Žáci porovnají poznané písmeno se tvarem kursivním a čtou dle skladních lístků nebo z hláškovadla.

f) Posléze čtou žáci na čítance střídavě po jednotlivých slabikách buď jednotlivci, buď ve sboru. Po čtení slabik následuje čtení slov a po těchto čtení vět. Aby čtení bylo poutavé a žáci ve stálé pozornosti se udržovali, napomáhá učitel tím, že po přečtené řádce následující řádky počítá, při sborovém čtení klepnutím hůlky každou část napřed označí a ke slovům doklad věcný krátce připojuje.

g) Probrané cvičení mohou žáci po případě k tichému zaměstnání buďto ve škole nebo doma z čítanky do svých sešitů přepisovati.

§. 16.

Počátkové čtení psanín.

(Dle čítanky z c. k. školního knihoskladu.)

A. Poznati, čísti a psáti malá písmena.

Při počátkovém čtení psaním jde, jak praveno, především o to, aby žák s náležitou výslovností a hbitě spojoval představu písmena s představou jeho hlásky. Zaměstnává se zajisté prve sluch, pak zrak, potom zase oba zároveň; pročež cvičíme také především roz-

kládati věty na slova, pak na slabiky a hlásky, žáky takto na zvukové články řeči upozorňujíce; zároveň jim názorné tvary hlásek písmeny označujeme a napsaná písmena zase čisti dáváme. Náhledy v té příčině jsou ovšem rozličny. Jedni na př. doporučují nejprve delší procvičení propravou analytickou; druzí zase bez propravy jen zkrátka věci se dotýkají; mnozí opět k výběru slov uznávají jediné povídky za nejvhodnější; jiní opět i bez povídek věc tu odvájají. Komu náleží v praxi tedy přednost?

Vědouce, že přímá cesta bývá nejschůdnější, budeme se řídit radou těch, kteří při počátkovém učení čtení vycházejí od analytické propravy. Nelibujme si v tak zvaných foneticko-mythicckých, na slovo a hlásku sestrojených povídках, ale povídek didaktických i bájek žákům již známých vhodně užijme!

Aby učivo bylo celkem souvislé, hledme vždy k oboru jedinému, a na předmětu jedinečném vyvedme material slovný. A tak, učice žáky hláskovati, můžeme je baviti rozličně: jednou povídou, po druhé rozpravou, po třetí s nimi nějakou známou bájkou opakujice.

Kdykoli žáky na hlásku novou upozorňujeme, připomeňme jim dle Komenského na její případ, kde ji ve přírodě totiž slyšeti. Tak na př. při *i*: výkřik popáleného dítete; *u*: vyjíždějící vlak; *o*: podiv prozrazující volání; *a*: kdykoli nás něco mile zajímá; *e*: když svou nelibost na jevo dáváme. — Třeba-li žákům vybíratí hlásku, na př. *o*, dejme jim jmenovati částky těla, a slova: *tělo, temeno, čelo, oko, víčko, obočí, nos, ucho, rameno, loket, břicho, bok, noha, stehno, koleno, chodidlo*, budou k tomu zajisté dostatečným dokladem. Na hlásku *i* užijme následující říkanky:

Obrana včeličky.

Vítek malý trhal kvítí;
chtěl si z něho vínek víti;
v tom jej píchla včelička
do pravého malíčka.

„*I, i, i, i, i, to bolí!*“
křičí Vítek do okolí —
až se ozve matička
říkouc: „Tak dělá včelička!“
Toho píchně, kdo ji chytí;
ona o své živobytí
bojí se a brání,
když ji strach dohání.

Hojného výběru ve sloveh k propravě hláskovací podává: „Věcné učení“ od Sokola. Podobně methodických pokynů ku hláskovému čtení psaním poskytuje nám: „Methodické připomenutí k I. čítance“, řed. J. Lepař. — „Slovo o zařízení a užívání Knihy malíčkých“, řed. Dr. Lindner. — „Praktické navedení ku hláskování a čtení“, Jos. Bačkora. — „Čtení a psaní na prvním stupni učení“,

K. Steinich. — „Diagrafické hláskování spojené se psaním“, Jos. Březina.

Uvádíme-li slova novou hláskou zakončená, dejme žákům hlásku sborově dokládati, přední část slova jim zároveň předřískávajíce; na př.:

Uč.:	Žáci:
Ote	c
staře	c
synove	c
braťarane	c

Pořádek tento nelze prohlásiti pravidlem; slušit hlásku voliti vždy tam, kde zvučněji a hlasněji vyniká. Protož předložky, spojky a citoslovce na jiném místě uvádějí se ke cvičení ve slovech. Tak na př.: „*I*, to pálí!“ Ve škole jsou učitel i žáci. Kdo bývá doma? Otec i matka i děti. — Zde jest stůl i židle atd.

Žák sedí, mlčí, hledí, stojí, mluví atd.

u: Prsty jsou *u* ruky, *u* nohy. Nehty jsou *u* prstův. Dvěře jsou *u* domu atd. „Kterou část těla mohu zdvihat?“ (rukou, nohou atd.) — Kůň a vůl tahají vůz; a p.

o: O čem mluvíme? — *O* oslu, koni, volu atd. *O* ty nepozoro!

Rozeznáváme na hlavě: temeno, čelo, obočí, nos, ucho atd.,

a: Kdo se o vás stará? — Otec a matka. Anna a Anežka jsou sestry. *A* ta krásná duha! Co jest husa? pták. Co má? Hlavu, zobák, krk, křídla, trup, ocas, 2 nohy.

e: Jak promluvíš o domácích zvířatech slyše je hlas vydávat? Kůň řehce, vůl řve, ovce bečí, koza meká, prase rochá atd.

y: Co lovíme? Lovíme jeleny, srny, daňky, zajíce, králsky, ryby, kapry, štíky, okouny, raky, žáby a p.

Souhlásky: *b*, *d*, *d'*, *h*, *v*, *g*, *z*, *š* uvedeme v násloví, k ostatním pak na konci slov poukazujeme. Na př.: Jmenujte věci bílé!

b: bílá barva, bílá stěna, bílý papír, bílá košile, bílé plátno atd.

d: Co jest duté? Dutý sud, dutý džber, dutá nádoba, dutý klobouk, dutá roura a p.

v: Jmenujte nápoje! Voda, pivo, víno atd.

z: Kdy padá sníh? V zimě. Co se ještě stává v zimě? mrzne, zebe nás v nohy, voda zamrzá, lidé vozí se na saních.

Podobně i při ostatních! — Z těch některé, ježto v dosloví uvádíme, jako: Jmenujte řemeslníky, kteří pracují o kamenu!

k: Zedník a kameník. Co staví tito řemeslníci? Zedník staví dům. Kameník staví pomník a náhrobek a p.

n: Znáte křen? Křen roste na poli. Křen má v zemi kořen. Co jest nad kořenem? Nad kořenem je luppen. Jaký je kořen dle chuti? Kořen je perný. Jaký luppen dle barvy? Luppen je zelený. Co jest křen, že roste? Křen je rostlina.

r: Jmenujte látky, které hoří! Uhlí, dříví, sláma atd. — Co vystupuje z ohně? Z ohně vystupuje kouř. — Co vidíme v noci při ohni? V noci vidíme při ohni zář. — Kdo rozdělává často oheň? Kuchař, pekař, kovář, zámečník, nožíř, klempíř, knihař atd.

Podobně hledíce učivo sestředovati i ostatní hlásky názorně vyvodíme. Dále ze příčin známých doporučuje se, po předvedeném tvaru psaném předvésti také jeho příbuzný tvar tiskový; neboť žáci zapamatovavše si jeho výraz snadno budou přivykat i písmu tiskovému, a nebude jim později třeba abecedu tiskovou zvlášť předváděti.

Hláskovací lístky, jaké dostatí lze u firmy: Fr. A. Urbánek v Praze, pak u Pichlerové a syna ve Vídni, hodí se ku cvičení tomu výborně. Rovněž baví se také žáci čtením na hláskovacím přístroji, nebo proporečky, na nichž jednotlivé litery jsou vyznačeny.

B. Předvésti některou původní hlásku a její písmeno.

D i s p o s i c e .

1. Výběr slov z řeči:
 - a) Uč. zopakuje něco z věcného učení;
 - b) žáci odpovídajíce rozeznávají věty, slova, slabiky a hlásky ;
 - c) žáci určují hlásku v násloví nebo v dosloví.
2. Poznání písmena dle vzniku jakož i v celosti:
 - a) Uč. předpře tvar po částech na tabuli;
 - b) žáci čtou písmeno a rozeznávají jednotlivé tahy ;
 - c) uč. spojí jednotlivé tahy a napiše písmeno v celosti.
3. Psaní:
 - a) Žáci napodobí tvar prstem ve vzduchu ;
 - b) na lavicích ;
 - c) zhruba kaménkem na tabulce ;
 - d) na liniích.
4. Čtení:
 - a) Paprskovité řady slabik samohláskou otevřených ;
 - b) podobné souhláskou uzavřených ;
 - c) spojování dvou slabik ;
 - d) cvičení ve čtení z tabule ;
 - e) čtení na čítance.
5. Litera tisková :
 - a) Porovnání též s tvarem psaným ;
 - b) cvičení ve čtení pomocí skladních lístkův ;
 - c) cvičení na hláskovadle.

Ukázka XXVI.

Předvésti samohlásku a písmeno i—i.

P r o v e d e n í .

1. Výběr slov. Uč.: Kdo si z vás, žáčkové, zapamatoval říkanku o malém Vítkovi a včeličce? (Vítěk malý trhal kvítky atd.) — Kdo ještě tu říkanku dovede? — Odříkejte ji tedy všichni společně! — Jak se jmenoval ten malý hoch? — Co trhal Vítěk? —

Nač chtěl míti kvítí? — Co se mu přihodilo? — Kam ho píchla? — Co dělal Vítek? — Kterak křičel? (I, i, i, i, i, to bolí!) — Kterou hlásku při tom vyslovoval? — Dávejte pozor, je-li hláska *i* ve slovech, která vám nyní řeknu: Vítek, kvítí, míti, vínek, píchla, včelička, malíčka. Ve které slabice stojí *i* ve slově Vítek? Ve slově kvítí? — Píchla? — Včelička? — Malíčka?

2. Poznati písmeno. Uč.: Poznali jste hlásku *i* a vyslovili jste někdy *i*, jindy zase *í*. Vyslovte ji nejprve krátce! — Vyslovte ji dlouze! — Tato hláska má také své znaménko. Hleďte na tabuli, já vám ji napíši. Napsav prvou část (-) otáče se, co byl učinil? — Žáci odpovídají: Přímku šíkmou, na pravo nakloněnou, slabou.

— Napsav druhou *I* táže se jako předešle. — Žáci odpovídají: Přímku šíkmou, na pravo nakloněnou, ráznou. Načež pod ráznou utvoří oblouček *l* pokračuje jako předešle. Hleďte, co nyní nákreslím! *l* (Přímku.) Jakou? — Kolik je nyní všech přímenek? — Kolik slabých? — Kolik oblouků? — Tyto části nesouvisí dohromady; proto hezky nevypadají. Aby tvořily jediné znaménko, jest nám je spojiti: *l* Vidíte, jak to nyní pěkně vypadá! — Aby to bylo *i*, uděláme nad ráznou přímkou tečku; chceme-li míti dlouhé *i*, uděláme nadní čárku. *i*—*í*.

3. Psati písmeno. Uč.: Nyní vás naučím *i* psati. Pověz mi A., co jsem udělal nejprve? — Odkud jsem táhl? — Kterak dále? — Ukažte prstem, jak jsem *i* psal! Vstaňte! — Vládněte ukazováčkem pravé ruky, jak já hůlkou na čárky ukazuju! — Nato dále hůlkou před žáky písmeno ve vzdachu napodobuje praví: Vládnou-li nahoru, řeknu (jedna); táhnu-li dolů, řeknu (dvě), pak zase (jedna) a na tečku (dvě). Totéž i vy učinite! (Tedy: 1, 2, 1, 2!) — Nyní ukážete, kterak umíte psati *i* na lavici. Posadte se zpříma! — Obě paže na lavici! — Levou paži položte vedle podélné hrany lavic. Pravou nohu poněkud přednožíte! — Prsty u pravé ruky uvolněte! — Natáhněte ukazováček! — Přiložte k němu palec a prostředník! — U okraje lavice nasadte ukazováček! — Až řeknu 1, potáhnete odtud do prostřed plochy! Tedy: 1, 2, 1, 2! (Opakovati.) Budete psati na tabulkách! Vyložte si tabulký! 1, 2, 3! — Po té upozorní, že budou psati písmeno ve velkém rozměru do středu tabulký, a velí: Krátké *i*. — Nasadit! — 1, 2 — 1, 2. Podobně i při dlouhém *i*. — A prohlédnuv napsané připomene žákům, že budou psati písmeno v liniích. Předepsav takové v liniích upozorní, která linie je první, druhá atd., aby jednotlivé tahy jak psány jsou na liniích rozeznali. Žáci příslí dle taktu na řadce *i* krátké a na druhé řadce *i* dlouhé. Po přečtení napsaného ukáže jim tiskovou literu *i*—*í*. — Při následujících tvarech připojuje též cvičení ve čtení slabik a slov, jež pokaždé tučně na tabuli napisuje.

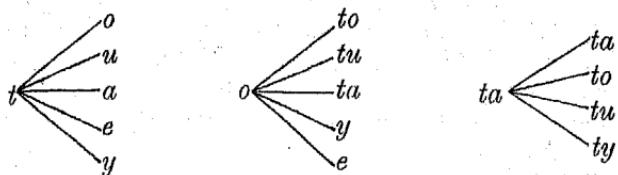
Ukázka XXVII.

C. Předvěsti hlásku a písmeno t.

1. Výběr slov. Uč.: Kolik prstů máme u každé ruky? — Kolik všedních dnů má týden? — Kolik kusů jsou 3 vrhy? — Kolik prstů máte u obou rukou? — Říkali jste slova: prst, pět, šest, devět, deset. Kterou hlásku jest slyšeti v těchto slovech? — Kde slyšíte ve slově prst hlásku t? — Kde ve slovech týl, temeno? atd. Jmenujte sami slova, v nichž přichází t!

2. Poznati a psáti písmeno. Umíte-li všichni dobře vysloviti hlásku t? Dejte pozor, nyní napiši písmeno t na tabuli! — (Předvede t po částech, pak v celosti.) — Žáci opět rozeznávají jednotlivé tahy, napodobují písmeno jako dříve, t. j. prstem ve vzduchu, na lavici a kaménkem na tabulce.

3. Čtení. Uč. napisuje:

a táže se: Co je to? — Napsav v pravo některou samohlásku otáže se, co napsal.

Napsaná písmena spojí paprskovitě a napomáhá žákům skládati slabiky, jak diagram naznačuje. Dále napisuje též slabiky a slova v řadách, a to:

- ve kterých t na prvém místě, (v násloví) — ta-to, te-ta, tu-to, te-tu;
- kde t na prvém místě ve slabice druhé: me-te, ma-te, mo-tá-te;
- v nichž t na místě posledním přichází: vít, u-myť, syt, lo-ket. (Napsané čtou nejprve jednotlivci a po nich celá třída ve sboru.) Načež přistoupí ku čtení na čítance.

4. Literatisku.

- Uč. napsav běžné „t“ upozorní žáky na jeho hlavní tvar a připíše k němu v pravo t kursivní (t t) a přirovná je ku tvaru předešlému.
- Vyloží lístky s probranými tvary na tabuli, na př.: y, m, o, l, a, v, e, s, u, d, k, i, t a zopakuje tytéž se žáky.
- Skládá z lístků slabiky a slova, na př.: my-to, lé-to, sí-to, tady se motá motýl atd., dá je žákům čísti nejprve v pořádku, jak je sestavil, potom i různě mimo pořádek tyto ukazuje. — Zavěší písmeno t na hláskovadlo a vedle něho objevující se samohlásky; k dalším zavěšená jiná souhláska tvoří cvičivo ve čtení polohyblivých slabik a slov.

- d) Rozdá žákům praporečky a žák vstana ukáže vyvolanou hlásku na svém praporečku.
- e) Konečně sdruží se vyvolané hlásky a vztyčením praporů utvoří a zaměňují slova.

5. Konečně dá žákům probrané čtení doma z čítanky opisovat.

D. Poznati hlásku, čísti i psáti ě, a slabiky mě, bě, pě, vě.

V počátkovém čtení vyskytuje se u písma ě odchylka ve hláskování, čímž také u výcviku mechanického čtení objevují se potíže při čtení slabik: mě, bě, pě, vě, dě, tě, ně.

Zákum bylo dosud 2 značky hláskové jen dvěma hláskami vyrážeti; nyní však majíce čisti známénko jediné, vyslovují hlásky dvě pojednou, *ie řskajíce*. Tato vyjímka jeví se nejen při dvojatých slabikách: mě, bě, pě, vě, při kterých slyšet hlásky tří; ona ukládá též velikou abstrakci při čtení slabik: dě, tě, ně, kde háčkované ě nazpět působí tvrdé d, t, n zmékaje. Vzhledem k tomu doporučuje se forma komparativní a spodobování slov. Takové spodobnosti slov vystupují za příkladem ve větě následující: Chmel již kvetl, měl málo kvetu.

chmel = měl

kvetu = květ a p.

Rozeznávají-li žáci hlásku ě ve slovích i písmeňo její, mohou skládati snadno slabiky: mě, pě, bě, vě. Ale jiná jest potíž při čtení skrácenin: dě, tě, mě, kde tvrdé d, t, n stojící před ě, mění se ve měkké. Proto nelze diviti se čtoucímu začátečníkovi, vyslovuje-li nesprávně dě (dje), místo tě (tje), místo ně (nje), nebo přše-li na př. místo správného děd chybne děd, a učiní-li místo nad e háček nad d. Delším cvičením a hojným užíváním diagrafických vzorů a hláskovacích tabul odčiní se i ve příčině této chybné čtení úplně.

Disposice.

1. Úvod a výběr slov s hláskou ě:

- a) ve příčině souzvučnosti, kde se e proti ě vyskytuje;
- b) zdali totéž v násloví nebo v dosloví jest.

2. Tvoreni slov se slabikami mě, bě, pě, vě, k nimž se pojí slabiky jiné k významu nalezející.

3. Poznati tvar:

- a) tvary i — e pod sebe;

b) označené $\binom{i}{e}$ a rychlé vyslovení ě;

c) vyvození háčku a psaní vzniklého ě.

4. Psaní písma ě na tabulce.

5. Čtení slabik (*mě, bě, pě, vě*) a skládání slov:

- a) slabika v násloví,
- b) slabika v dosloví,
- c) opakování a čtení vět,
- d) čtení na čítance.

6. Porovná se s předešlým tvarem písmeno tiskové, a z lístků skládají se slabiky, ze slabik slova.

Čtení na hláskovadle.

7. Napovědi a opisování z čítanky.

Ukázka XXVIII.

E. Poznati, čísti a psáti *ě, mě, bě, pě, vě*.

1. Úvod a výběr slov. Uč. napíše na tabuli:

e é

mé

o-bé

ka-pe

no-vé

Napsané čtou žáci dokládajíce, že *e* napsaným slovům jest společno. Žáci odpovídají k daným otázkám, na př. Znáte-li lípu? — Co jest to? — Které jsou její části? — Jaký jest její květ? — Co se na lípě bělá? — Co se jinde bělá? — Řekli jste: Květ, lípě, bělá! — Která hláska je tu společnou? — Vyslovím vám některé slabiky a vy mi povíte, co před *e* slyšetí! — Tak vyslovuje zvölna: *mě*; žáci doznávají, že ozývá se *i*. Podobně při slabikách *mě, bě, pě, vě*.

2. Tvořiti slova slabikami: *mě, bě, pě, vě*. Uč.: Kdo mi může nyní říci slovo, které počíná slabikou *mě*? (Žáci odpovídají: město, měkký, měsíc, měchy atd.) — Nyní mi říkejte slova, v nichž slabika *mě* na konci vyznívá. (Ž.: rámě, týmě, v domě atd.) — Podobně pokračuje při slabikách *vě, bě, pě*.

3. Názorné psaní *ě*. Vedle napsaných na tabuli slov napíše uč. v pravo poněkud drobnější *i* krátké. Pod *i* napíše ještě *e* (*ě*). Napsaná písmena čtou žáci spolu *i* stojící nad *e* rozeznávajíce. Čtení *ie* provede se však urychlovaně tak, aby témeř v jednom spojení vysloveno bylo *ie* = *ě*; načež upozorní uč., že možno *ě* jednodušeji znamenati, že vypustí se první slabá čárka a tečka nad *i*, které se prohne a háčkem pojmenovat! — Napsané *ě* čtou žáci tak dlouho, dokud je dobře nevyslovují.

4. Psaní tvaru. Uč. připomene žákům, že budou psáti *e* a velí: Vyložte si tabulky! (1, 2, 3.) Psaní ve vzduchu a na lavici odpadá, jelikož žáci umějí *e* psáti. Připravte se ku psaní! — Napíšte *ě* velké a do prostřed tabulky! — (1, 2 — 1; nyní háček: 2, 1)! (*ě*). Ještě jednou! Prohlédnuv žákům napsané příkáže jim obrátiti tabulky; poněvadž následuje psaní *ě* na liniích. Předepsav *ě*

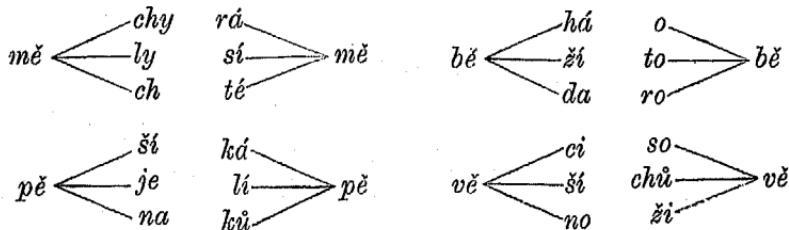
na liniích upozorní žáky na poměr jednotlivých tahů k liniím spolu ku správnému psaní písmena přihlížeje.

5. Čtení slov se slabikami *mě, bě, pě, vě*.

Uč. napiše a dá čísti slabiky: *mě* a pak zase: *mě*

bě *bě*
pě *pě*
vě *vě*.

Po uvedeném cvičení uvede paprskovitě na každou slabiku několik slov jako:

6. Po té čtou žáci napsané věty na př.: Co se to tu na lípě libě bělá? a následuje cvičení se na čítance. Porovnání tiskového tvaru s tvarem běžným a čtení z lístků, tabul hláskovacích a na hláskovadle, připojí se.

7. Konečně vyvozují se nápovědí některé krátké věty a probrané čtení opisují žáci ze svých čítanek.

F. Poznati, čísti a psáti *d, t, ř*.

Jako při ě ve předešlém cvičení, podobně i nyní pokračovati jest formou srovnávací při písmenech *d, t, ř*. Jako tamto háčkem označené *e* přešlo v ě, jehož výraz hlásku novou připomínal; tak i zde přičinou změny při písmenech *d, t, ř* jest malý háček. — Pozměnou tvaru těchto neklamou se žáci jako při ě, kde jim vyrážeti jest hlásky dvě, kdežto naproti tomu při *d, t, ř* toliko jednoduché hlásky se vyslovují.

D i s p o s i c e .

1. Opakovati psaná písmena a čísti slabiky: *de, te, ne, — do, to, no, — da, ta, na — du, tu, nu*.

2. Výběr slov s koncovými hláskami *d, t, ř* a rozdíl při vyslovení jich proti hláskám tvrdým.

3. Nazírat na tvary *d, t, ř*.

4. Psáti tytéž na tabulce.

5. Čtení slov se změkčenými slabikami:

a) dle paprskovitého uspořádání,

b) dle napsaných řádkův,

c) dle čítanky.

6. Přirovnati tvary tiskové a čísti sestavená slova:

- a) dle hláskovacích lístkův,
- b) dle tabul,
- c) dle hláskovadla.

7. Volné psaní:

- a) dle diktát,
- b) dle procvičeného čtení z čítanky.

Ukázka XXIX.

1. O pakování. Uč. napisuje jednotlivá písmena dle jich podoby, na př.: *i, t, o, ū, v, e, ě, l, j, b, n, m, h, ch, k, á, d, r, ř, p, y, s, z* a dá je žákům čísti; pak napiše a dává čísti následující slabiky: *do da du*

to ta tu
no na nu

2. Výběr slov. Uč.: Znáte-li domácího ptáka, který je podoben kohoutu? (Topan.) — Co se mu protiví? — (Červený šat.) — Topan červené věci děbe. — Co jsem pravil? — Co jest to? — (Věta.) Které je první slovo? — Které poslední? — Aj, jak měkce znějí tu první slabiky! — Vyslovte je! — (*to, do.*) — Čtěte tuto první dvě slabiky! — (*do, to.*) Zdali také měkce znějí? — Slabiky *to, do* jsou tvrdé. Která souhláska je ve slabice *da*? — Která ve slabice *to*? — Pamatujte si: *d, t* jsou souhlásky tvrdé. Kterou souhlásku slyšíte ve slabice *do*? — Kterou ve slabice *to*? — Jsou tyto také tvrdé? — Které jsou měkké souhlásky? — (*d, t.*) Dejte pozor, vyslovím dvě slova, zdali poznáte hlásky tvrdou a měkkou! Hon — hoň! — Které slovo vyslovil jsem nejprve? — Které bylo druhé? — Které hlásky slyšíte na konci těch slov? — Která z nich jest tvrdá? — Která měkká?

3. Nazírati na tvary *d, t, ſ*. Uč. Měkké hlásky *d, t, ſ* podobají se trochu hláskám *d, t, n*. Naučím vás nyní psáti *d, t, ſ*. Hledě! (Napsav *d* poznámená je háčkem.) Praví: to je *d!* Kde jest háček? — Na které straně? — Podobně učiní i s *t*. — Ale dejte pozor, kterak napiší *ſ*! — Kde je tu háček? — Je také v pravo? — Kdo umí napsati *d*? — Pojd' k tabuli a napiš! — Kdo *t*? — Kdo *ſ*?

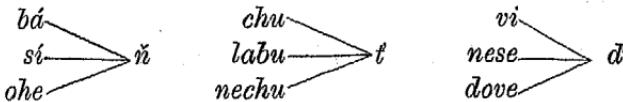
4. Psati tvary na tabulce. Uč. Budete psati všechni na tabulkách. Vyložte si tabulky! 1, 2, 3! — Sedněte řádně ku psaní! — Napište na řadce — *d!* (1, 2, 1, 2, 1, 2, 1!) Jěště jednou! — Nyní napište *t*! — Taktéž *ſ*!

5. Čtení slov se změkčenými slabikami. Uč. dá čísti z tabule slabiky, které na počátku k úvodu byl napsal, označí každé vytčené písmeno háčkem, a žáci čtou:

do da du
to ta tu
no na nu

Následuje čtení psaných slov:

<i>to-pan</i>	<i>ko-ňo-vé</i>	<i>há-đa-ta</i>
<i>do-be</i>	<i>ží-ňo-vé</i>	<i>ho-ťa-ta</i>
<i>ká-ňa-ta</i>	<i>chu-d'as</i>	<i>u-ťa-tý</i>

Žáci čtou na čítance. — Po čtení uvádí uč. tvary tiskové a cvičí žáky ve čtení tiskovém. Ku konci příš žáci návodí a opisují z čítanky.

G. Poznati, čísti a psáti slabiky *dě*, *tě*, *ně*.

Dvojím způsobem vystupuje počátkové čtení u písmen *d*, *t*, *n*; poprve háčkované, po druhé neháčkované před *ě*, po třetí taktéž neháčkované před měkkým *i* stojíc. Nelze obejít se tu bez jisté propravy, aniž spolehati mnoho při tom na důvtip žáků. Vidouce, že velice mnoho záleží na paměti a domyslu žákově, nebudem ho ukvapovati postupem náhlým a uváděti v nejistotu, by čta na př. nevěděl, jak činiti, nebo chybuje-li, jak by se poopraviti měl. Provedme i tuto vše důkladně a zdržme se raději při věci tak dlouho, dokavad si žáci všeho úplně neoosvojí. Jen nic polovičatého, povrchního!

Disposice.

1. Opakování psaných slabik *mě*, *bě*, *pě*, *vě*, *d'a*, *tu*, *ňo*, *dě*, *tě*, *ně*.
2. Výběr slov končicích slabikami *dě*, *tě*, *ně*.
3. Názorné vyvození čtení a psaní slabik.
4. Čtení slov s vyvozenými slabikami *dě*, *tě*, *ně*:
 - a) dle diagramu,
 - b) na řádcích z tabule,
 - c) na čítance.
5. Návodí.
6. Čtení tiskové jako předešle.
7. Opisování z čítanky.

Ukázka XXX.

1. Úvod opakováním předvedených slabik. Učitel upozorní žáky, že jim něco na tabuli napiše, aby mu to každý přečetl. Na to napisuje a dává pokaždé jednotlivé písmeno a napsanou slabiku žákům čísti, na př.: *me*, *mé*, *mě* — *be*, *bé*, *bě* — *ve*, *vé*, *vě* — *pe*, *pé*, *pě* — *do*, *dó* — *ta*, *ťa* — *nu*, *ňu* — *te*, *té*, *tě*. Slabiky napsané čte žák jednotlivý, pak ostatní ve sboru.

2. Výběr slov ukončených slabikami *dě*, *tě*, *ně*.
Uč.: Které stromy sázíme v sadě? — Jabloně, hrušně, višně, třešně, švestky, ořešáky atd. — Kdy zrají třešně, višně? (V létě.) — V sadě trháme v létě třešně a višně. — Ve kterých slovech slyšíte měkké slabiky? — Která slabika je ve slově „sadě“ na konci? — Která ve slově létě? — Která ve slovech třešně, višně? — Která je tu měkká souhláska? Napíši ji. — Která ve slabice *tě*? — Která ve slabice *dě*? — I tu si napišeme!

3. Názorné vyvození slabik. Uč. napíše v levo slabiky:

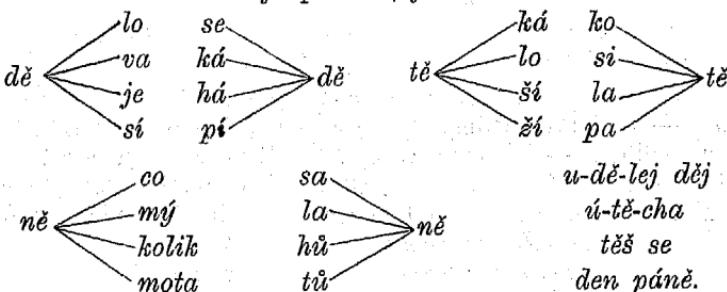
{dé, té, né}
{dō, ta, Ňu}

a upozorní žáky, že písmen *d*, *t*, *ň* před e háčkovati nelze, a že jen háček nad e platí. Dále napíše *d̄* a opodál *e*, — doloží:

t _____ *e*
ň _____ *e*

Kdo by chtěl *d̄* s písmenem *e* spojiti, musel by háček *d̄* smazati a napsati jej kam náleží. Kam jest mi jej napsati ve slabice *dě*? — Kam ve slabice *tě*? Kam ve slabice *ně*? — Kdo mi ty slabiky dovede napsati? — Nyní vyloží žáci tabulky a napisují společně slabiky dle taktu.

4. Čtení slov s vyvozenými slabikami. Uč. připisuje k vyvozené slabice slabiky společně, jako:

Nyní vyloží žáci na povel své čítanky a čtou cvičení 27.

5. Nápovery. Vyvodí se některá věta a žáci příši společně na písankách.

6. Čtení tiskové jako předešle.

7. Žáci opisují z čítanky.

H. Poznati, čísti a psáti měkké slabiky: *di*, *ti*, *ni* a rozumnati je ode tvrdých *dy*, *ty*, *ny*.

Dovedou-li již žáci skládati slabiky *dy*, *ty*, *ny*, naučí se rozumavajíce dále i měkké od *y* tvrdého vyrážeti napsané *di*, *ti*, *ni* — *dí*, *tí*, *ní* od *dy*, *ty*, *ny* — *dý*, *tý*, *ný*.

D i s p o s i c e.

1. Opakování známých slabik *dy, ty, ny — dý, tý, ný.*
2. Výběr slov a rozdíl měkkých slabik ode tvrdých:
 - a) slabika stojí v násloví,
 - b) táž vyskytuje se v dosloví,
 - c) slabiky dle kvality.
3. Psaní těchto slabik.
4. Čtení: a) skládání slov ze slabik;
b) cvičení na čítance.
5. Vyvozování a psaní diktovaných vět.
6. Čtení tiskových liter a slov ze skladných lístků; cvičení na hláskovadle.

Ukázka XXXI.

Rozeznávati, čísti a psáti slabiky *dí, tí, ni* a *dy, ty, ny.*

1. O p a k o v a t i. Uč. napíše na tabuli tvrdé slabiky:

<i>dy</i>	<i>dý</i>
<i>ty</i>	<i>tý</i>
<i>ny</i>	<i>ný</i>

a žáci čtou je z tabule. — Jaké jsou ty slabiky? (Tvrď.)

Které hlásky jsou tu tvrdý? (*d, t, n.*)

2. Výběr slov. Uč. Dnes poznáte jiné slabiky. — Co bývá ve věži? — (Schody, hodiny, zvony.) — K čemu jsou tu schody? — K čemu hodiny? — K čemu zvony? — Kdo bydlí ve věži? — Co tu činí? — Týž má tu potíž. Vyslovili jste mnohá slova se slabikami, které poznati máte; dejte pozor, já vám je budu opakovati:

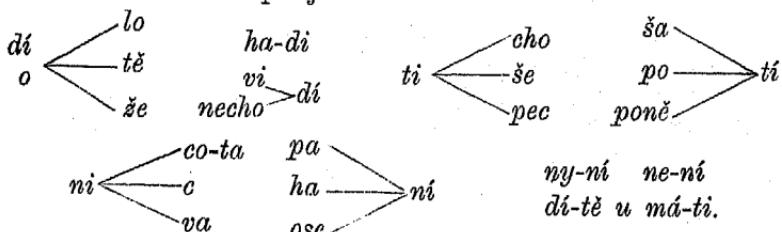
<i>schody</i> = <i>chodi</i>	<i>hodiny</i>
<i>zvony</i> = <i>zvoní</i>	<i>znamení</i>
<i>hlásní</i> = <i>hledí</i>	<i>činí.</i>
<i>týž</i> = <i>potíž.</i>	

Jakou slabiku v dosloví má slovo *schody?* (Tvrďou.) — Jakou ve slově *chodi?* (Měkkou.) — Jakou ve slově *zvony?* — Jakou ve slově *hledí?* — Jakou ve slově *týž?* — Jakou ve slově *potíž?* — Zde máte na tabuli napsané tvrdé slabiky. Čtěte je! — Jaké je *y?* (Tvrď.) — Abyste mohli čísti také slabiky měkké, musí po *d, t, n* státi *i.* Napište takové. — Hleďte! Napíši na tabuli také měkké slabiky!

<i>dy</i>	<i>dý</i>	<i>di</i>	<i>dí</i>
<i>ty</i>	<i>tý</i>	<i>ti</i>	<i>tí</i>
<i>ny</i>	<i>ný</i>	<i>ni</i>	<i>ní.</i>

3. P s a n í slabik. Nyní si vyložíte tabulky a napišete si jednu slabiku tvrdou a vedle ní dále slabiku měkkou. Tabulky ven! 1, 2, 3! Napište: *ny*, pak *ni!*

4. Čtení. Uč. napisuje:

Nyní následuje čtení na čítance. —

5. Vyvozovati a diktovati žákům věty, aby psali na písankách. Později uloží jim čtené opsati.

6. Čtení tiskových liter jako předešle!

I. Opakovati probraná čtení v oboru malé abecedy.

Při počátkovém čtení na čítance třeba přihlížeti k tomu, by naskrz zachován byl postup volný, neukvapený; pročež vraceti se občas ku cvičením již probraným bude prospěšno tam, kde počátkové mnohé výjimky připouštějí a svou zvláštností paměť a představivost žáků velice uchavují. Hledice při všem na vše, budeme po předvedeném tváru novém ubírat se dále, jestliže nejen valná část žáků, nýbrž všichni bez rozdílu i poslední věci byli si náležitě zapamatováli. Opakování záleží:

1. ve čtení napsovaných tvarů na tabuli;
2. ve čtení slabik a slov dle paprskových diagramův;
3. ve čtení tiskových liter, jich slabik a slov dle skladných lístkův a dle hláskovadla;
4. ve čtení živých liter, slabik a slov z ruky žákův;
5. ve psaní diktovaných písmen a slov;
6. ve čtení probraných cvičení na čítance;
7. ve volném vypravování pročteného obsahu.

Připomenutí. Vyptávajíce se žáků na věcný obsah, řídíme se otázkami případnými, jak vtipu lahodno, zkusmo čtených věcí se dotýkajíce. Za příklad postačí uvedené tuto věty:

a) Žák sedí a mlčí. Tažme se: Kdo mlčí? — Co dělá žák? — Proč mlčí? — Mluvíš ty? — Co děláš tedy? — Mlč, když nejsi tázán!

b) Hoch kousl do jablka. Kdo kousl? — Do čeho kousl? — Čím kousl? — Co měl hoch? — Co ještě? — Koušeš ty? — Kdy koušeš? atd. — Obšírné dotazy na př.: O čem jsi četl? — Co jsi četl? — Co v té větě stojí? — O čem se tu povídá? — a p. nebastry by děti, aniž by je vedly k samočinnosti atp.

Doptávkami obmezujeme také žáky, by odpovídali nám slovem knihy; tím pak zajisté uvedeme svého čtenáře ve čtení významné, neboť omízejíce ho slovem dáváme mu na srozuměnou, by slovo za slovem bedlivě sledoval a významu slov by sobě také povšimnul.

Disposice.

1. Čtení napsaných tvarů dle graficko-genetického postupu:
 - a) žákem jednotlivým,
 - b) všemi žáky ve sboru.
2. Čtení dle vyvěšených diagrafických nebo hláskovacích tabul:
 - a) slabiky končí samohláskou,
 - b) tytéž uzavřeny jsou souhláskou.
3. Skládání slov ze slabik.
4. Střídavé čtení na čítance:
 - a) ode slova ke slovu mezi jednotlivci a celou třídou,
 - b) po celých větách, jako v předešlém.
5. Reprodukce obsahu:
 - a) otázka pohání žáka k výpovědi samostatné,
 - b) odpověď váže se na slovo knihy;
 - c) jmenování věcí na obsahu čteném závislých.
6. Žáci příši diktovaná písmena a věty.
7. Žáci čtou z vyložených lístků na hláskovadle.
(Provedení dle předešlých ukázk proved čtenáři sám!)

K. Rozeznávati jednotlivé hlásky, části a psátislova se skupinami hlásek.

Dovedou-li žáci slabiky dvouhláskové snadno skládati, postoupí pak ku čtení souhláskových skupin troj- nebo vícepísmenných.

Vyvozujíce skupiny souhláskové, vycházíme ode slov dvojslabičných; postavíme tu vždy dvě rodné slabiky vedlé sebe a dáme žákům rozeznati samohlásky i souhlásky. Dále vypustíme z napsaného slova samohlásku kmenovou a zbylou souhlásku pryé slabiky předrazíme k souhlásce druhé slabiky. Ku výcviku psaním skupin bude třeba stálých vzorů a hojně diktovaných vět.

Disposice.

1. Úvod, čtení a rozbor na tabuli napsaných slov:
 - a) vyptávání se žákův a napisování odpovědí na tabuli;
 - b) čtení napsaného;
 - c) rozeznávání hlásek.
2. Názorné vyvození skupin:
 - a) Žáci čtou jednotlivé souhlásky;
 - b) uč. vypisuje v pravo nepodtržené souhlásky;
 - c) žáci vyslovují urychleně spojené souhlásky.
3. Čtení: a) uč. připojuje ke skupině rodné slabiky;
b) žáci čtou diagraficky označená slova;
c) žáci čtou z hláskovacích tabul;
d) uč. přivěsuje ke skupinám samohlásky;
e) ž. čtou trojpísmenné skupiny;

- f) uč. připisuje k novým skupinám slabiky;
g) ž. čtou z tabule a z hláskovacích tabulí;
h) ž. čtou na čítance.
4. Psaní: a) diktuje vyvozené věty;
b) ž. opisují z čítanky.

Ukázka XXXII.

Naučiti čísti a psáti slovům, v nichž souhláska s polohláskou *l* skupena.

1. Úvod. Uč. vyzve žáky, aby dávali pozor na to, co na tabuli bude psáti. Napsav slova po slabikách dá je žákům čísti; na př.:

<i>mě-li</i>	<i>ko-lář</i>	<i>vo-li</i>
<i>má-lo</i>	<i>dě-lá</i>	<i>by-li</i>
<i>so-li</i>	<i>ko-la</i>	<i>po-li</i> .

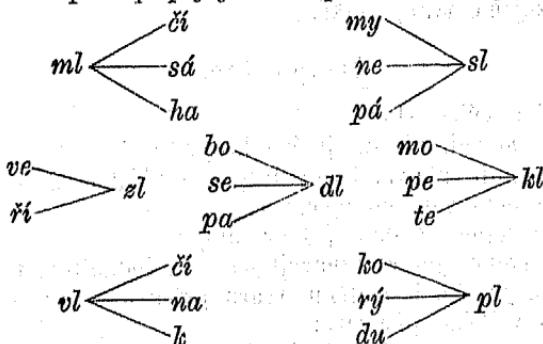
Po přečtení určují žáci ve slabikách samohlásky a souhlásky. Uč. velí: Přečtěte první slovo! — Kolik má slabik? — Vyslovte první slabiku! — Která je tu souhláska? — Podtrhneme ji! — Vyslovte slabiku druhou! — Která je zde souhláska? — Opět ji podtrhneme. — Přečtěte druhé slovo! — Které jsou tu souhlásky? — atd.

2. Názorné vyvození skupin. Nyní budeme čísti písmena nepodtržená. Která jsou to v prvním slově? — Jak jmenujeme tyto hlásky? — Čtěte ostatní souhlásky! — Nyní vypíšeme si první dvě souhlásky. — Které jsou v prvním slově? — ve druhém? — třetím? atd.

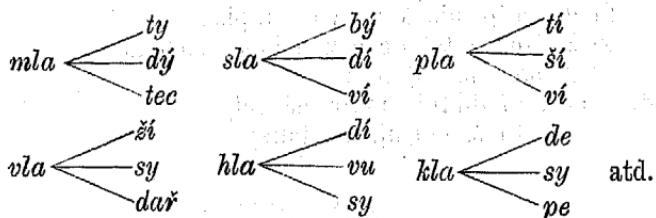
<i>ml</i>	<i>kl</i>	<i>ml</i>
<i>ml</i>	<i>dl</i>	<i>bl</i>
<i>sl</i>	<i>kl</i>	<i>pl</i>

Aby nebylo mezi souhláskami přestávek, spojíme si je. — Kdo dovede tyto spojené souhlásky přečísti, aby mezi nimi nepřestal? —

3. Čtení. Uč.: Dávejte pozor, budete čísti, co nyní napíši! — Napsav první skupinu připojuje k ní společné slabiky rodné; na př.:

Uč.: Četli jste nyní dvě spojené souhlásky; podíváme se, zdali dovedete připojit k nim připsanou samohlásku. — Napsav některou skupinu a přivěsiv k ní souhlásku, napomáhá žákům, aby je složili; na př.: *mla*, *sla*, *vla*, *bli*, *plá* atd. a tvoří dále nová slova s přívěskami.

Napsané čtou jednotlivec, po nich celá třída ve sboru. Dále čtou ještě žáci na hláskovacích tabulích, načež následuje mechanické čtení na čítance.

4. Psaní. Uč. vyvozuje dle otázek věty, které žáci píší, jak jim jsou předřískávány.

L. Poznati, čísti a psáti velká začáteční písmena.

První čítanka obsahuje přehled velkých písmen na 6 str. a to: vlastní jména křestná, psaná latinkou a 8 odstavců kursivou a antikvou. Tvary tyto postupují za sebou dle grafické genese, a uvedená jména vlastní jsou ve příčině čtení počátkovým materialem cvičebným.

Přihlídzejíce k rozsahu statí té shledáváme, že ponechává se učiteli na vůli, by bud' mimořádně jednotlivé tvarů probíral, nebo příležitostně, jak je ten který článek podává, předváděl. Nebude snad nikdo tvrditi, že by slušelo setrvati u velkých písmen tak dlouho, dokud si žáci všech tvarů od A k Z neosvojili.

Vědouce, že by výcvik čtenářů v počátkovém čtení a psaní velkých tvarů zvlášť za sebou jdoucích mnoho času vyžadoval, budeme je předváděti pokud možno dle genetické posloupnosti za sebou; ale jinak zvolíme si článek, ve kterém jen jediný nový tvar jest. Vůbec pak vracíme se častěji ku cvičením předešlým; později zase methodou genetickou a formou srovnávací ze tvarů malých vyvozujeme tvary velké.

Disposice.

1. Úvod a výběr slov:
 - a) ž. udávají vlastní jména křestná;
 - b) jmenují taková, která dotyčnou hláskou začínají.
2. Předvedení velkého písmena:
 - a) uč. napíše příbuzný tvar malý;
 - b) ž. čtouce jej rozeznávají na něm jednotlivé tahy;
 - c) uč. připíše k malému tvaru příbuzný tvar velký.
3. Psaní velkého písmena:
 - a) žáci rozeznávají jednotlivé tahy a napodobí tvar nejprve ve vzduchu, potom zase na lavici;
 - b) píší týž několikrát na liniích.
4. Čtení: a) Uč. napisuje vlastní jména osob s velkým začátečním písmenem, a napsané čtou žáci z tabule;

- b) uč. porovná písmeno tiskové se tvarem napsaným a stavuje z lístků podobná jména osob;
- c) ž. vyhledají si jména na čítance a čtou po případě některý kratší článek.

5. Cvičení pravopisné:

- a) uč. vyvodí nějakou větu;
- b) vyvozenou větu píší společně žáci do sešitů;
- c) přinášejí se po pravidlu užívati vělkých písmen a j. před tím uvedených pravopisných ukázek;
- d) napisují vlastní jména svých spolužákův;
- e) opisují čtený článek z čítanky.

Ukázka XXXIII.

Předvěsti *M, N*.

1. Úvod a výběr slov. Uč. zopakuje napřed tvary malé abecedy a upozorní žáky na jich jména, dokládaje, že má každý své vlastní jméno křestné i vlastní příjmení. Z těch pak vybere si na př. jméno Novák. Jméno to rozloží žáci a určí začáteční písmeno. Po té uvede jméno začínající s *M*, na př. Marek, ve kterém žáci opět začátkovou hlásku určují. Podobně i více jmen uvésti dlužno.

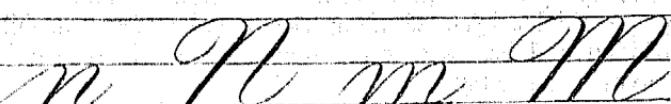
2. Předvedení velkých písmen. Uč.: Vizte, dítky, co napiši na tabuli! — Napsav na linii *n* praví: Čtěte napsané písmeno! — Kolik tu různých tahův? — Kterých linií dotýkají se? — Zdali znáte, co jsem napsal?

4

3

2

1

Co je to? (Velké *N*) — Kolik má různých tahův? — Kterých linií dotýká se? — Lsbí se vám to nové písmeno? — Podobně s malým a velkým *M* učiní.

3. Psání velkých písmen. Nejprve mi řekněte, co na velkém *N* pozorujete! — Co má v levo nahore? — Je-li oblouček různý? — Co má dále? — Co opět? — atd. — Hledte, napiši vám ještě jednou *N*! — Poručiv žákům, aby vstali, dá jim poznáne písmeno jak obyčejně napodobiti. — Ž. vyloží tabulký a píší hned na liniích.

4. Čtení. Uč.: Nyní napiši vám některá jména na tabuli, a vy je přečtete. Na př.: Novák, Marek, Norbert, Marie. Ž. čtou napsané z tabule a poučí se, že vlastní jména třeba psát velkým písmenem. Napsav vedle běžného písmena — velký tvar antikvy *N* — *M*, vyvěší hláskovací tabuli, a žáci čtou tuto naznačená slova; načež následuje čtení některého článku na čítance.

Cvičení pravopisné. Uč. upozorní žáky, by si povšimli prvního slova na začátku článku a táže se: Jakým písmenem počíná první slovo ve čtení? — To vás poučeje, byste první slovo při psaní začnali velkým písmenem. Na to přikročí k nazírání na věty a přesvědčí dále žáky, že každá nová věta počíná velkým písmenem. Nyní vyloží žáci své písanky a píší diktované věty; na př.: Novák a Marek jsou spolužáci. Marie Novotná jest naše spolužačka. — Kdo jmenuje se Němeček? atd.

§. 17.

Část druhá. Čtení poučné.

Ku výcviku žáků ve hbitém mechanickém čtení slouží souvislé články, z nichž methodou sbornou vyjmáme 27 obsahu mrvavoučného, 21 věcně poučného a 14 obsahu zábavného. Žákům poskytuje se tu hojně příležitosti, by seznámili se s některými pravidly pravopisu a interpunkce, by čtoucí vyslovovali vše tak, jak psáno, učíce se nad povrchní formu řeči a výslovnost jasně a zřetelně slova pronášeti. Vzhledem k tomu jest nutno:

1. aby všichni ž. v každé hodině čtení vystřídali se, zvláště slabší by častěji vyvoláváni byli;
2. by dušené čtení monotonní a opakování slov nebylo trpěno;
3. by při cvičení ode slova k věti postupujícího čtení kvality hlásek a rozdělovacích znamení přísně bylo šetřeno;

4. by výklad článku přímo věcnému obsahu byl přiměřen a vždy dle didaktických zásad na vtip a srdce žáků působil. Vzhledem k pořádku a době, kdy totiž článek vykládati, rozeznáváme výklad přípravný a následný.

Přípravným a důležitějším následného jest výklad, kdykoli žáky na obsah článku připravujeme; následným, když tomuto čtení článku předesýláme.

Věouce, že obsah článku dětem oživiti třeba, opřejme se po každé o osnovu článku na denní porádek položeného. U výkladu přípravném šetřme formy „výpravné a dialogické“ jako ve sborních povídkačích u výkladu následném formy „analytcko-dialogické“. V prvním případě konáme výklad bez čítanky, ve druhém však s čítankou v ruce, a současně postupujeme při čtení po jednotlivých větách a odstavcích.

Disposice.

(Probrati mrvavoučný článek, jemuž výklad předesián.)

1. Úvod:

- a) rozhledy po okolí, z něhož článek sestaven;
- b) jmenování věcí z obsahu vztatých.

2. Výprava zmíněněho obsahu:
a) o věcech naproti předmětu jednacímu a osobám morálním;
b) děje a časem vymezené konání;
c) opakování;
d) příčiny a následky děje;
e) vývoj poučky a reprodukce.
3. Čtení článku:
a) ž. vyhledají si článek a čtou nejprve po slovech, pak po větách;
b) uč. vyptává se na význam vět a přičinuje k nim doklady;
c) uč. předčítá článek, a žáci po něm ku hbitějšímu čtení se pobízejí;
d) ž. vypravují obsah čteného.
4. Psaní a cvičení pravopisné:
a) uč. vyvodiv některou větu připraví žáky ku psaní;
b) uč. vyvolav jednoho žáka k tabuli přihlédí k hromadnému psaní dle taktu;
c) ž. čtou napsané věty a rozeznávají v nich znaky pravopisné;
d) ž. po případě čtený článek opisují.

Ukázka XXXIV.

Výklad článku „Bud' upřímný“.

1. Úvod. Uč.: Milé dítky! Nedávno učily jste se věcem, které bývají u domu. Kdo mi pojmenuje, co bývá u domu? — Víte-li, co bývá v zahradě? — Co bývá kolem zahrady? — Proč tam bývá plot? — Co by dělal dobytek v zahradě? — Dobytka by škodil v zahradě, zničil by tu mnohé věci. Zvídala rozumu nemají; před nimi vždy uzavíráme zahradu. Také nerozumné děti spůsobují v zahradách škodu. O jednom takovém nerozumovi, který v zahradě pokazil květiny, budu vám nyní vypravovat.

2. Výprava dle obsahu článku. Martíkovi rodiče měli dům a zahradu, v níž se nejradiji zdržovali. Z jara, když nastalo teplejší počasí, zryli v zahradě záhonky, urovnali je a na cestky nasypali písku. Do záhonků nasel otec semena a jinde nasázel opět květinek a zelenin. Aby vše hezky rostlo, zaléval tu pilně. Brzy zazelenaly se záhonky a květinky i zelenina pěkně vzrůstala. Mezi tím rostla také tráva, kterou zase matka pilně protřhávala. Při práci té dařilo se rostlinkám dobře. (Opakuje se.) — Jednou přišel k Martíkovi známý jeho soudruh, kterého také Martínek vzal s sebou do zahrady. Z počátku procházeli se hoši po zahradě. Pojednou spatřili na jednom keři pestrého motýla, kterého chtěli si chytit. Ale motýl létal sem tam; za ním s kloboukem v ruce honili se chlapci a pošlapali na jednom záhoně květiny. Když se dost ubě-

hali, odešli zase domů. (Opakuje se.) — Za chvíli přišel do zahrady Martínkův otec, a když spatřil pošlapané květiny na záhoně, odešel do světnice a zvolal mrzutě: „Kdo pak mi pokazil radost? — Květiny na jednom záhoně jsou pošlapány!“ — Matka se při tom zamroutila, a Martínek ulekl se i netroufal si ani očima na otce pochlednouti. Otec pak otázal se ho: „Nevíš-li, kdo mi květiny pošlapal?“ Martínek dal se do pláče a naříkal: „Ach tatínsku, odpust mi, já jsem to se soudruhem udělal; honili jsme se za motýlem a nedali jsme pozor na cestičky.“

Rodiče napomenuli synka, aby nikdy divoce neběhal, a kdykoli co dělá, by byl opatrný. Pak vzal ho otec za ruku a pravil: „že jsi Martínkovi nezapíral, ale upřímně pravdu pověděl, a že ti toho líto, cos udělal, odpouštím tobě!“ (Opakovati.)

Přičiny a následky. Uč.: Co dělali chlapci v zahradě? — Jakými byli, že nedali pozor na cestičky? — Proč hněval se otec? — Proč ptal se přísně otec: „Kdo mi pokazil radost?“ — Proč rmoutila se matka? — Proč zalekl se synek? — Proč nepotrestal otec Martínska? — Proč mu odpustil otec? — Proč dali rodiče synkovi napomenutí? — Co pošlo z neopatrnosti? — Co povstalo ze škody? — Co se vám nelší při Martínskovi? — Co se vám líší? — Budtež i vy vždycky dítkami upřímnými a dejte si vždy pozor, abyste ničeho nepokazily!

Pamatujte si tuto průpovídku:

„Na domluvu činěnou
vyznám veždy vinu svou!“

Po té následuje čtení a reprodukce čteného článku.

Probrati článek, po němž výklad následuje.

D i s p o s i c e.

1. Úvod:
 - a) uč. nadchne žáky ku čtení a vytkne jim článek;
 - b) ž. vyhledají si článek a čtou střídavě po slovech a po větách.
2. Výklad článku:
 - a) ž. přečte větu;
 - b) uč. doptávaje se na význam, dodá k němu po případě náležité objasnění, a vyloženou větu čtou ž. ve sboru;
 - c) obsah věty opakuje jednotlivý žák a po dokonaném věcném objasnění vět usoudí žáci dobré a záhadné vlastnosti;
 - d) uč. vyvodí nějakou poučku a té učí se žáci na paměť;
 - e) po té přečte uč. vzorně článek a po něm čtou jednotliví žáci.
3. Obsah čteného článku reprodukují žáci.
4. Následuje psaní a cvičení pravopisné.

Ukázka XXXV.

Článek 23. „Opatrná Verunka“.

1. Úvod. Kdo z vás čte si rád na čítance? — Máte ve svých čítankách pěkné povídky. Jak je to hezké, umí-li žáček číst! Může se z knihy mnohem naučiti. Chcete-li si také nyní něco přečísti? — Tedy vyložte si své čítanky a najděte si čl. 22.!

2. Čtení a věcný výklad vět.

Uč.: Nyní budete čísti po větách a pozorujte, co se každou větou vypravuje. Čti A., první větu! — O kom se tu mluví? — Co se povídá o Verunce? — Kdy byla V. doma? — S kým byla V. doma? — Přečtěte všichni tu větu! — Kdo dovede tu větu opakovati?

Přečteme si druhou větu. Čti ty, B.! — Co nyní čteme o Verunce? — Něco zapáchalo. — Cím to poznala? — Co si při tom pomyslíla? — Co doutná, to ještě nehoří plamenem. — Přečtěte všichni druhou větu! — Kdo mi může celou tu větu opakovati? — Verunka měla z toho strach a obávala se, aby třeba oheň nepovstal. Co dále učinila, dovíme se ze třetí věty. — Čti C.! — Co dělala V. ve světnici? — Co by mohlo ve světnici snadno doutnat? — Ano, V. prohledala peřiny, šaty i prádlo, ale nenalezla, že by se tu co pálico. — Vstaňte a přečtěte všichni tu větu! — Kdo mi ji dovede říci bez knihy? — Zápach neprestával, ale byl stále větším. V. přála si, kdyby jen brzy její rodiče přišli! Nikdo však domu nepřicházel. Co tu dále V. činila, poví nám věta čtvrtá. Tu nám přečte D.! — Co učinila V.? — Co tu nalezla, dovíte se z páté věty. — Čti E. dále! — Ještě šestou větu přečte F.! — Co nalezla V. v kuchyni? — Na čem leželo prádlo? — K čemu tu byla hromada prádla? — Které věci to asi byly? — V kuchyni bylo plno dýmu. — Odkud vycházel dým? — Proč mohlo prádlo doutnat? — Od čeho mohlo chytiti? — Přečtěte všichni pátou větu! — Kdo ví, co tu stojí? — Co nyní ubohá V. činila, dovíme se z posledních dvou vět. — První přečte J.! — Co učinila V.? — Co učinil soused? — Souseda stálo to mnoho práce a sám musel dátí pozor, aby se nepopálil. Dobře, že ještě prádlo nehořelo plamenem. Přečtěte všichni tu větu společně! — Co by se bylo stalo, kdyby se byl soused opozdil, jest ve větě poslední. Přečti ji, K.! Kdyby se bylo prádlo zíhalo, mohlo snadno celé stavení vyhořeti. Dobře, že soused oheň udusil!

3. Úsudky o vlastnostech morálního předmětu.
Líbí-li se vám Verunka? — Ona meškala doma sama, nikam nechodila, učinila, jak jí rodiče poručili. Jaká byla V.? — Ona byla také opatrná. — Co by se bylo stalo, kdyby byla někom odešla? — Proč nehasila V. sama ohně? — Jak tedy jednala, že běžela pro souseda? — V. byla dítě poslušné, opatrné a rozumné. To poznáváte sami, a tak řekl i soused. Když se domů ubíral, potkal na

cestě rodiče V. a řekl jim: „Vy jste šťastní lidé; Verunka zachovala vám statek.“

Jak se radovali, když se doveděli, jak moudře dceruška jejich jednala! Otec, matka i cizí lidé chválili V., že byla tak poslušným a opatrnným dítětem. Budťte i vy na vše tak opatrny, a pamatujte si tuto průgovídku: „Opatrnosti nikdy nezbývá.“

§. 18.

Čeho třeba šetřiti při počátkovém učení čtením, pokračuje-li toto methodou analyticko-synthetickou, normálnoslovnou?

Učíce počátkovému čtení psaním methodou normálnoslovnou, hajíme úplně principu sestředování, by totiž vše, jak dle příbuznosti k sobě náleží, shrnovalo se v jediný souvislý celek. Učíš tomu v zásadě metoda analyticko-synthetická, a poukazují na to také čítanky obrázkové, čítanky normálnoslovné. Shledáváme tu poněkud omezený postup a uměřený materiál celkový, jímž uč. vládna naučíti má učně čísti volně, srozumitelně a správně. (Viz o tom v „Slově“ Dra A. Lindnera o zařízení Knihy malíčkých.) Zahrnuje pak v sobě souhrnné učení to následující:

- a) nazírání na předmět a rozpravu věcnou;
- b) zábavkové a přípravné kreslení;
- c) analytický rozbor slova;
- d) nazírání napsaného tvaru;
- e) napodobení téhož a psaní;
- f) tvoreni slabik a slov;
- g) čtení psaného na čítance;
- h) poznání tvaru tiskového;
- i) čtení písma tiskového;
- k) cvičení pravopisné.

Aby počátkové učení čtením dle normálních slov, vycházejíc z věcné rozpravy a kreslení předmětů, nezvrtlo se v material nakupený, ale naopak od známého k neznámému postupujíc stalo se dětem učivem zábavným, jest třeba šetřiti při tom pravidel následujících:

1. Příprava, záležející v nazírání na předmět a ve hromadném kreslení a rozkládání normálního slova — proved se v první hodině vyučování!
2. Rozprava o předmětu budiž stručna a netrvej přes půl hodiny!
3. Obrys předmětu budiž jednoduchý a napodobení téhož se strany žáků konej se pochodem analyticko-synthetickým!
4. Rozbor normálního slova a rozklad zmíněného tvaru buď vždy zevrubným a důkladným! Ve druhé hodině budiž předveden tvar a další cvičení ve čtení a psaní, jak z předu při počátkovém čtení psaním lit. B pod číslem 3., 4., 5. o psaní, čtení a o liteře tiskové zvlášť uvedeno.

Ukázka XXXVI.

Předvěsti hlásku a písmeno k dle normálního slova *rak*.

Disposice.

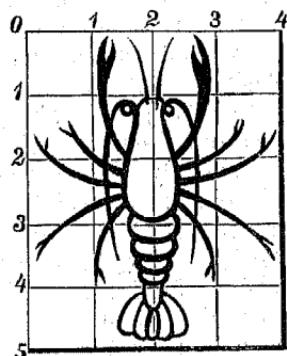
1. Úvod.
2. Výprava o raku a nazírání.
3. Řadění a náčrt na tabuli.
4. Sloučení.
5. Poučka a hádanka.
6. Kreslení raka.
7. Předvedení a rozbor normálního slova.
8. Psaní nového písmena.
9. Čtení z tabule a na čítance.

Provedení.

1. Úvod. Milé dítky! Byly jste již někdy za městem? — Co jste tam viděly? — Co bylo v rybníce? — V rybníce stála voda. Zdali též v potoce voda stála?

2. Výprava o raku. V létě šel Vojtěch se svým otcem za město; šli podle potoka. Na jednom místě seděl člověk a držel v ruce dlouhou tyč, která druhým koncem sahala do vody. Pojednou vytáhl muž z vody síťku, ve které třepetalo se podivné zvířátko. Ukáži vám je vyobrazené. — Co je to? — Co na něm vidíte? — Chyceného raka dal člověk do košika. Měl jich tam několik; všichni rozvírali klepeta a vrtěli ocásy. Vojtíšek ještě nikdy raků neviděl, proto se jich bál. Ale muž dal jednoho raka na zem a řekl: „Všimni si raka, jak poleze!“ Vojtíškovi se líbilo, že rak lezl po zpátku, a prosil otce, aby mu jednoho raka kupil. Ale otec kupil je všechny. Co s tolíka raky? pravil Vojtěch. — Otec odpověděl: Dáme si je uvařit a sníme je. Doma prohlédl si Vojtíšek raky úplně. Nápotom je matka proprala a vyčistěně do vařící vody uvrhla. Měly jste viděti, kterak se po malé chvíli raci změnili. Všichni ve vařící vodě zčervenali. Když byli raci uvařeni, rozebrala matka jednoho: oddělila klepeta, krunýř, ocas, a z každé částky vybrala masíčko, které Vojtíškovi dobře chutnalo. (Opakuje se.) — Jakou barvu má živý rak? — Jakou rak uvařený? — Které jsou části jeho těla? — Jak se pohybuje? — Kde se zdržuje? — Nyní dávejte pozor, vykreslím vám raka na tabuli.

3. Řadění. Mezi kreslením dává uč. žákům některé otázky na př.: Co má rak

v předu? — Co má rak v zadu? — Co je mezi hlavou a ocasem? — Kolik má rak noh? — Kolik páru? — Kde jsou nohy? — Čím vidí rak? — Čím chodí? — Čím stříhá? — Čím kouše? — Kde žije rak? —

Vyvolání žáci ukazují dále jednotlivé části na náčrtu a určují, kde jedna část s druhou souvisí. —

4. Sloučení. Která část těla raka je nejsilnější? — Která nejslabší? — Která je pohybliva? — Která nehybná? — Která část je nejdělsší? — K čemu má rak kousadla? — Čím se živí? — Nač má silná klepeta? — Nač pohyblivý ocas? — Kde žije? — Jaké je tedy zvíře? — Čím se brání rak? — Kterak je nám užitečný?

5. Poučka a kreslení raka. Proč proprala matka raky prve než je dala vařiti? — Proč zvařila na ně vodu? — Va vařící vodě nemohou raci dýchati; proto také hned zahynuli. V ohřívané vodě by se dlouho trápili, a to bylo by zajisté ukrutné. Nemáme zvřátek trápit, nemáme jim ubližovati. Slyšeli jste mnoho o raku; víte, že se zdržují raci ve vodě, v děrách u břehů, že mají tvrdé krunýře, umějí dobře plovat i a že lezou nazpátek. Nyní se podívám, kdo mi dovede rozluštít následující hádanku:

Podivné zvíře
vězí tam v díře;
tvrdý má kabátek,
chodí vždy nazpátek.

(Co je to?)

Vyložte si tabulky! atd. Všimněte si ještě obrázku na tabuli! (Ukazuje jednotlivé oblouky.) — Tuto — v předu je oblouk rázný a na obou jeho konecích jsou obloučky malé. Co znamenají tyto oblouky? — Oblouk však není celý; zde — uprostřed je přestávka. Proč? (Tu je trup.) Podívejte se na oblouky, které značí trup! Jsou-li také rozšířeny? (Jsou súženy.) — V kolika dílech je trup proveden? (Ve dvou.) — Odpočítejte z kraje dva čtverečky! Vynechte jeden shora a (ukazuje) — mezi druhým a třetím dílkom nasadte! — Udělejte malý zoubek! — Pak udělejte na levé straně slabý oblouk dvoudílný! Taktéž i v pravo! — Dole oba konce spojte obloučkem! — Nahoře, kde hlava končí, udělejte slabě oblouček! — V levo pod trupem, kde počíná ocas, táhněte přes jeden dílek zase oblouk! — Takový udělejte též na straně pravé. — Kolik je kroužků? — Udělejte je tak, aby jeden ode druhého byly stejně vzdáleny. Na konci této části je vějířek. — Udělejte opět na levé straně krátký, ale vypouklý oblouček! — Takový udělejte též na straně pravé! — Dole oba konce spojte obloučkem! — Dále udělejte uvnitř vějířku dva obloučky! — Nyní odměříte si horní oblouk pro klepeta! — Nasadte v levo v první řadě ve druhém dílu, a táhněte dolů do druhého půlčtverce. — Totéž učiňte i na straně pravé! — Na koncích těchto oblouků udělejte po každé straně malý oblouček! — Podobně pokračuje se u dalších oblouků v kreslení noh.

6. Předvedení a rozbor normálního slova. Učitel: Které zvíře je tuto vyobrazeno? — Co jsi to vyslovil? (Slovo.) — Kolik má slabik? — Jaké je to slovo? — Které hlásky to slyšíme? — Která je první? — Která poslední? — Co následuje po *r*? — Slovo rak vám napíši! Říkejte, která písmena mám psát! — Která písmena umíte již psát? (*r, a*). — Jednoho dosud neznáte. Kterého? — Hledte, tuto — je napsáno, pamatujte si je! Budete je také psát. Které čáry přicházejí u písmena *k*? — Žáci jmenují jednotlivé tahy. — Abyste je dobře rozeznaly, napíši vám každý tah zvlášť. — Nyní opakují žáci části písmena a uč. napisuje opět dotyčný tvar v celosti. — Žáci napodobí předepsané písmeno ve vzduchu, na lavici, a píší je též na svých tabulkách.

7. Čtení z tabule na čítance. Žáci ukazují písmeno ve slově normálním a jmenují slova, ve kterých hlásku „*k*“ slyšeli. Uč. napisuje slabiky dle normálního slova a j. paprskovitě na tabuli. Po té skládají opět ze slabik slova, a cvičí se jako v ukázce XVI. nastíněno.

P o č t y.

§. 19.

A. Rozvoj početní methody.

Idea počátkového učení počtům, která vznikla nejdříve v Německu, uznána nejprve vévodou Køthlinským, jenž okolo r. 1620. zvláštním nařízením zavedl vyučování v počtech i u dětí šestiletých. Jeho příkladem řídili se mnozí jiní a tak věci dobré dokona zjednán jest průchod.

U nás zanášel se ideou touto také Komenský, který ve svém „Informatorium“ dí: „Arithmetiky základ bude, když dítě zví, co mnoho jest a co málo; a dovede asi do 20 nebo kopy počítati, a když porozumí, co suda a co licha; a posouditi dovede, že více jest 3 než 2, a přidaje ku 3 jedno, že bude 4.“

Ku znázornění čísel používáno bylo drahně rozličných prostředků, zvláštních přístrojů atd.

Tak již Římané a Řekové učivše arithmetice, užívali abacu, na němž buď kostkami nebo kaménky výkony početní vykládali. Ve XVI. věku Adam Riese, horní úředník v Německu, sestavil zvláštní počítadlo liniiové, na jehož vrchní ploše 10 vodorovnými liniami dekadickou soustavu vyznačil: spodní prvá linie byla stupnicí jednotek, druhá desítek atd. Prostorem meziliniovým určovány byly poloviny na vyšší linii stojících jednot. Číselné obrazy řídily se počtem penízků, které se kladly buď na linie, nebo mezi ně. —

Zásluhy nynějšího počátkového učení počtům náležejí Pestalozzi, jenž objasnil formu i rozsah počátkového počítání ve spisu: „Zahl und Formenlehre“ r. 1826 a sestavil jednotkovou tabulkou, chtěje tak dětem učiniti pochopitelnými číselné veličiny. Pokusy jeho jsou ve

příčině vyučování dobrým podkladem praxi a doznaly za našeho času hojně následovníkův. Též Tillich v Dessaře projednal prakticky číselný obor prvě desítky svým „Allgemeines Lehrbuch der Arithmetik“. Ku znázornění číselných jednot užil hranolového počítadla, majícího podobu skříně se 100 čtyřstěnnými, na 10 řad od sebe oddelenými hranoly. Jednice prvě jednoty tvořily hranoly jedno-palcové, dvojky dvou-, trojky troj-, desítky desipalcové. Počítadla Tillichova užívalo se v Německu do sta let.

Mnohem praktičtější jest počítadlo ruské, které dle domnění mnohých bylo z Číny přineseno. Toto znázorňuje soustavu dekadickou a hodí se spíše pro třídu vyšší; obsahuje sto po 10 na každém drátku navlečených jednic.

Novější oblíbený přístroj k názornému počítání jest počítadlo knoflikové, došedší teprve r. 1860. valného rozšíření z Berlína.

U nás zavedl je a rozmnožil v Praze vzorný učitel V. Vlk.

Též Prauskoovo kuličkové počítadlo s kolmými tyčemi a Willeovo rozkladné počítadlo k rychlové, záležející ze 100 různobarevných kostek, doznaly hojněho užití.

Méně zdařilá jsou dále vídeňská počítadla hůlkové a kuličkové, skládající se z nakloněné, zeleně natřené, zdélí 12 dm, zšíří 3 dm rozvírající se roviny; z nichž první na 20 vedle sebe položených hůlek, druhé také na 20 bílých koulí zřízeno jest.

Další šířitelé názorného počítání jsou: Schmid, Stefani, Türk. Též Diesterweg a Heuser svou r. 1829 sepsanou metodickou rukojetí velice k rozvoji věci té přispěli.

Zásluhy o vytříbení methody počátkového učení počtům připisují se též: Scholzovi, Stubovi, Strehlovi, Grubeovi, Kehrovi, Wiedemannovi, Henschlovi, Dru. Lindnerovi a r. Dru. Močnikovi.

Starí učíce počítati hověli více mechanismu. Nezáleželo jim mnogo na tom, zdali žák učivo rozumem chápal, jen když formule a pravidla dovedl doslově odřískávat. Domnívavše se, že základem všeho je odřískávání sčítanek, odčítanek a násobilek, mořili jimi žáky každodenně. Patrno z toho, že žáky nevzdělávali a zásad vyučovatelských naprostě neznali.

§. 20.

B. Metoda počátkového učení počtům.

Počátkovým učením počtům rozumíme učení, jež žák v malém, snadno pochopitelném oboru číselném, dle skutečných věcí poznává a povlovně do praktického života je přenáší. Věouce, že jen konkrétní učivo v prvém školním roce žáky vzdělává, obejdeme se proto v počítání bez všelikých formulí a probereme jen tolik, kolik slabým vlohám začátečníků na snadě býti může.

Vycházejíce vždy od názoru, ukážeme jim věc a na kolikosti jednic vyložíme pojemy, k němuž zároveň i číslici připojíme.

Methoda počátkového učení počtům má být přirozená, geneticko-analytická, forma akroamatická, z počátku deiktická a zkoušecí. Nejprve zabývá se žák číslem samotným, jež bud knoflíky na počítadle, nebo jinými stereotypními pomůckami skládá, podruhé totéž naproti předchozím číslům staví, je též do jisté míry rozkládá a posléz poznáne do praxe života přenáší.

Jest pak počítání bud ústní, bud písemné a zároveň prosté a užité.

Prostě počítá ten, kdo k daným výkonům přímo výsledky dokládá; na př.: Kolik kr. jest 7 kr. a 3 kr.? Kolik jest 7 bez 3? atd. Výkony mohou záležeti buď z čísel pojmenovaných nebo bezjmenných.

Užité počítání spočívá v osnově a podání příkladů; vymáhajíc na žácích duševní činnost, ukládá počítajícím, aby příklad smyslem pojali, děle si jej pamatovali, číselné poměry posuzovali, početní výkony sestavovali a o všem odůvodněné výsledky pronášeli.

Příklady buděž důkladné, nikoli přehnané, hledané, nikdy povrchní neb ovšednělé; jsouce slovem poučné, vybrané, zajímavé a přiměřené mají rozličné početní obraty uváděti a o věcnou stránku učiva se opíratí.

Povrchním jest příklad, který nejsa vybraným rozumu dítěte nevzdělává, aniž samočinnost dětí budí. Tak se stává: Muví-li učitel brzo o Karlíčkovi, Venouškovi, Márince, brzo o hruškách, jablkách, ořechách, kolik kdo jich totiž dostal, rozdal nebo pojedl.

Ovšednělé příklady jsou ty, kterými se děti snadno k netečnosti svádějí, poněvadž se takové snad bezpočtukrát opakovaly.

Přehnaný bývá příklad složitý, příliš vystrojený a dlouhý; jako na př.: Které číslo obsahuje čtvrtý díl z 8mi Škrát? Kolik 2kr. housek můžeš za 10 kr. si koupit, aby ti ještě 4 kr. zbyly?

Zahrnuje-li v sobě daný příklad mimo přičinu věcnou také přičinu dobnou, ze které i momenty mravní vystupují, tvrdíme, že příklad takový jest hledaným a poučným; na př.: Kdo z vás byl již někdo na jahodách? Chudý hošek šel do lesa na jahody; nasbíral jich 1 litr; pak je prodal a utřízl za ně desetník. Kolik stálo půl litru jahod? — Tak učinil i druhý den, a radoval se, že mu peněz přibylo. Byl bedliv a vážil si výdělku. Kolik peněz utřízl za všecky jahody?

Vybírajíce příklady užijme osnov jen poutavých a pokračujme od nejbližšího okolí žáka t. j. školy k domu otcovskému; posléz i praktického života si všimněme!

Zajímavý jsou příklady osnované formou povídek, poněvadž uvádíme jimi dětem na paměť předměty užitečné, vzácné, v pospolitém životě potřebné.

Přiměřené a logicky správné jsou příklady, v nichž myšlenkové pochody ukazují ke skutečnosti dítěk a stručným slovem paměť a vtip nikterak nepřepínají.*)

*) Dobré příklady jsou ty, které dalšího rozšiřování připouštějí.

Pomůcky počítání jsou: „Vlkovo počítání pro první školní rok;“ Dra. Lindnera „Počítání v obrazích;“ Hübnera „Obrazné počítání do dvanácti;“ Potůčka „Obrázková početnice.“

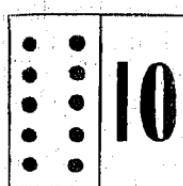
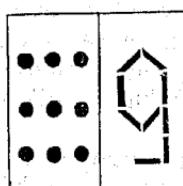
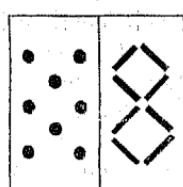
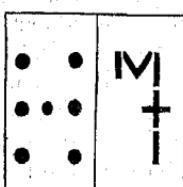
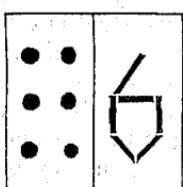
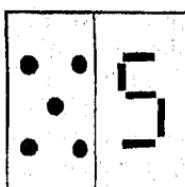
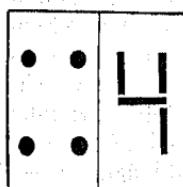
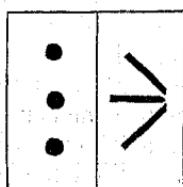
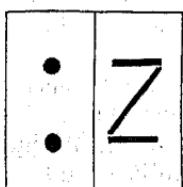
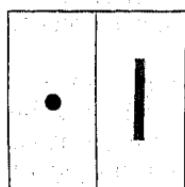
Sestavovati názorné řady z knoflíků nebo z čar na tabuli neschvaluje se ze příčin mnohých, neboť:

1. řadové jednice zvláště při číslech vyšších jsou-li vedle sebe umísteny, splývají v mlhavé čáry a neposkytují dětem určitého názoru;

2. nesnadno jest ze vzdálí při vyšších číslech na př. od 5ti výše rozeknat počet vřaděných jednic;

3. uvádějí žáky do rozpaky a zdržují je v rychlém čtení znázorněných čísel;

4. unavují žáka neustálým přepočítáváním a jsou mu více na škodu než ku prospěchu. Z té příčiny upozornil Buson a po něm Kehr na obrazné skupiny, kterými lidé již za nepamětných dob znamenali hrací kostky a karty. U nás přijali je Dr. Lindner a Dr. Močník, kteří uvádějí názorné psaní čísel typicky. Číselné obrazce č. skupiny a typické číslice jsou tyto:

Poskytuji žákům výhod následujících:

1. znázorňují zajisté číslo o sobě zaokrouhlené i jeho jednotu v jasném přehledu uvádějí;

2. jsouce nápadnými svým sestavením pozývají žáky k bedlivé pozornosti;

3. podporují žáky v samočinnosti a usnadňují rychlé čtení znázorněných veličí;

4. svou rozmanitostí vzbuzují dojem lahodný a neobtěžují žáků přepočítáváním důmyslně sestavených jednic.

§. 21.

C. Přehled methodického rozboru čísla 5.

(Dle Henschla, Grube-a a Močníka.)

1. Henschl předesýlá všeestrannému počítání jistou propravu chtěje tak žáky přispůsobiti, by se u věci samé rozhledli a v pozornosti poněkud utvrdili. Pokládaje jednotlivá čísla v jich rozsahu za učlánkované a k sobě náležející veličiny, počítá do deseti po jedné, dvou, třech atd. v postupných výkonech za sebou jako: přičítáním, menšením, násobením a dělením. Dle postupu Henschlova:

a) přičítáním.

$$\begin{array}{ll} 2 = 1 + 1 & 4 = 1 + 2 + 1 \\ 1 + 1 = 2 & 1 + 2 + 1 = 4 \\ 3 = 1 + 1 + 1 & 5 = 1 + 1 + 1 + 1 + 1 \\ 1 + 1 + 1 = 3 & 1 + 1 + 1 + 1 + 1 = 5 \\ 3 = 2 + 1 & 5 = 4 + 1 \\ 1 + 2 = 3 & 1 + 4 = 5 \\ 4 = 1 + 1 + 1 + 1 & 5 = 3 + 1 + 1 \\ 1 + 1 + 1 + 1 = 4 & 3 + 1 + 1 = 5 \\ 4 = 3 + 1 & 5 = 3 + 2 \\ 3 + 1 = 4 & 3 + 2 = 5 \\ 4 = 2 + 2 & 5 = 2 + 2 + 1 \\ 2 + 2 = 4 & 2 + 2 + 1 = 5 \end{array}$$

atd. do deseti.

b) menšením.

$$\begin{array}{ll} 1 - 1 = 0 & 2 - 2 = 0 \\ 2 - 1 = 1 & 3 - 2 = 1 \\ 2 - 1 - 1 = 0 & 4 - 2 = 2 \\ 3 - 1 = 2 & 4 - 2 - 2 = 0 \\ 3 - 1 - 1 = 1 & 5 - 2 = 3 \\ 3 - 1 - 1 - 1 = 0 & 5 - 2 - 2 = 1 \\ 4 - 1 = 3 & \text{atd.} \\ 4 - 1 - 1 = 2 & 3 - 3 = 0 \\ 4 - 1 - 1 - 1 = 1 & 4 - 3 = 1 \\ 4 - 1 - 1 - 1 - 1 = 0 & 5 - 3 = 2 \\ 5 - 1 = 4 & \text{atd.} \\ 5 - 1 - 1 = 3 & \\ 5 - 1 - 1 - 1 = 2 & \\ 5 - 1 - 1 - 1 - 1 = 1 & \\ 5 - 1 - 1 - 1 - 1 - 1 = 0 & \text{atd.} \end{array}$$

c) násobením.

$$1 \times 1 = 1$$

$$2 \times 1 = 2$$

$$3 \times 1 = 3$$

$$4 \times 1 = 4$$

$$5 \times 1 = 5$$

atd.

$$1 \times 2 = 2$$

$$2 \times 2 = 4$$

$$3 \times 2 = 6$$

$$4 \times 2 = 8$$

$$5 \times 2 = 10$$

atd.

$$1 \times 3 = 3$$

$$2 \times 3 = 6$$

$$3 \times 3 = 9$$

$$4 \times 3 = 12$$

$$5 \times 3 = 15$$

atd.

d) dělením.

$$\frac{1}{2} z 1 = \frac{1}{2}$$

$$\frac{1}{2} z 2 = 1$$

$$\frac{1}{2} z 4 = 2$$

atd.

$$\frac{1}{3} ze 3 = 1$$

$$\frac{1}{3} ze 6 = 2$$

atd.

$$\frac{1}{4} ze 4 = 1$$

$$\frac{1}{3} z 5 = 1$$

atd.

2. Grube pokládá každé číslo o sobě za uzavřenou a na jiném čísle nezávislou veličinu samostatnou, a neváže se na nějakou předchozí propravu; přistupuje přímo ku všeestrannému počítání a řídí se způsobem následujícím:

- skládá číslo vycházejí ode známé již veličiny postupně po jedné, dvou, třech atd. výše;
- složené číslo opět po jedné, dvou, třech atd. na nižší míru rozkládá;
- posléz jeho číselnou hodnotu s nižšími jednotami porovnává.

Rozbor čísla „5“ dle Grube-a.

a) $1 + 1 + 1 + 1 + 1 = 5$

$$5 \times 1 = 5$$

$$5 - 1 - 1 - 1 - 1 = 0$$

$$1 v 5 \text{ jest } 5$$

$$\frac{1}{5} z 5 = 1$$

b) $2 + 2 + 1 = 5$

$$2 \times 2 + 1 = 5$$

$$5 - 2 - 2 = 1$$

$$2 v 5 = 2(1)$$

$$\frac{1}{2} z 5 = 2\frac{1}{2}$$

c) $3 + 2 = 5$

$$1 \times 3 + 2 = 5$$

$$5 - 3 = 2$$

$$3 v 5 = 1(2)$$

$$\frac{1}{3} z 5 = 1\frac{2}{3}$$

d) $4 + 1 = 5$

$$1 \times 4 + 1 = 5$$

$$5 - 4 = 1$$

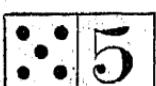
$$4 ve 5 = 1(1)$$

$$\frac{1}{4} z 5 = 1\frac{1}{4}$$

3. Močník přidržuje se propravy Henschlové řídí se dále postupem Grubeovým. Postup ve příčině vyvozování rovnic dle Močníka ještě následující:

- přičítá jednoty k jednotám oborem první i druhé desítky, jako: $1 + 1$ atd.;
- odčítá jednoty od jednotek v oboru první a druhé desítky, na př. $2 - 1$;
- doplňuje daný počet jednotek číslem neznámým, $3 = 2 + \cdot$;
- rozkládá daný počet na 2 nebo více členův.

Vzorec dle Močníka.

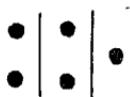
$$1 + 1 + 1 + 1 + 1 = 5$$

$$5 \times 1 = 5$$

$$5 - 1 - 1 - 1 - 1 = 0$$

$$1 \vee 5 = 5$$

$$\frac{1}{5} z 5 = 1$$

$$2 + 2 + 1 = 5$$

$$2 \times 2 + 1 = 5$$

$$5 - 2 - 2 - 1 = 0$$

$$2 \vee 5 = 2(1)$$

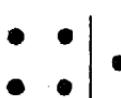
$$3 + 2 = 5$$

$$2 + 3 = 5$$

$$1 \times 3 + 2 = 5$$

$$5 - 3 = 2$$

$$3 \vee 5 = 1(2)$$

$$4 + 1 = 5$$

$$1 + 4 = 5$$

$$1 \times 4 + 1 = 5$$

$$5 - 4 = 1$$

$$4 \vee 5 = 1(1)$$

$$5 = 4 + \cdot$$

$$5 = 3 + \cdot$$

$$5 = 2 + \cdot$$

$$5 = 1 + \cdot$$

$$5 \vee 5 = 1$$

Methodický postup dle Močníka jest:

- z grafického označení povstalé číslo jest představitelem názoru a číslice zároveň;
- číselný obrazec ruší se dle potřeby, jak sklad a rozklad čísla toho připouštějí;
- po grafickém počítání sestavuje se číslo opět z prostředků stereotypních;
- žáci představují si předměty a počítajíce je vyvozují prostě rovnice;
- po prostém vyvození rovnice následuje příklad užity, a po prvých rovnicích s jedničkou též psaní běžné číslice;
- žákům jest napodobiti číslici běžnou;
- typická číslice zaměňuje se číslicí psanou, načež pokračuje se, dokud rovnice z celého čísla vyvozeny nejsou;
- žáci čtou napsané rovnice a dokládajíce smazané výsledky cvičí se v rychlém počítání;
- žáci opisují a řeší napsané rovnice z tabule;
- konečně řeší z početnice dané úkoly.

Grafické znázornění a rušení číselného obrazce neskýtá žákům jasného ponětí o číslu tou měrou, jako když se stálý číselný obrazec na počítaadle ponechá a dle potřeby jinobarevnými knoflíky doplňuje.

Počítaadro jest nejpřednějším prostředkem znázorňovacím; od tohoto tedy vycházejme a opřejme se o ně zvláště při počítání názorném. Sestupujíce odtud ku věcem pohyblivým představíme též číslo graficky a pro rozmanitost i předměty někdy načrtneme. První třída zlomků nerozeznává.

Uvádí-li početnice Močnikova značky $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ a p., mímí se tím také prosté dělení jistého počtu dělitelných jednotek, nikoli však zbytků částí jednotky. Také psaní dělitele v podobě obecného zlomku, pak zbytečných písmen a slabik při měření, jak uvedeno je v první početnici, nelze odůvodnit. Jdeť tu předem o jasné ponětí čísel dle názoru více, než o nějaké obtížné čtení označených zlomků a žákům zvlášt na počátku, neznámých písmen a slov.

§. 22.

D. Praktická část přípravná.

a) Přehled jednotek od 1—5.

Disposice:

1. Jmenovati věci ve školní světnici.
2. Tvořiti řadu ze 5 žáků přičítáním jednoho ke druhému.
3. Počítání žáků v řadě a označení jich čárkami na tabuli.
4. Počítati od 1 do 5 špalíčky, kostkami, hůlkami, čárkami a prsty.
5. Tvořiti řady ze špalíčků, hůlek, z knoflísků na počítadle a čisti řady vzestupmo i sestupmo.
6. Čtení mimo pořadí na věcech skutečných i načrtnutých.
7. Zkráceně vycíti řady nejmenovaných předmětů.
8. Počítati po jedné do 5 bez názorův.

Ukázka XXXVII.

1. Úvod. Uč.: V naší školní světnici jest mnoho věcí. Kdo z vás dovede je vyjmenovat? — Které věci jsou na podlaze? — Které visí na stěně? — Kdo sedí v lavici? — V lavicích sedí mnoho žáků. Spočítáme si, kolik je žáků v každé lavici! (Učitel ukazuje na jednotlivé žáky a počítá je nahlas; ostatní žáci říkají po něm): Jeden žák, — dva žáci, — tři atd.

2. Tvořiti řadu z 5 ž. přičtením jednoho ke druhému. Uč. vystaviv 5 žáků před lavice praví: Přesvědčíme se, kolik žáků stojí před lavicemi. Kdo mi je dovede spočítati? — Kdo ještě? — Počítejte je všichni! — Vyvolav jednoho ž. ke stolu táže se ostatních: Kolik žáků jest u stolu? — Káže jinému postaviti se vedle praví: Počítejte tyto žáky! atd. do pěti.

3. Řadové označení žáků čárkami na tabuli. Uč. dá v řadě stojící žáky spočítati a značí zároveň po přičtení jednoho žáka svislou čárku křídou na tabuli. Po té dá žákům čárky na tabuli do 5 spočítati.

4. Počítati předměty, okna, školní lavice, vyložené špalíčky, kostky, hůlky a na tabuli napsané čárky, tečky, křížky atd. — Vyzve dále žáky: Kdo chce vykládati špalíčky? — Postav 2 podle sebe! — Polož 3 vedle nich! — Postav 4, polož 5 atd. — Kdo chce dělati čárky, — křížky, — tečky na tabuli? — Kolik oken má světnice? — Děti počítají pro sebe a říkají nahlas: Naše školní světnice má 3 okna. — Pojd N. a udělej z kostek hromádky! — Udělej hromádku ze 2, ze 3 atd. Jiný ž. vykládá hůlky atd. — Vykreslete si na tabulkách hůlky! Vykreslete jednu svislou, — opodál 2, 3 atd. — Ukažte pravou ruku! — Počítejte, kolik prstů máte u pravé ruky! — Počítejte prsty u levé ruky!

5. Tvořiti řady z předmětův a čísti j.e. Ukažte mi pravou ruku! — levou ruku! — Ukazuje na prsty a táže se: Jak jmenují se tyto, přední články ruky? — (Ž. prsty.) — Co umějí! — A co vše v kuchyni udělaly! Ten — (palec) vařil, ten — (ukazováček) smažil, ten — (prostřední) pekl, ten — (mezenec) jedl, na toho — (malísk) se nedostalo. Co udělal palec? — Co ukazováček? — Co prostředník? — Co mezenec? — Na koho se nedostalo? — Na to udávají žáci postupně i sestupně počet předmětův: To je jeden knoflík, to jsou 2 knoflíky, to tři atd. do 5 a nazpět. Tu je 5 knoflíků, tu 4 knoflíky atd. do jedné. — Zkrácené čtení řad: To je jeden, to jsou 2, to jsou 3 atd. a nazpět.

6. Cvičení mimo pořadí. Vyvolaný žák ukazuje na počítadle oznamenou mu řadu knoflíků. Pak ukazuje učitel sám a žáci ve sboru odpovídají. Ke cvičení paměti velí učitel: Zavřete oči! — Co takto žáci učinili, sejme učitel s počítadla jednu řadu knoflíků řka: Hledte na počítadlo, jsou-li tu všechny řady? — Kolik knoflíků chybí? — Kdo ví, na kterém místě scházejí? — Pojd N., zastrč je kam nálezejí atd. — Pojd B., vykresli na tabuli svislou čárku! — Udělej pod ní ještě 2 svislé, 3 atd. až do 5. — Na vykreslené řady čárek žák ukazuje a kolik v každé řadě jest, krátce vysloví: jedna, 2, 3 atd. i naopak. — Totéž provede se i s hůlkami, tečkami, křížky a p.

7. Prosté čtení číselných řad: a) knoflíků na počítadle a čárek z tabule. Zde jest jeden, zde dva atd. vzestupmo i sestupmo. — b) Zkráceně vyčísti i jiné řady včefi, na něž učitel ukazuje, na př. lavice, tužky, prsty, klobouky a p.

8. Zkrácené vyčtení číselných řad bez názorův. — Uč.: Vyslovujte čísla od 1—5! Také čísla od 5 dolů! — Vykreslete si na tabulkách 5 čárek! — Složiv ze 5 špalíčků křížek táže se: Co je to? — Z čeho jest křížek složen? — Kolik má špalíčků? — Kdo z vás umí také křížek vykreslit? — Vykreslete si tedy (udělav sám vzorek na tabuli) takový křížek na svých tabulkách!

b) Rozesnávati pořadí jednot a řaditi tyto u jednoty vedlejší.

Disposice.

1. Uč. zopakuje čtení řad na počítadle.
2. Ž. rozeznávají číslo vřaděné.
3. Uč. sestaví některou řadu a ž. udávají čísla řadová.
 - a) Ž. udávají vedlejší jednoty dle jednot vymezených.
 - b) Uč. vymezí některou jednotku ze řady a žáci dokládají, kolikátá věc chybí.
 - c) Ž. sami vymezují jednoty t. j. řady, pak jednotky ze řady a určují opět jednoty vedlejší.
 - d) Opakování a cvičení.

Ukázka XXXVIII.

1. Opakovati. Uč.: Na jednom dvoře bylo 5 ovcí. Stály u vrat a čekaly, až jim pasák vrata otevře. Nejstarší stála napřed u samých vrat, ostatní za ní, jedna za druhou. Ukáži vám to na počítadle. — Nyní utvoří řadu 5, a žáci počítají po jedné. — Za chvíli přišel pasák, otevřel vrata a přední ovce vyšla. — Na to páty knoflík z řady vyndá a zastrčív jej o něco niže do počítadla v pravo, táže se: Kolik oveček bylo na dvoře? — Kolik jich vyšlo ze dvora? — Kolik jich zůstalo ještě na dvoře? — a tak pokračuje až k jedné. Žáci odpočítávají při tom po jedné.

2. Rozeznávati číslo vřaděné. Uč. sestaví z 5 knoflíků postupně řady na počítadle a žáci ukazují hůlkou volenou řadu. Po té ukazuje uč. sám a žáci dotyčnou řadu jmenní: To jest jeden —, to jsou tři atd. To jsou 2, — to jsou čtyři atd. — Nyní otáže se uč.: Která řada je před pátou? — Která přede čtvrtou? atp. — Kolik následuje po jedné? po dvou? atd. Podobně i mimo pořadí.

3. Rozeznávati čísla řadová.

a) Vystaví 5 žáků před lavice řka: Zde před lavicemi stojí několik žáčků; spočítejte je! — Tento — je žák první, tento — druhý atd. Naopak: tento — jest žák pátý, tento — čtvrtý atp. — Ukažte na žáka prvního! — druhého atd. Naopak: Ukažte na žáka pátého! — čtvrtého! — I mimo pořadí! — Zde — jest lavice první, — zde — druhá, — třetí atd. a naopak. — Ta — jest hůlka první, — ta — druhá atd. — tato pátá a naopak. — Rovněž provede se i s knoflíky na počítadle.

Zkráceně části pořadný předmět, jako: kolíky na hrabičkách, okna, tabule, klobouky, prsty, čárky atd.

b) Žáci řískají o sobě, kolikátým který je v lavici: Já jsem první, — já druhý, — já třetí atd. — a naopak. — Uč. se táže: Kolikátým je v lavici A., — B., — C. — atd. — nebo: První žák ve druhé lavici vstane! — Třetí žák v první lavici vstane! — atd. — Všichni první žáci vstanou! — Druzí! atd.

Totéž pomocí čárek, křížků, kroužkův a p., které uč. jednou ve sloupci kolmém, po druhé v řadě vodorovné na tabuli píše.

c) Ukazovati jednotlivě vřaděné věci, kolikátou která jest a mezi kterými jest. Udati žáky v pořadí a kde ten který je vřaděn atd.

d) Opakovati: Kolik následuje po jedné? — po dvou? atd. — Kolik před 4, 5 atd.? — Kde stojí 2? — Kde 3? atd. a naopak: Čtyři stojí mezi 5 a 3 atd.

Cvičení mimo pořadí: Po kterém čísle následuje číslo 5? — 3? — 4? — 2? — Přede kterým číslem stojí 1? — 3? — 2? — 4? — Mezi kterými čísly stojí 3? — 4? — 2? — Ukažte řadu, která stojí po řadě čtyř! — Která po řadě tří? atd. Pojd N. —, odejmi řadu, která stojí mezi pěti a třemi! Kolik je to? atd.

§. 23.

Praktická část.

Všeestranně probrati některé číslo.

Methodický postup rozboru jistého čísla.

Disposice.

1. Tvořiti číslo:
 - a) uč. vymezí poslední číslo a skládá na počítadle číselný obrazec;
 - b) žáci stanoví určitý počet předmětů;
 - c) číslo značí se graficky tečkami.
2. Sklad a rozklad čísla jednotkou a číslem předešlým:
 - a) žáci opakují počet skládaných věcí;
 - b) žáci vyjadřují počet nejmenovaných věcí a představují sobě jiné;
 - c) uč. vypozuje rovnice a píše je na tabuli;
 - d) napsané rovnice čtou po něm též žáci;
3. Ž. představují si předměty:
 - a) kde určité množství předmětů pohromadě;
 - b) řeší prosté výkony;
 - c) řeší dané příklady.
4. Předvedení a psání číslice:
 - a) typický obraz číslice;
 - b) běžná číslice;
 - c) napodobení a psání číslice;
 - d) jmenování věcí, číslic označených;
 - e) uč. zamění typické značky číslic běžnou.
5. Jedna a číslo předposlední sčítancem i násobkem:
 - a) dle názoru;
 - b) dle grafických značek;

- c) dle pomyslu;
 - d) vývoj psaní a čtení rovnice;
 - e) prosté a užité příklady.
6. Jedna a číslo předešlé menšítem a měrou čísla.
 7. Měření čísla.
 8. Dělení čísla.
 9. Počítání rychlé.
 10. Počítání písemné.

Ukázka XXXIX.

E. Všestranně probrati číslo 4.

1. Tvořiti číslo. Uč. zastrčiv do počítadla 3 bílé knoflíky

○ řekne: Kolik knoflíků je na počítadle? — Kolikrát jsou tu
○ ○

3 knoflíky? — Kolikrát mohu ze 3 knoflíků dva odejmouti? — Kolikrát jest po 1 knoflíku na počítadle? — Ukazuje 1 červený knoflík tāže se, kolik je to kn.? — Kolik knoflíků je na počítadle? — K těmto 3 přidám ještě 1. Jsou-li na počítadle samotny 3 knoflíky? — Kolik jsou 3 knoflíky a 1 knoflík? — Opakuj to N.! — Všichni! — Ukáže 3 kostky: Kolik je tu kostek? — Tuto mám ještě jednu kostku. — Kolik jsou 3 kostky a 1 kostka? — Všichni! — Ukazuje 3 hůlky: Kolik je tu hůlek? Zde jest ještě 1 hůlka! Kolik hůlek jsou 3 hůlky a 1 hůlka? — Všichni! — Napsav na tabuli 3 svislé čáry tāže se, kolik čar vykreslil? — Jaké čáry? — Kolik svislých čar jsem vykreslil? — Opodál vykreslil ještě jednu šíkmou: Jsou tu jen 3 čáry? — Jsou tu 3 čáry a 1 čara. Kolik jsou 3 čáry a 1 čára?

2. Čísla 3 a 1 proti číslu 4.

Sklad a rozklad. Nyní počtejme, o čem jsme si povídali. (Ukazuje a žáci počítají.) 3 knoflíky a 1 knoflík jsou 4 knoflíky; 3 kostky a 1 kostka jsou 4 kostky; 3 hůlky a 1 hůlka jsou 4 hůlky; 3 čáry a 1 čára jsou 4 čáry. Vynechte jména věcí a vyslovte jen čísla!

(Ž. $3 + 1 = 4$.) Všichni! — Napíši to na tabuli: $3 + 1 = \bullet \bullet$

Přečti A., co jsem napsal! — Všichni! — Uč.: Na tabuli jsou 4 knoflíky. — Kolik je to jinak? — (Ž. $4 = 3 + 1$.) Uč.: Napíšeme si to: $\bullet \bullet = 3 + 1$. Přečti to B.! — Všichni!

3. Žáci představují si předměty: Kolik jsou 3 žáci a 1 žák? — 1 žák a 3 žáci? — 3 lavice a 1 lavice? — 1 lavice a 3 lavice? — 3 krejcery a 1 krejcar? — 1 krejcar a 3 krejcery? — 3 vojáci a 1 voják? — 1 voják a 3 vojáci? — 3 archy a 1 arch? — 1 jablko a 3 jablka? — Jdou 4 vojáci;

napřed jde 1 a za ním ještě několik. Kolik vojáků jde požaduj? — Běželi 4 zajíci; napřed byli 3. Kolik zajíci bylo vzadu? (Ž. 1) atd.

Žáci hledají, kde čtvero věcí pohromadě. Uč.: Kolik noh má kůň? (kolik vůl, ovce, pes, kočka, atd.) Která věc má také 4 nohy?

Užité počítání. Uč.: Otec šel se synkem ke kloboučníkovi; koupil mu klobouk. Kloboučník ukázal jim 3 klobouky bílé a 1 klobouk černý. Kolik klobouků? — Zahradník prodal 3 sazenice švestkové a 1 stromek ořechový. Kolik jich prodal? — Kterak to víš? — Vozka sjel s cesty a rozlámal vůz, u kterého jen jedno kolo se neporouchalo. Kolik kol roztržilo? — Kterak to?

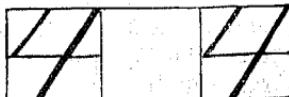
4. Předvěsti číslici 4.

a) typický obraz. Uč.: Abyste mohli znamenati 4 věci, naučím vás psati číslici. Hleďte na tabuli! Udělav čárku svislou táže se: Co jsem vykreslil na tabuli? — Jakou? — Hleďte na tuto čárku! — Učiniv od této vodorovnou táže se: Co jsem nyní vykreslil? — Jakou? — Kde se nalézá tato od čárky prvé? — Hleďte na obě tyto čáry! Přidělám k nim ještě dvě. Vykresliv 2 čáry svislé táže

se: Kolik čárek jest nyní na tabuli? (Ž. 4.) Toto značí nám čárky čtyři.

b) Napodobiti běžnou číslici. Dávejte pozor, napiši vám číslici: 4. Jak se jmenejí ta číslice? Z počátku udělal jsem čárku shora dolů. Jaká je ta čárka? — Jaká je ta druhá? atd. Učíte prstem ve vzduchu první tah, druhý a třetí! Pište čtyřku na laviči! Taktuje 1, 2, 3. Vyndejte si tabulky a pište kaménkem! Napište čtyřku do prostřed tabulky! Nasadit! 1, 2, 3. Prohlídka psaného.

c) Psati číslici. Uč. nakresliv na tabuli 3 čtverečky podle sebe, ukáže žákům poměr jednotlivých tahů, vepsaných do čtverce a žáci píší čtyřku do sítí čtverečkované, jako:

d) Na čem bývá psána obyčejně 4? — (Ž. na 4krajcaru, na domě, na listě ve knize, na hodinách.) Proč říkáme čtyřkrajcar? —

Nyní opište si vše z tabule. Čti N., první řádku! ($\bullet \bullet = 3 + 1$)

Místo těch 4 teček napiši čtyřku. (Učiní.) Přečti to nyní! Opište si to! ($4 = 3 + 1$.) Podobně pokračuje dálé ($3 + 1 = 4$), ($4 = 1 + 3$), ($1 + 3 = 4$). Opsané rovnice čtou žáci opět.

5. Jedna sčítanecem a násobkem. (Sklad a rozklad a sčítanec 1.) Uč.: A. pojď k tabuli a zastrč 4 bílé knoflíky do počítadla! Říkej, kolik knoflíků zároveň do počítadla zastrčíš! — Kolik je to knoflíků? — Pojd' ty B. ke stolu, postav 4 kostky na stůl podél hrany a říkej kolik kostek stavíš! — Pojd' Y. k tabuli a nakresli tu to v levo 4 křížky vedle sebe a vyslovuj! — Pojd' C. k tabuli, napiš 4 jedničky a udělej za každou stojatý křížek! — Čti co jsi napsal! — Kolik je jich? — Kolik knoflíků je na počítadle? — Nyní má žák sečítati: 1 knoflík a 1 knoflík jsou 2 knoflíky, a 1 knoflík jsou 3 knoflíky, a 1 knoflík jsou 4 knoflíky. Sečti N. také

kostky! — Jiný žák sečítá křížky atd. Vynechte jména těch věcí a sečtěte pojedně do 4! — Řekněte tak všichni! — Teď si to napišeme! Přečti N., co jsem napsal! — Sčítajte 4 po jedné! — Napíši to na tabuli. Řekni N., co mám psát! Čti B. — co jsem napsal! — Čtěte všichni!

Příklady: Otec dal Janovi 1 kr. na papír, 1 kr. na péró a 1 kr. na tužku a 1 kr. na kamének. Co si měl Jan po krejcaru koupiti? — Kolik krejcarů dal otec Janovi? — Kuchařka koupila maso: 1 kg hovězího, 1 kg vepřového, 1 kg skopového a 1 kg telecího. Kolik vážilo vše dohromady? — Jak to vás? — Rolník vezl do mlýna obilí: 1 Hl pšenice, 1 Hl žita, 1 Hl ječmene a 1 Hl kukurice. Které obilí vezl do mlýna? — Kolik Hl obilí vezl rolník do mlýna?

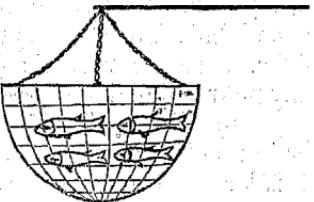
Násobek jedna a čtyři. Kolik knoflíků je na počítadle? — Ukaž jedenkrát 1 knoflík! — Ukaž opět jedenkrát 1 knoflík! — Kolikrát jsi na knoflík ukázal? — Na kolik knoflíků jsi ukazoval? — Kolik je 2×1 knoflík? — Ukaž ještě na třetí knoflík! — Kolikrát jsi po 1 knoflíku ukázal? — Kolik jest 3×1 knoflík? — Ukaž ještě na 4. knoflík! — Kolikrát jsi po 1 knoflíku ukázal? — Kolik jest 4×1 knoflík? — Vydav z kapsy 1 krejcar táz se: Co jsem učinil? — Kolikrát 1 kr. jsem vydal? — Položiv týž kr. na stůl táz se: Co jsem učinil? Kolikrát jsem položil 1 kr? — atd. až do čtyř! — Kolikrát po 1 kr. jsem již vydal? (Ž. 4krát.) Pojd a napiš tuto — v levo čtyřku! — Kolikrát napsal jsi jednu čtyřku? — Kolikrát jest tuto — na stole po jednom kr.? — Jdi D. k tabuli, napiš pod čtyřku tolíkrát jednu čárku, kolik kr. je na stole! — Napíši to na tabuli: ($4 = 4 \times 1$). Čti N., co jsi napsal! — Všichni! — Kolikrát 1 jsou 4? — I to sobě poznamenáme! — Čti E., co jsem napsal! (Ž. $4 \times 1 = 4$). Vstaňte! tleskněte 4krát! Vyslovte 4krát po jedné! — Kolik kostek leží na stole? — Kolikrát 4 kostky jsou na stole? — Co jest ještě na stole? — Kolikrát jsou tu 4 kr.? — Tuto — mám peníz. — Znáte tento peníz? (Čtyřkrejcar.) Kolik kr. platí 4krejcar? — Chci si zaří vyměnití krejcery. Kolikrát 4krejcarey mohu si zaří vyměnit? — (Jednou.) Kolik je jedenkrát 4? — Poznamenáme si to na tabuli: $1 \times 4 = 4$. Čti to C.! — Všichni!

Užité počítání. Služka nosila vodu. Šla čtyříkrát s putnou ku kašně a po každé vylila vodu do štoudve. Kolikrát byla služka pro vodu? — Kolikrát po jedné putně přinesla? — Kolik je 4×1 ? Napiš to F. na tabuli!

6. Číslo 1 a 3 menšítelem a měrou čísla. Kolik knoflíků je bílých? — Kolik červených? — Tento — červený odejmu. Kolik knoflíků bych odejmusal? — Bez kolika knoflíků byly by tu 4 knoflíky? — Kolik jsou 4 knoflíky bez jednoho knoflíku? — Všichni! — Kolik čárek jest na tabuli? (Ž. 4.) — Chci, aby byly na tabuli 4 čárky bez jedné č.; co musím učiniti? — Bez kolika čárek byly by tu 4 č.? — Kolik jsou 4 čárky bez jedné? — Kolik hůlek leží na stole? — Chci, aby na stole byly tolíko 3 hůlky. — Co učiníš? (Ž. odejmu jednu hůlku.) Říkejte tedy, kolik jsou 4 knoflíky bez 1 knoflíku? — 4 hůlky bez jedné hůlky? — 4 kostky bez 1

kostky? — 4 čárky bez 1 č.? — Vynechte jména těch věcí! — (Ž. čtyři bez jedné jsou tři.) Všichni! — To si napišeme: $4 - 1 = 3$. Podobně vyvodí, že $4 - 3 = 1$.

Užité počítání. — Rybář chytal v potoce ryby. Měl takovou sít. (Nakreslí se.) — Ponořil ji do vody. Pojednou vklouzlo něco do sítě. — Vydal sít z vody a v ní byly 4 ryby. Ty mrskaly sebou — a jedna z nich vymrštala se nazpět do vody. Kolik ryb zbylo v sítě? — Jak to víš? atd. — V ulici stály 4 domky. — (Kreslí se.) — Pojednou vysel tu oheň a — 1 domek vyhořel. Kolik domků stálo v ulici? — Kolik jich vyhořelo? — Bez kolika tu byly 4 domky? — Kolik jsou $4 - 1$? — Kolik domků nevyhořelo? — Karel měl 1 čtyřkrejcar. Šel ke kupci a koupil si za 1 kr. gumu. Opakuj E., příklad! — Kolik kr. měl Karel? — Kolik kr. vydal za gumu? — Bez kolika kr. měl Karel 4 kr.? — Kolik mu zbylo? — Kolik jsou 4 kr. bez jednoho kr.? — Což kdyby byl utratil 3 kr.? — Kolik by mu zbylo?

7. Měření čísla 4 číslem 1 a 3.

a) Prostě. Uč. upozorní žáky na číselný obrazec. Po té táže se: Kolik knoflíků je na počítadle? — Odejmou-li 1 knoflík z počítadla, kolik zbude? — Kolikrát po jednom knoflíku lze odňúti ze 3? — Odňímej po jednom ze 4 knoflíků! — Kolikrát jsme odňali ze 4 po jednom? — Kolikrát jest jeden knoflík ve 4 knoflískách obsažen? — Nyní dá ze 4 hůlek, kostek, čárek odčítati po jedné. Tak vyvodí a napiše se rovnice: $\frac{4}{1} = 4$. Totéž provede se odečítáním 3 ze 4 a vyvodí podobně rovnici: $\frac{4}{3} = 1$.*

b) Užité. Uč.: Jaroslav má 4 archy papíru; kolikrát po jednom archu může popsat? — Proč? — (Ž. Proto, že 1 arch ve 4 arších je obsažen 4krát.) — Bedřich má 4 čtyřkrejcery. Kolik čtyřkrejcarů může si za ně vyměnit? — Proč? — (Ž. že 4 jsou $1 + 1 + 1 + 1$). Podobně postupovatí třeba v rovnicích následujících:

$$\begin{array}{ll} 2 + 1 + 1 = 4 & 2 \times 2 = 4 \\ 2 + 2 = 4 & 4 = 2 \times 2 \\ 4 = 2 + 2 & 4 - 2 - 2 = 0 \\ & \frac{4}{2} = 2. \end{array}$$

8. Dělení čísla 4 dveřma a čtyřmi.

a) Prostě. Uč. sestaví číselný obrazec pomocí 4 jednobarevných knoflíků, táže se: Kolik knoflíků jest na počítadle? — Rozdělíme si tyto knoflíky! — Učiniv uprostřed svislou čáru táže se: Na kolik dílů rozdělil jsem 4 knoflíky? —

*) Ježto žáci dosud písmen psáti neumějí, uvádíme měření čísla v podobě zlomku.

Kolik knoflíků jest v levo? — Kolik v pravo? — Kolikrát jsou tu dva knoflíky? — Kolik jest tedy druhý díl ze čtyř? — Jak se jmenuje druhý díl? — Nyní dá rozděliti na 2 díly 4 hůlky, 4 kostky a podobně. Po té dá vyvolanému žáku rozděliti mezi 2 žáky 4 kr. a napíše rovnici: $\frac{1}{2}(4) = 2$. Rozděliv 4 knoflíky na 4 díly pokračuje jako předešle. $\frac{1}{4}(4) = 1$. Ž. čtou napsané rovnice.

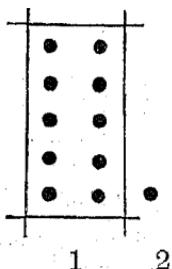
○	○
○	○

b) Užité příklady. Uč.: Dám dvěma žákům 4 archy papíru a budou mítí stejně. Kolik archů obdrží každý? — Kolikrát díl obdrží 1 žák? — Proč? — (Ž. polovina ze 4 = 2) a j.

9. Rychlé počítání. Žáci čtou napsané rovnice, a dokládají vypuštěné výsledky. Po té táže se uč.: Kolikrát jest obsažena: 1 ve 4? — 2 ve 4? — 4 ve 4? — 3 ve 4? — Kolik jest $\frac{1}{2}(4)$? Čtvrtý díl ze 4?

10. Písemné počítání. Uč. diktuje a vyvolaný žák počítaje píše na tabuli; druží také činí na svých tabulkách.

F. Methodický rozbor čísla 12.

$$10 + 1 + 1 = 12$$

$$10 + 2 = 12$$

$$12 = 10 + 2$$

$$1 \times 10 + 2 = 12$$

$$2 + 10 = 12$$

$$12 = 2 + 10$$

$$2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 = 12$$

$$12 = 6 \times 2$$

$$12 - 2 = 10$$

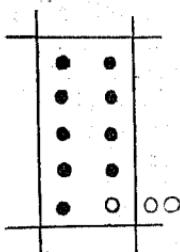
$$12 - 2 - 2 - 2 - 2 - 2 - 2 = 0$$

$$2 \text{ ve } 12 = 6$$

$$12 - 10 = 2$$

$$10 \text{ ve } 12 = 1(2)$$

$$\frac{1}{2} \text{ ze } 12 = 2$$

$$9 + 1 + 2 = 12$$

$$9 + 3 = 12$$

$$12 = 9 + 3$$

$$1 \times 9 + 3 = 12$$

$$1 + 9 + 2 = 12$$

$$3 + 9 = 12$$

$$12 = 3 + 9$$

$$3 + 3 + 3 + 3 = 12$$

$$12 = 4 \times 3$$

$$12 - 2 - 1 = 9$$

$$12 - 3 = 9$$

$$12 - 3 - 3 - 3 - 3 = 0$$

$$3 \text{ ve } 12 = 4$$

$$12 - 9 = 3$$

$$9 \text{ ve } 12 = 1(3)$$

$$\frac{1}{4} \text{ ze } 12 = 3$$

•	•	
•	•	
•	•	
•	•	
○	○	○○

$$\begin{array}{ll}
 8+2+2=12 & 12-2-2=8 \\
 8+4=12 & 12-4=8 \\
 12=8+4 & 12-4-4-4=0 \\
 1\times 8+4=12 & 4 \text{ ve } 12=3 \\
 2+8+2=12 & 12-8=4 \\
 4+8=12 & 8 \text{ ve } 12=1(4) \\
 12=4+8 & \frac{1}{3} \text{ ze } 12=4 \\
 4+4+4=12 & \\
 12=3\times 4 &
 \end{array}$$

•	•	
•	•	
•	•	
•	○	○
○	○	○

$$\begin{array}{ll}
 7+3+2=12 & 12-2-3=7 \\
 7+5=12 & 12-5=7 \\
 12=7+5 & 12-5-5=2 \\
 1\times 7+5=12 & 5 \text{ ve } 12=2(2) \\
 3+2+7=12 & 12-7=5 \\
 5+7=12 & 7 \text{ ve } 12=1(5) \\
 12=5+7 & \\
 5+5+2=12 & \\
 2\times 5+2=12 &
 \end{array}$$

•	•	
•	•	
•	•	
○	○	○
○	○	○

$$\begin{array}{l}
 6+4+2=12 \\
 6+6=12 \\
 12=6+6 \\
 2\times 6=12 \\
 12-6=6 \\
 12-6-6=0 \\
 6 \text{ ve } 12=2 \\
 \frac{1}{2} \text{ ze } 12=6
 \end{array}$$

§. 24.

Úvod do početnice.

První početnice poskytuje hojnouš příkladů k zaměstnání žáků a ještě cvičebnicí pro ústní i písemné počítání. Písemné počítání berouc se myšlenkovými obraty, řešením uvedených výkonů opírá se o znalost forem a tvarů početních.

Aby žáci příklady z početnice na jistotu řešiteli dovedli, bude jim třeba v té příčině zvláštního návodu, což následujícím postupem provésti možno:

- a) Učitel dává žákům příklady dle odstavců v početnici ústně řešit, probrané příklady v témež pořádku — jak v početnici po sobě následují — zároveň na tabuli napisuje;
- b) slabší žáci čtou příklady z tabule a doplňují je výsledky;
- c) po té vyhledají si ž. ve svých početnických úkol a čtou po odstavcích uvedené početní výkony;

- d) dále opisují žáci úkol dle návěstí z početnice na tabulky a učitel doziraje opravuje práce jejich;
- e) ž. čtou ze svých tabulek opsanou úlohu a k jednotlivým výkonům připisují výsledky;
- f) posléz opisují úkol na čisto do početních sešitův;
- g) podobně provedou 2. i 3. úkol ve škole. Při dalších úlohách omezují se žáci na pouhé čtení, načež již samostatně písemně úkoly provádějí.

§. 25.

Výběr a oprava úloh.

Naváděti žáky k samočinnosti, ukládati jim občas práce k samostatnému cvičení jest na místě i ve tř. I. Dávajíce úlohy vůbec přihlížíme k jich „kvantitě a kvalitě“ t. j. volfme k tomu látku sjednanou, dětem snadnou, obsahem rozmanitou a stručnou. Pokud se jednotlivých předmětů týče, rozeznáváme tu úlohy z věcného učení, přípravného psaní, čtení, počtův o předchozí probranou látku se opírající. Úlohy takové, dle jednotlivých předmětů pořádané, vztahují se:

1. Z věcného učení:

- a) na vyjmenování některých osob nebo věcí;
- b) na přisuzování některých vlastností a činností;
- c) na posuzování jich dle druhu, ku kterému vlastně náležejí;
- d) na vytčení stavu a rodu neb určení kdo neb co jsou; na př. jsou-li někteří lidé řemeslníci neb obchodníci atd., o všeckech pak, jsou-li látky, nástroje, výrobky, náradí atd. říkajíce.

2. Z přípravného psaní mohou to býtí úlohy buď z pravného nebo zábavkového kreslení i ze psaní počátkového, jako:

- a) z kreslení: vykreslit řady těch kterých přímek neb oblouků;
- b) kreslit řadu troj- nebo čtyřúhelníků;
- c) zopakovati některou krajkovou ozdobu;
- d) napodobiti některé již překreslované věci;
- e) napodobiti některá písmena a psáti celá slova.

3. Ve čtení a psaní opírají se úlohy hlavně o probraná cvičení počátková, neb o pročtené čl. pokračovací. Úlohy v ohledu tomto záležejí:

- a) ve prostém čtení neb opisování vytčených řádkův, odstavcův a článkův;
- b) ve vypisování vět nebo jedno- a víceslabičných slov;
- c) v rozdělování slov a označování rozličných hlásek;
- d) v učení se některému článku na paměť.

4. Úlohy z počtů vztahují se toliko k probraným číslům a konají se toliko písemně. (Viz o tom: „Úvod do první početnice“ !)

Připomenutí: Ve příčině prohlídky písemných prací bude přihlížetí uč. zprvu k věcnému obsahu, napotom k jich zevnější úpravě. Prohlídka úloh vztahuje se buď ku předčítání prací žákem samým nebo k osobnému jich přehlížení učitelem. — Prohlídka úloh nemá trvati déle 10 minut.

§. 26.

Zpěv v I. třídě.

Jako řečí pronášíme myšlenky, tak zpěvem projevujeme city svoje. — Jest tedy zpěv tajemným ohlasem citů vnitřních. Dle toho, jakou zručnosti zpěv ovládáme, rozeznáváme zvlášt zpěv lidu nebo hlahol obecný, přirozený, a zpěv výškolený čili hlahol technický. Obecný čili přirozený zpěv nevychází positivně ze soustav uměleckých, ačkoli v zásadě hudebních pravidel doznavává; zpěv technický však pravidla harmonie hájí a o soustavu hudební zvlášt se opírá. Podmínky dobrého zpěvu jsou:

- a) zdravý a láhodný orgán hlasový;
- b) výcvik hudebního smyslu a
- c) výtříbený vkus.

Úkolem zpěvu v I. tř. jest: buditi hudební smysl a cit, cvičiti hlas a osvěžovati pozornost žákův. Zaujmáť tuto zpěv mezi prostředky vychovatelskými stanovisko přední; neboť nepobádá cos umdlelující pozornost žákův, aniž zahání roztržitou mysl jejich tak, jako prostý a věku dětskému přiměřený popěvek. Záleží tu ovšem nemálo na významném textu a na povaze přiměřeného nápěvu. Pokud se textu týče, tož řídíme se u výběru těmitéž pravidly jako při říkankách praveno. (Srovnej: Učivo výpravné.) Přiměřený jest nápěv, je-li vůbec jednoduchým t. j. pohybuje-li se nenáhle a prostě ve „dur tonině“ po stupních celých beze vší koloratury, nikoli po půltonech a vzdálených polohách.

Za přehmat považujeme vybíratí texty z čítanek pro třídu vyšší, nebo uváděti takové z vlastní čítanky, dříve, dokud je žáci nečetli. K výběru slouží sbírky následující: „Výbor školních písni“, J. A. Bergmann a J. Drábek; „Zpěvník“ V. Vlk; „Zpěvník pro školní mládež“ Ulrich a Weinfurt; „Písni pro školní mládež“, V. Macháček; „Vínek školních písni“ J. Soukup; „Kytka“, Vinařický; „Písni pro žáky“, Bačkory, Primusa, Kuldy a Sweistyla; Drahoráda a Žemana „Zpěvník pro školy obecné a městanské“; A. Zavadila; „Kniha zpěvu“ Jos. Stěpánka a j. ve přiloze časopisu paedagogického „Škola a Život“.

Forma a postup.

Formou náslužnou a napodobením hlasu učí se nejprve žáci hlasu rozeznávat a je co do délky, výšky a rázu proměňovati. Nažírajíce sluchem poznávají některé věci dle zvuku, jako: peníz,

zvonek, buben, bič, řetěz, pilník a železo, píšťalu, housle, trubku a t. p. Také dle rázu a jemnosti určují žáci hlasy zvířecí, pak modulaci lidského hlasu zvlášt, jako: šepot, křik, hluk, zpěv a t. p.; později i rhythmické proměny napodobujíce. Pokud se napodobení hlasu týče, rozeznávají žáci nejprve dva, později 3—4, konečně i 8 intervallů, jednak co do délky a síly, jednak i co do postupu tyto hlasem napodobujíce.

Disonuje-li některý žák, neumlčuj ho učitel, ale navracuj se k němu častěji, povzbujuj, předehrávej jemu, uč a cvič jej. Vyučujíce zpěvu, naučíme žáky nejprve textu a připojme k tomuto po částech nápěv jednohlasý, dílem jim předzpěvujíce, dílem houslemi je doprovázejíce. Mnozí libují si v označování tonů čárkami na tabuli domnívajíce se, že žáckové současně okem i sluchem nápěv pojímají, jej mnohem dříve chápou a konsonující intonaci snáze přivykají. Avšak obecně platná zásada nepřipouští v první třídě soustav strojených; pročež tyto ani v počátkovém zpěvu platnými odůvodnit nelze. Ostatně neposkytuje ani grafická tonina dětem názoru přímého a svádí je k váhavosti sama zvláštního vysvětlování a jistě pozornosti vymáhajíc. Neobtěžujeme tedy dítky něčím, seč ještě býti nemohou; ale cvičíce jejich sluch a hlas učme je zpívat jen přirozeně a dle sluchu.

Cvičení ve zpěvu vyměřeny jsou 2 půlhodiny v témdni. Rozumí se však, že bedlivý uč. znaje dobré účinky zpěvu, bude častěji nacvičené písň se žáky opakovati, což ovšem jen mezi hodinami vyučování státi se může. Žádati po žácích, aby bezpřetržitě po celou půlhodinu zpívali, bylo by přílišné. Nepřehánějme a šetřme plic slabých zpěváků!

Methodický přehled učiti některé písni.

D i s p o s i c e .

1. Úvod:

- a) zopakovati jednotlivé tony v jistém rozsahu;
- b) opakovati z poslední půlhodiny píseň nacvičenou;
- c) odříkávati text nové písň, kterému se žáci v některé z posledních půlhodin byli učili.

2. Časomíra nápěvu:

- a) uč. upozorní žáky na chod písni;
- b) ukáže ž. metriku nápěvu;
- c) ž. označují časomíru nápěvu.

3. Předvedení písni po částech:

- a) uč. přezpívá celý verš písni a žáci naslouchají;
- b) rozdělí píseň na oddíly a předehrává žákům na housle, uče je rozeznávati poměrnou výšku a střídavé postupování hlasu;
- c) vybízí žáky, by předzpívanou část písni napodobili;

d) doprovází zpívající žáky na housle;

e) cvičí jedno oddělení po druhém;

f) celá třída vpadne v úlity sborový jednohlas.

Po té pokračuje dále, dokud by celý verš písni neprobral.

4. Přízvučnosť:

a) uč. upozorňuje žáky na sesilování a seslabování některého oddílu písni;

b) uč. předzpěvuje názvučně probraný verš písni;

c) po něm následují žáci jednotliví, po těchto zase předešlá oddělení;

d) konečně ještě celá třída zpívá píseň bez doprovázení a uč. řídí jen tempo a důraz pokynem ruky.

Ukázka XXXX.

Kterak učiti písni „Pasačka“. (Čl. I. čít.)

1. Úvod. Uč. Milé dítky! Vím, že rády zpíváte. Někteří žáčkové dovedou již pěkně zpívat. Zdali si chcete dnes také zapívat? — Kdo chce pěkně zpívat, musí mít také hezký hlas. — Vstaňte! — Postavte se slušně a budete v postupných hlasech zpívat hlas „a“. (Při tom jednotlivé tony na houslích předehrává.) — Pak zopakuje se žáky posledně nacvičenou píseň a čeho tu opravit třeba, poopraví. Na to dá žákům odřískávat text.

2. Časomíra nápěvu. Uč.: Nyní budete se učit písni „Pasačka“. Dávejte pozor na chod slabik; já je budu vyslovovat, tukejte ukazováčky na lavici! (Předřískávání koná se monotonem.)

Pa - ste se hou - sa - ta, (ro - ste vám tra - vič - ka;

(Přiznávají jednotlivci, pak celá třída.)

ro - ste vám při - ro - ste, spad - ne - li ro - sič - ka.

(Jako v předešlém střídavě cvičiti.)

Hu - dě hej, hej hej, | hej - sa hej!

Podobně i tuto učiniti jest, načež žáci postupně rhytmuy v souvislosti přiznávají.

3. Píseň dle nápěvu:

Slova z čítanky.

Nápěv od V. K.

p Mirně

Pa-ste se hou-sa-ta, ro-ste vám tra-vič-ka;

ro-ste vám po-ro-ste, spad-ne-li ro-sič-ka.

Hu-dě hej, hej-hej, hej-sa hej!

Uč. Dítky! Nyní vám zazpívám slohu písně, abyste věděly, jak pěkně zní! — Libí se vám? — Ale celou slohu najednou zpívat nebudete; budete se jí učití po částech. — Dávejte pěkně pozor, zahráji vám ji na housle! (Hraje 1. verš.) První tony jsou stejny, pak jdou dva vyšší a 1 nižší. — Kdo pak to dovede zazpívat? — (Opakuje slaběji předehrávaje.) Nyní vyvolá nejčilejšího žáka, pak i jiné. — Konečně dovolí všem část tu zazpívat. Po té přikročí ke druhému verší a nacvičív jej spojí prvý s tímto dohromady. Podobně učiní při verši třetím.

4. Přízvučnost. Uč.: Abyste píseň pěkně zpívaly, musíte stejně vyslovovati, stejně tony vydržovati a stejně také přestávati. Zazpívejte ještě jednou prvu slohu, ale dejte pozor na slabiky! — Zpívaly jste již pěkně. — Ještě musíte dátí pozor na to, kdy máte slabě, a kdy silně zpívat. — V první části zpívejte slabě, ve druhé silněji a ve třetí nejsilněji! — Zkuste to někdo! — (Zpívají jednotlivci, pak dle oddělení a konečně všichni bez houslí.)

S. ř. 27.

Tělocvik v I. třídě.

Osnovou vyučování přikázán jest tělocviku pro prvu třídu úkol dosti značný. Vystupují tu základní cvičení pořadová, prostá a některé hry.

V pořadových cvičeních rozeznáváme výcvik čety směrem, dotykem, měnou postavení, čtvrtobratem, rozchodem a opětným seřadováním, pochody a tvořením tří- až čtyřčlenného pořadí.

„Při cvičeních prostých“ tvořiti jest stoj spatný a výkročný. Dále jest tu konati jednoduché pohyby hlavních částí těla a kloubů.

„Hry“, jinak společné zábavky, jsou-li jednoduchy, mohou býti rozličny. Úkolem všeho toho jest, naváděti žáky k poslušnosti, mírnosti, pořádku, skromnosti, živosti, slušnosti a ústupnosti. Nežádá se tedy na dětech něco nesnadného, krkolomného, nýbrž jen tolik, co jim snadno vykonati. Nesneset také slabé dítě přísné dressury, aniž s to jest úsečně a hbitě vše tak konati, jako na př. žák třídy vysší. Za touž příčinou liš se také poněkud povely a doba střídáných pohybů jen na 10—15 sekund se stanoví.

Platí to zejména o výdržích, stojích, pohybech a obratech.*)

Rozvrh učiva.

1. Cvičení pořadová. Tvořiti řad, rozchod a nastoupení, dotyk stranou, kruh, zástup, přeměny, pochod, tvořiti dvojstupy, obraty, troj- a čtyrstupy.

2. Cvičení prostá. Výkony hořejších okončin: zvedání a přichylování paží natažených, v před, v zad, vzhůru, stranou; paže skrčit, ohnout, pažema trčit; ruce v bok, rukama tleskat, ruce v jisté poloze udržeti. Výkony okončin spodních: stoj spatný, podup, výkroč, výpon, podčep, poskok na místě (obounož).

3. Hry. Poledniček, kvočna, zlý soused, myška, pražská brána. Pomůcky k tomu sepsali: „Tělocvik škol obecných a měšťanských jakožto návod pro učitele a učit. ústavy,“ sepsal Albin Kučera v Brně. — „Tělocvik“ pro obec. školy vzdělal Fr. Klíma. Smíchov. — „Tělocvik pro dívky škol obec. a měš.“ Klem. Hanušová. Praha. — „Společné hry pro malé dítky“ E. Cichrová. Praha. — Dětské hry a zábavy“ J. Bačkora. Praha. — „Hry mládeže“ Adolf Potůček. Praha. — „Dětské hry“ P. Bohumil Hakl. Praha. — „Návod ku tělocviku ve školách obecných i měšťanských,“ Fr. Beneš. — „Tělocvičné hry“ od Jana Tykače. Praha.

Forma a postup při vyučování.

Dítkám má býti cvičení zábavou; protož chraň se učiteli rozehodně přísnosti! Z počátku přihlížeti třeba ke správnému držení těla, později také ku polohám hlavních údův.

Cvičení buďtež vždy jednoducha, častými zábavkami, hrou i zpěvem provázena! Cvičme cit pro takt a nežádejme příliš mnoho na dětech! Formou ukazovací a vyprávěcí předvedeme žákům každé cvičení a pořítejme jim napřed doby sami, později ať činí to všichni

*) Viz „Tělocvik na školách obec. a měš.“ seps. Alb. Kučera.

vespolek. Necvičme déle půl hodiny! Tělocvik není toliko zábavou, jest také prostředkem vychovávacím; pročež naproti bujným nezpůsobům co nejostřejí zakročiti třeba.

Špičaté věci, nebo jiné v cestě stojící předměty, které by snadno žákům škoditi mohly, budťež před vyučováním odstraněny! Příprava ku cvičením, jako na př. postavení žáků provedě se rychle, a povely budťež krátké, úsečné!

Přihlížejme však při cvičení ke slušnému provedení jednotlivých pohybův a berme na společné hře se žáky podílu! Dbejme také vždy na to, aby žáci slušnost v pohybech těla zachovávali!

O p r a v y .

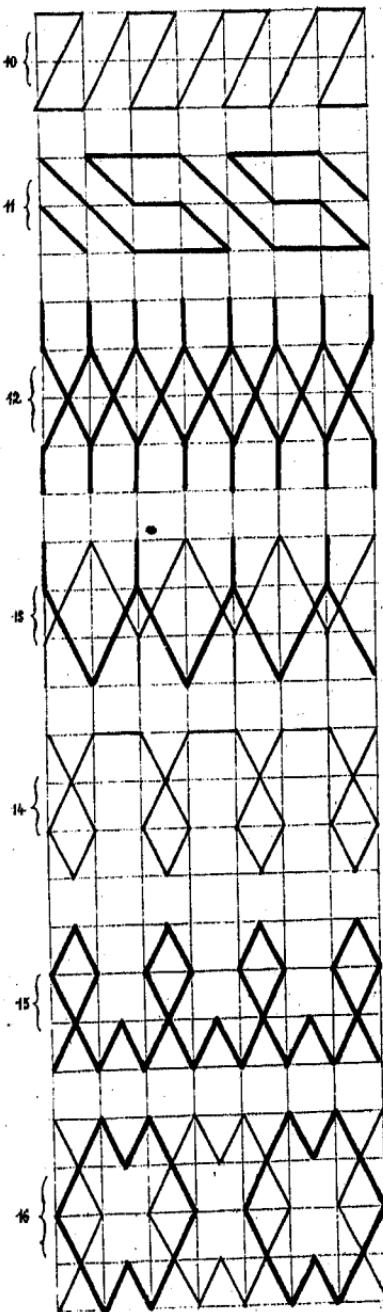
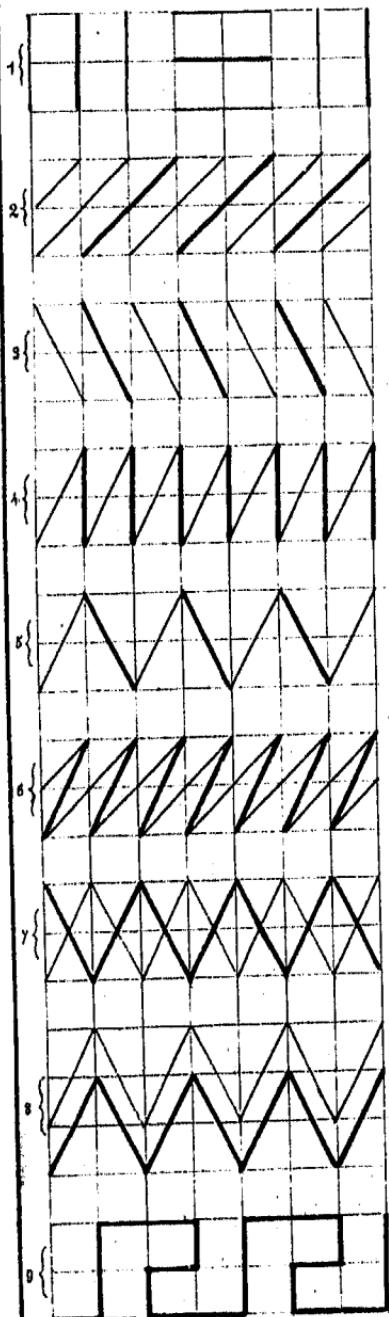
Na str. 14., řádku od dola 25. místo Podobně — Rovnáz.
" " 59., " s hora 10. zadržujíc — zadržuje.
" " 87., " " 2. " čl. 28. — čl. 22.

O B S A H.

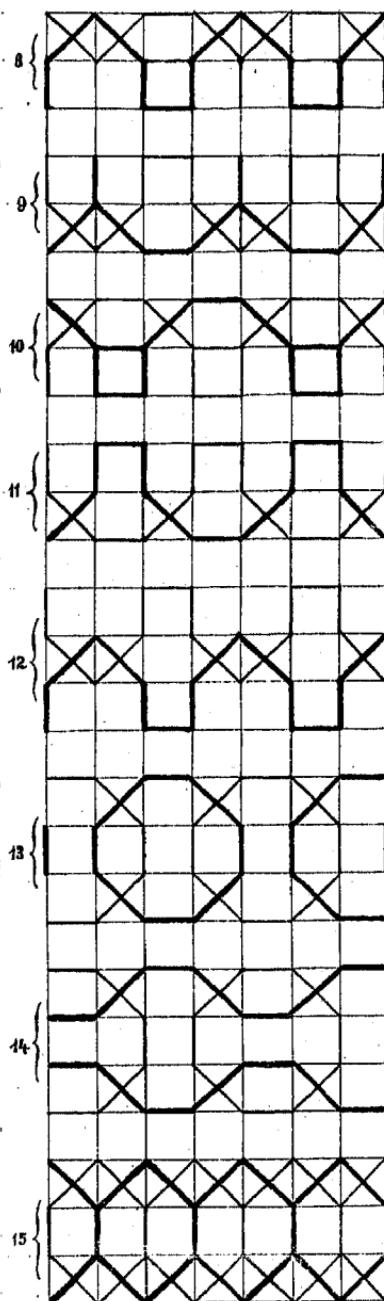
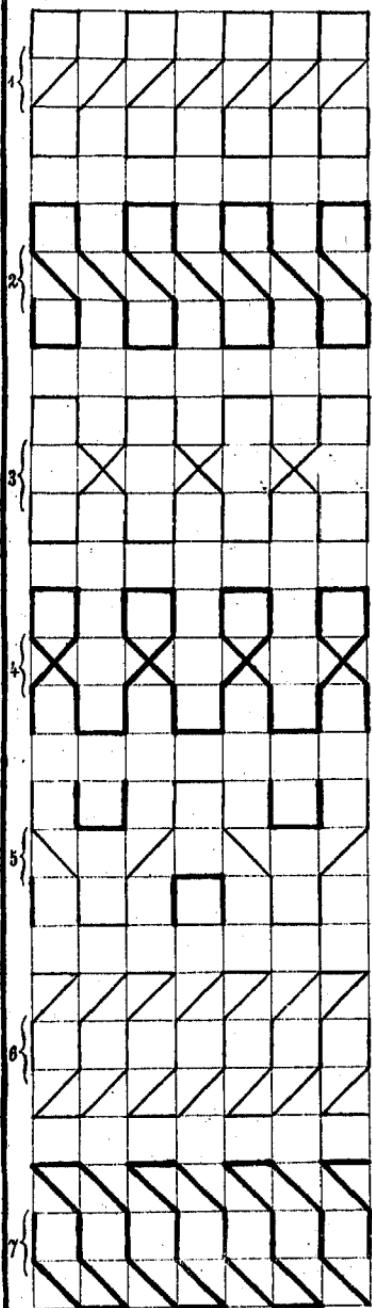
§. 1. Přechod z domu do školy	9
§. 2. Úkol první třídy	10
§. 3. Disciplina	11
Názorné vyučování.	
§. 4. Rozvoj názorného vyučování	13
§. 5. Rozvrh věcného učiva	15
§. 6. Prostředky a pomůcky k nazírání	17
§. 7. Forma a postup věcného učiva	19
Výpravné učivo.	
§. 8. Přehled výpravného učiva	19
Hádanky	20
Průpovídky a říkanký	20
Výbor hádanek	21
Výbor průpovídek	22
Řešení hádanek	25
Kterak učiti říkankám na pamět	26
Ukázky rozprav z počátkového učení.	
§. 9. Rozprava s dětmi na počátku školy	28
Kterak naváděti žáky k pořádku	30
Kterak učiti žáky modlitbě	32
Poznati hlavní směry	33
Rozprava o školní světnici	35
Nazírat na stůl	37
První na tělo nazírání	39
Rozprava o částech hlavy	41
Smyslové cvičení zraku	42
Rozprava o hlavních potřebách člověka	45
Rozprava o domácích zvířatech	47
Kreslení.	
§. 10. Proprava ku psaní	49
Potřeby ku kreslení	50
§. 11. Forma vyučování	51
Směr svíslý a vodorovný	51
Prostor	51
Poloha jedné věci ke druhé	51
Těleso a jeho rozměry	52
Plocha a její rozměry	52
Čára, bod, tečka	53
Radová poloha teček	54
Tvořiti šíkmé řady teček	55
Co přímé a co křivé jest	56

	Str.
Mezi dvěma body přímka nejkratší	56
Přímka šikmá	56
Kreslití čary křivé	57
 Psaní a čtení.	
§. 12. Počátkové psaní	57
§. 13. Přehled písma a methody čtení	59
A. Methoda slabikovací	60
B. " hláskovací	60
C. " čtení psaním	62
D. analyticko-synthetická	63
E. Školní knihotisk	63
§. 14. Analytická proprava k hláskování	64
§. 15. Počátkové čtení	65
Soustava čítanky c. k. knihoskladu	65
§. 16. Čtení psaním	66
Poznati, čísti a psátí malá písmena	66
Předvésti některou původní hlásku a její písmeno	69
Předvésti hlásku a písmeno „t“	71
Poznati, čísti i psátí „č“ a slabiky: mě, bě, pě, vě	72
Poznati, čísti a psátí: č, t, ň	74
Poznati, čísti a psátí slabiky: dě, tě, ně	76
Poznati, čísti a psátí měkké slabiky: di, ti, ni, a rozeznati je ode tvrdých: dy, ty, ny	77
Opakovati probraná čtení v oboru malé abecedy	79
Rozeznávati jednotlivé hlásky, čísti a psátí slova se skupinami hlásek	80
Naučiti čísti a psátí slovům, v nichž souhláska s polohláskou skupena	81
Poznati čísti a psátí velká začáteční písmena	82
§. 17. Čtení poučné	84
Probrati mravoučný článek, jemuž výklad předeslán	84
Probrati článek, po němž výklad následuje	86
§. 18. Čeho třeba šetřiti při počátkovém čtení vzhledem k metodě normálnoslovné	88
Předvésti hlásku a písmeno „k“ dle normálního slova „rak“	89
 Počty.	
§. 19. Rozvoj početní methody	91
§. 20. Methoda počátkového učení počtám	92
§. 21. Přehled methodického rozboru čísla 5. Dle Henschla	95
" Grubea	96
" Močenika	97
§. 22. Praktická část přípravná.	
a) Přehled jednotek od 1—5	98
b) Rozeznávati pořadí jednot atd.	100
§. 23. Praktická část.	
Všestranně probrati číslo 4	101
Methodický rozbor čísla 12	106
§. 24. Úvod do početnice	107
§. 25. Výběr a oprava úloh	108
§. 26. Zpěv	109
Forma a postup	109
Methodický přehled učiti některé písni	110
Kterak učiti písni	111
§. 27. Tělocvik	112
Rozvrh učiva	113
Forma a postup vyučování	113

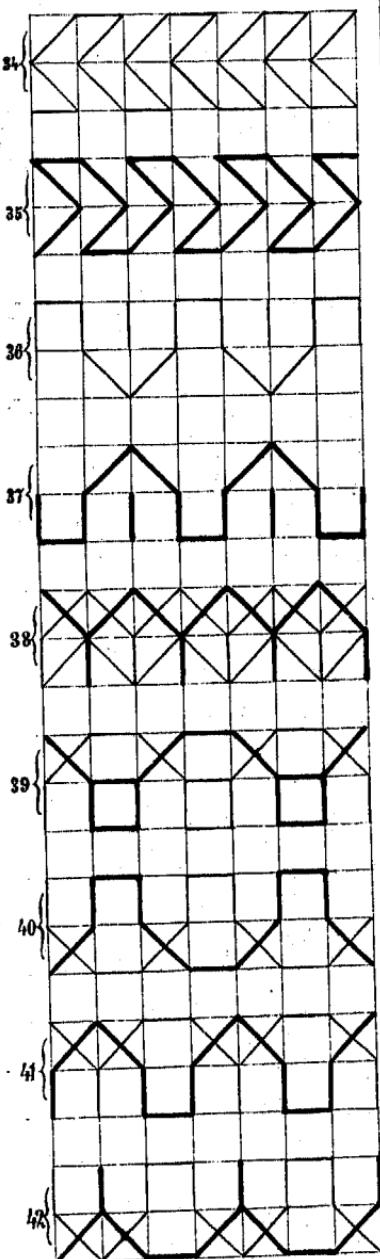
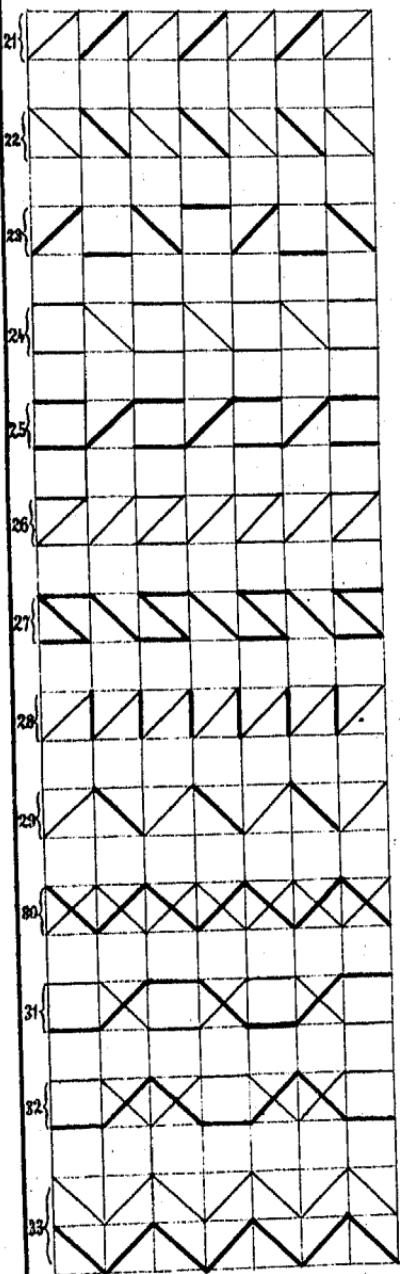
Přímky dvoudílné.

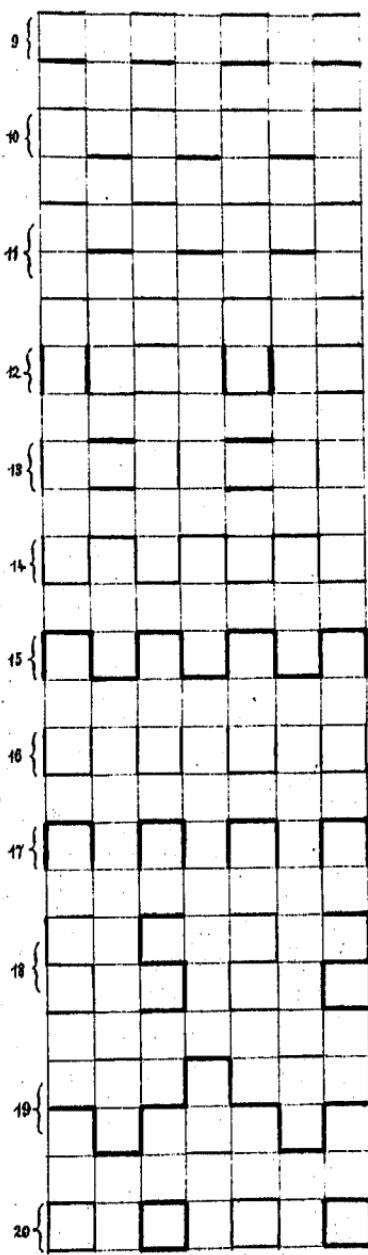
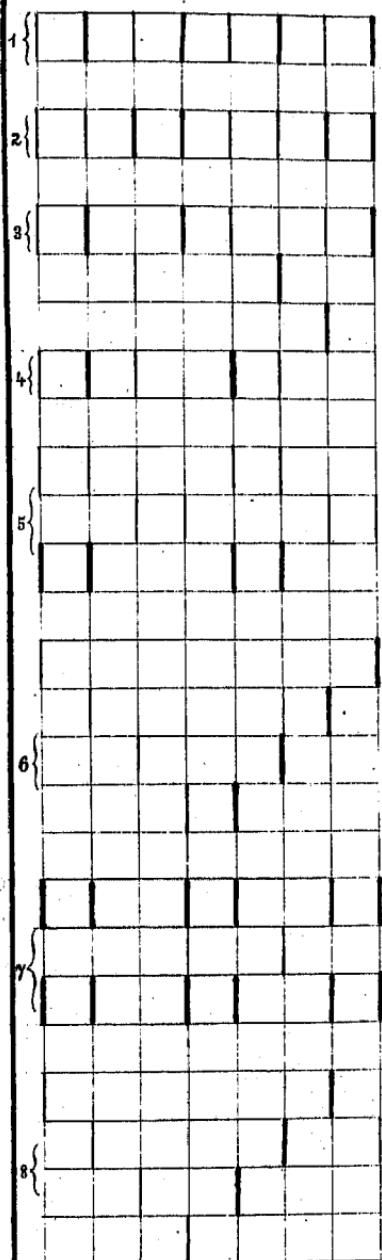
Spojené přímky jednodílné.

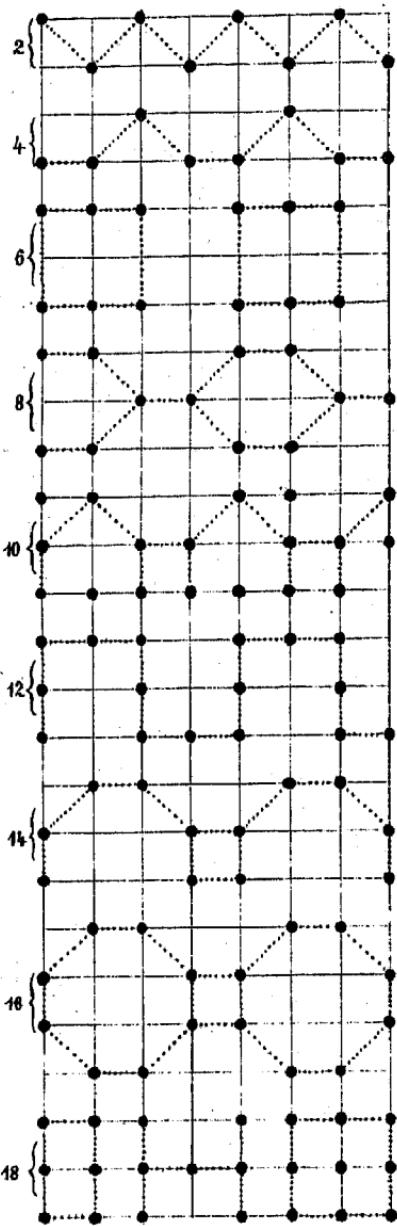
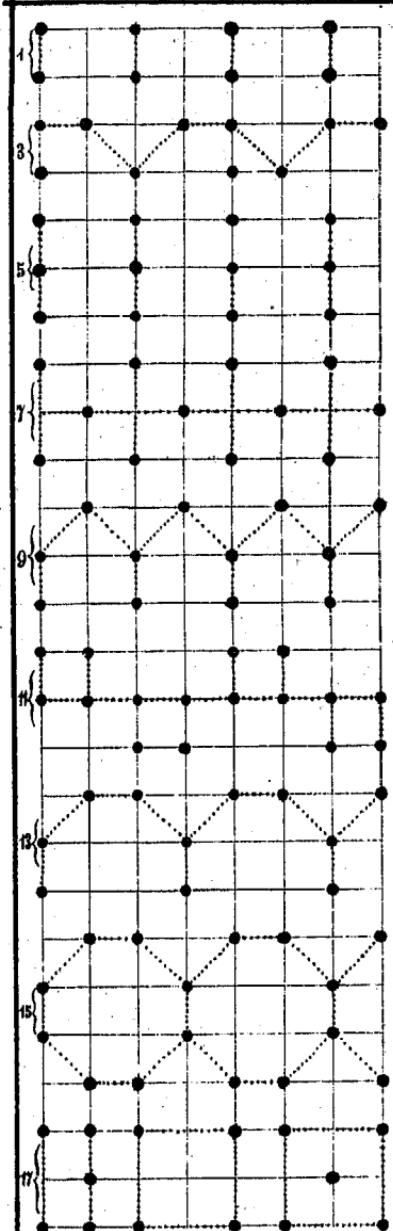
Přímka šíkmá.

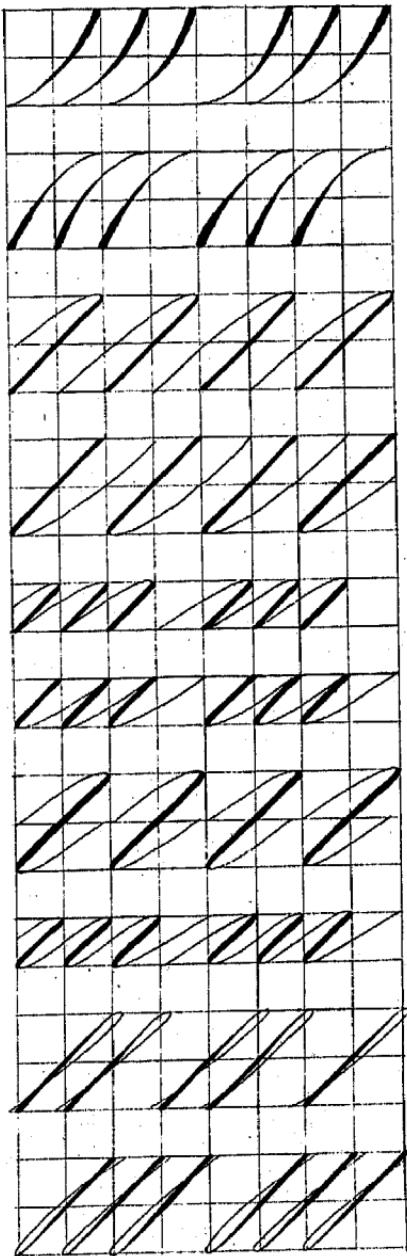
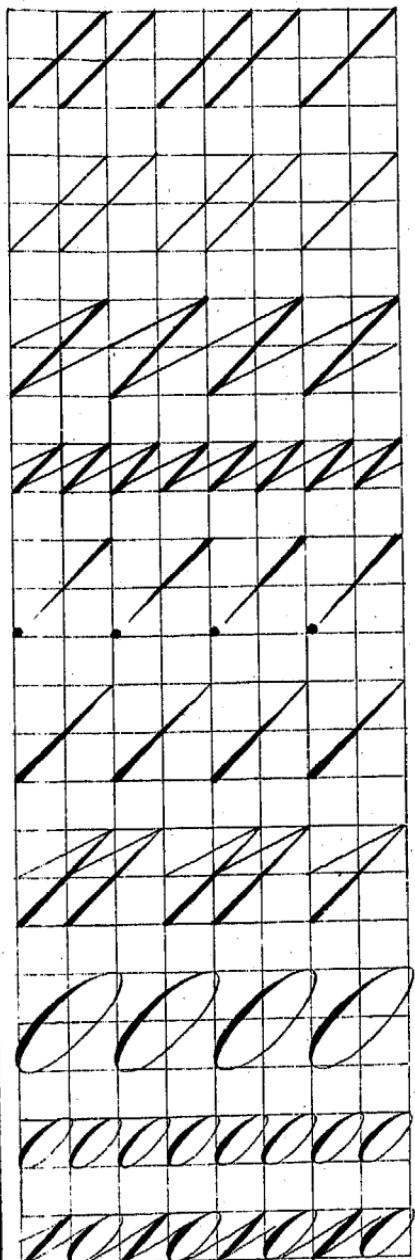
Přímka svislá a vodorovná.

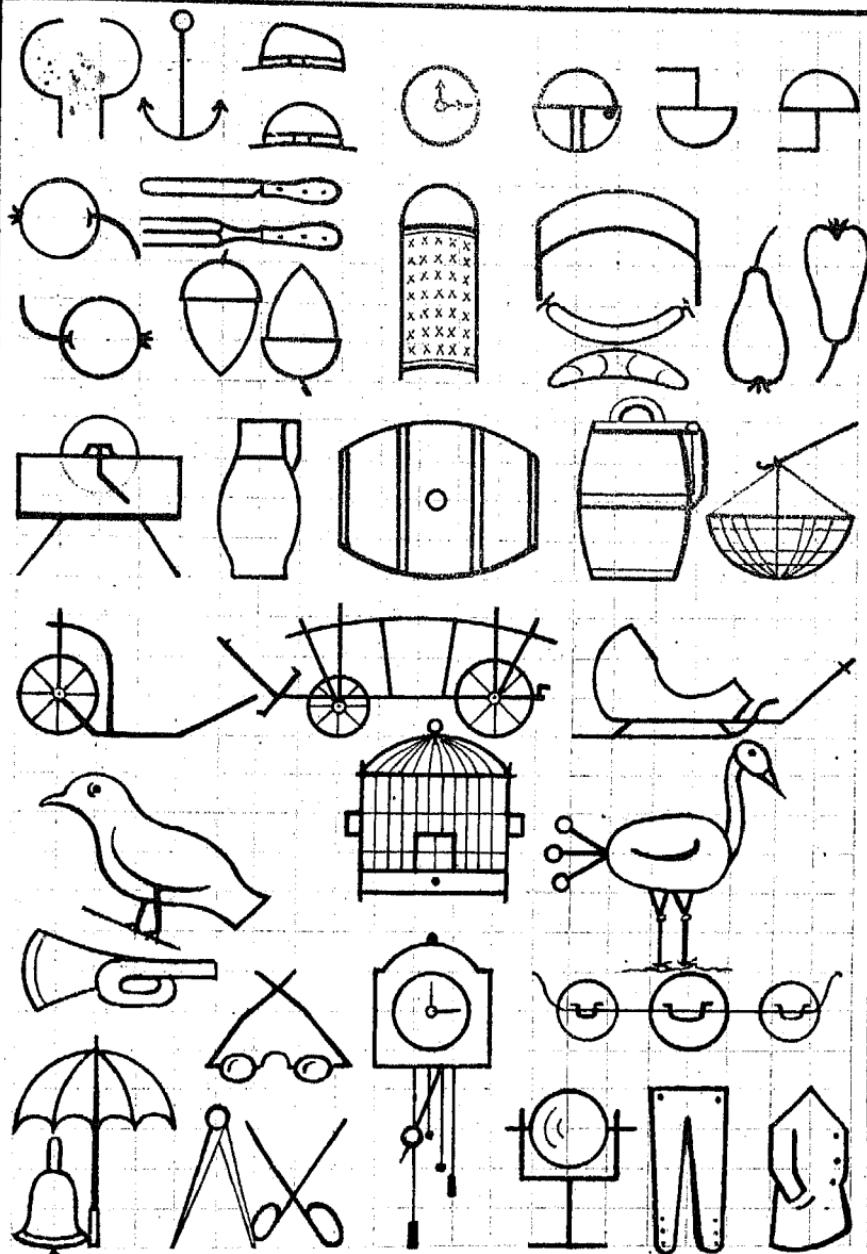
Postupná cvičení.

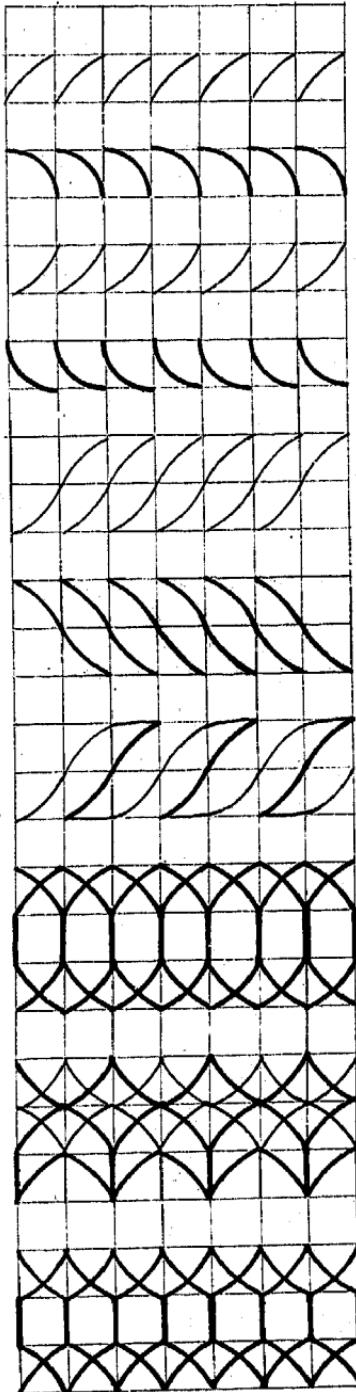
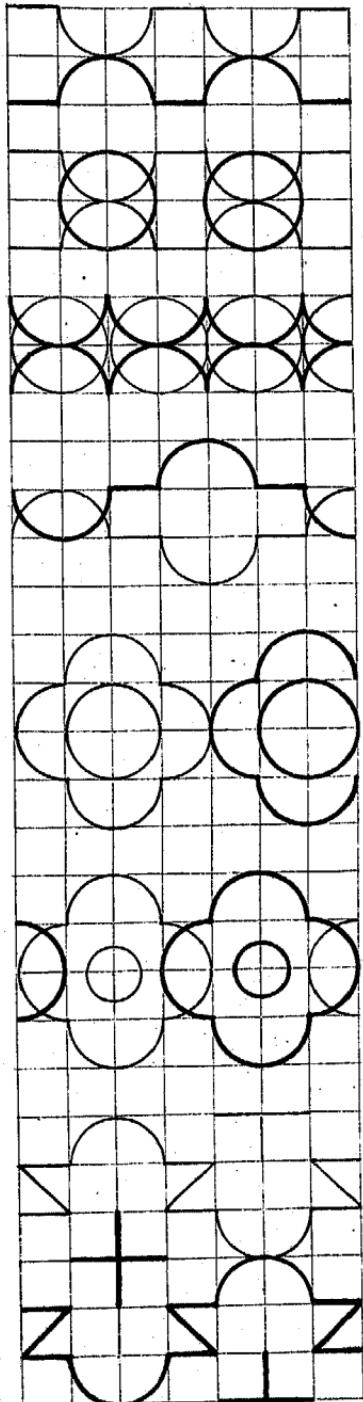
Příprava k u psaní.

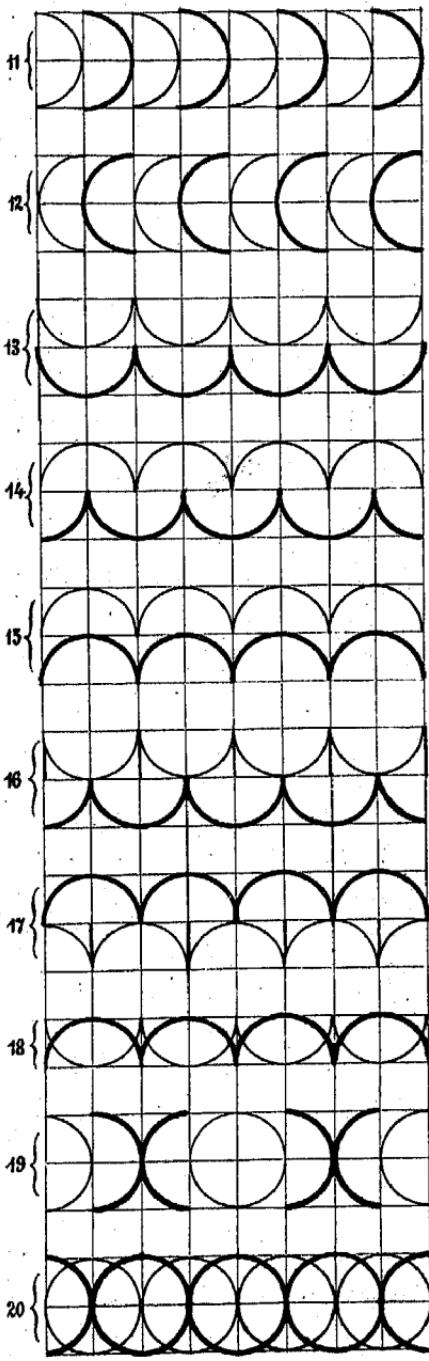
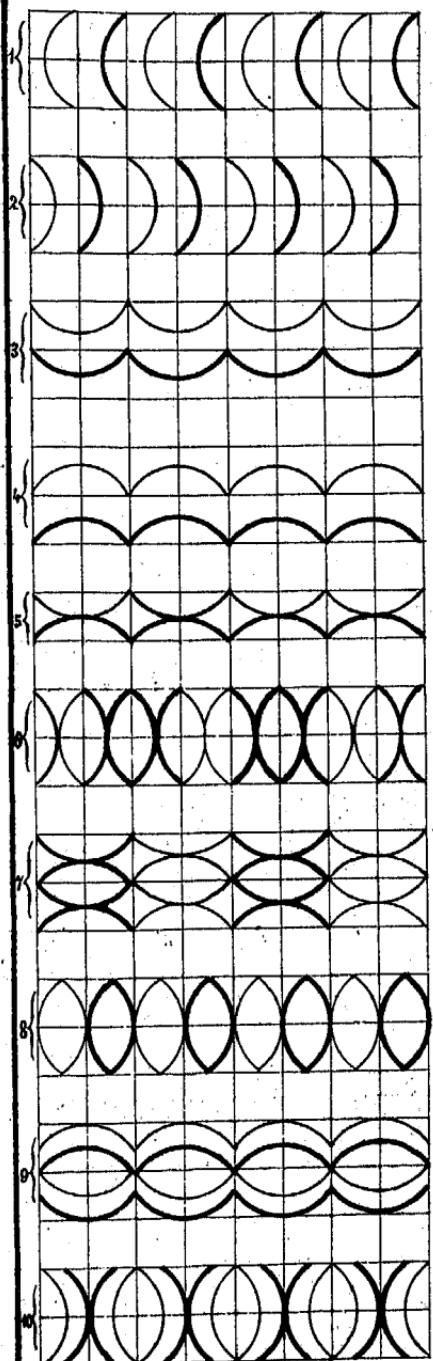
Zábavky křivočárne.

Složené oblouky.

Číry obloukovité.

Zábavky přímočárné.

